

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Karolina Toll

Låt den rätte logga in
En utredning om straffrättens syn på virtuella sexuella
övergrepp

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: VT2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
SUMMARY	4
1 INLEDNING	5
1.1 ÄMNE	5
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.3 TEORI	6
1.3.1 FEMINISTISK TEORI	6
1.3.2 VÅLDTÄKTSKULTUR	7
1.4 METOD	9
1.4.1 RÄTTSVETENSKAPLIG METOD	9
1.4.2 DISKURSANALYTISK METOD	9
1.5 MATERIAL	11
1.6 FORSKNINGSLÄGE	11
1.7 TERMINOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	12
1.8 DISPOSITION	13
2 SEXUELLA ÖVERGREPP - FRÅN MEDELTID TILL INTERNETÅLDERN	14
2.1 INLEDNING	14
2.2 VÅLDTÄKT I EN RÄTTSHISTORISK KONTEXT	14
2.2.1 MEDELTID TILL 1700-TAL	14
2.2.2 1700-TAL TILL 1900-TAL	15
2.2.3 FRÅN MORAL TILL AUTONOMI	16
2.2.4 MILLENIUMSKIFTE	17
2.3 BROTTSLIGHET PÅ INTERNET	19
2.3.1 UTMÄRKANDE DRAG	19
2.3.2 KONTAKT MED BARN PÅ INTERNET	20
2.3.3 BROTTSOFFERPERSPEKTIV	21
2.3.4 HÄMNDPORR	22
2.4 INTERNATIONELL UTBLICK	23
3 MÖJLIGA VIRTUELLA SEXUALBROTT	24
3.1 INLEDNING	24
3.2 GRUNDLÄGGANDE MATERIELL STRAFFRÄTT	24
3.2.1 LEGALITETSPRINCIPEN	24
3.2.2 BROTTSBESKRIVNINGSENLIGHET	25
3.2.3 SKULDPRINCIPEN & TÄCKNINGSPRINCIPEN	26
3.2.4 BEVISKRAV OCH BEVISBÖRDA	26
3.3 MÖJLIGA VIRTUELLA SEXUALBROTT	27
3.3.1 SAMLAG ELLER JÄMFÖRLIGT MED SAMLAG	27
3.3.2 SEXUELL HANDLING	29
4 DEN SEXUELLA KOMPONENTEN	32
4.1 INLEDNING	32
4.2 SAMLAG ELLER JÄMFÖRLIGT MED SAMLAG	32

4.2.1	SAMLAG.....	32
4.2.2	KVALIFICERADE SEXUELLA HANDLINGAR	32
4.2.3	SAMLAG SOM JÄMFÖRELSENORM	33
4.3	SEXUELL HANDLING	35
4.3.1	ANNAN SEXUELL HANDLING	35
4.3.2	BETYDELSEN AV SEXUELLT SYFTE	36
4.4	GRÄNSDRAGNINGSPRÅGOR.....	37
4.4.1	SEXUELLT OFREDANDE	37
4.4.2	SEXUELL POSERING.....	38
4.5	SEXUALBROTTEENS EGENHÄNDIGHET	39
4.5.1	DEN KLANDERVÄRDA HANDLINGEN	39
4.5.2	NJA 2015 s. 501.....	41
4.5.3	DISKUSSION KRING EGENHÄNDIGHET.....	42
5	<u>VIRTUELLA ÖVERGREPP I PRAKTIKEN.....</u>	43
5.1	INLEDNING	43
5.2	VIRTUELLA ÖVERGREPP GENOM PÅVERKAN.....	43
5.2.1	POSERING OCH "ONANI"	43
5.2.2	PENETRATION	44
5.3	VIRTUELLA ÖVERGREPP UNDER TVÅNG.....	45
5.3.1	POSERING OCH "ONANI"	45
5.3.2	PENETRATION	46
5.4	VÅLDTÄKT MOT BARN	49
5.4.1	KVALIFICERADE SEXUELLA HANDLINGAR	49
5.4.2	EGENHÄNDIGT ÄR JÄMFÖRLIGT MED SAMLAGE	49
6	<u>EN RÄTTSLIG SEXUELL INTEGRITET</u>	51
6.1	INLEDNING	51
6.2	SKYDDSINTRESSET I LAGMOTIVEN	51
6.3	FYRA FÖRSTÅELSER AV SEXUELL INTEGRITET	52
6.3.1	DEN ABSTRAKTA INTEGRITETEN	52
6.3.2	INTEGRITET SOM INTIMITET	53
6.3.3	INTEGRITET SOM EROTIK	53
6.3.4	INTEGRITET UR ETT MAKTPERSPEKTIV	54
7	<u>VIRTUELLA ÖVERGREPP – EN SAMMANFATTANDE ANALYS</u>	56
7.1	INLEDNING	56
7.2	STRAFFRÄTTENS SKYDD MOT VIRTUELLA ÖVERGREPP	56
7.2.1	KROPPSLIG AUTONOMI	56
7.2.2	SEXUALHANDLINGEN	57
7.2.3	SKYDDET I PRAKTIKEN	58
7.2.4	VIRTUELLA ÖVERGREPP I ETT GENUSPERSPEKTIV	58
7.3	DISKURSER KRING BILDER MED SEXUELLT INNEHÅLL	59
7.3.1	VÄRDERANDE DISKURS.....	60
7.3.2	EN MER NEUTRAL DISKURS	62
7.3.3	DISKURSIV PRAKTIK	63
7.3.4	TEXTANALYS	63
7.3.5	DEN DISKURSIVA PRAKTIKEN I KONTEXT.....	64
7.4	VIRTUELLA VÅLDTÄKTER – ETT ALTERNATIV?	65
7.5	AVSLUTANDE ORD.....	67

Summary

Due to tradition, sexual abuse has always been regarded as a crime that presupposes the perpetrator to perform the relevant act in person. For sexual offences, the relevant act is the sexual component. The legislation on sexual offences aims to protect sexual integrity and the right of self-determination in order to prevent coerced sexual acts on individuals. In June of 2015 The Supreme Court decided a case of online sexual abuse, so-called sextortion. The accused had coerced the victim to carry out sexual acts on herself, streamed via webcam, by threatening to disseminate sexual images of her, should the demands not be met. The Court waived the tradition mentioned above and sentenced the man for sexual abuse of minor. This spring Attunda district court will decide whether sextortion or sexual abuse online also could be considered rape of minor.

The purpose of this essay is to examine the protection of criminal law on online sexual abuse. First of all, the essay considers potential applicable offences and how these cases are decided under the application of law. The aim is also to consider the arguments regarding if online sexual abuse could be considered rape. Hence, in the following section, the study gives an account of how to define what the sexual offence law aims to protect. Further, the article questions what ideas of gender and sexuality the adjudication reflects. In conclusion, the discourses displayed in reasoning and judgements is thus analysed from a gender perspective.

The essay concludes that online sexual abuse generally is considered sexual coercion or sexual abuse of minor. This seems to be the case despite the fact that the sexual acts often correspond to the qualified sexual acts present in physical sexual abuse considered rape. The study suggests that the absent perpetrator prevents the courts from waiving the tradition described above where the perpetrator must have performed the sexual act in person. The actions are still measured by their comparability with vaginal intercourse, a judgement based on heteronormative male sexuality. Lastly, this study highlights how some of the discourses displayed in the judgements reproduce social norms about female sexuality.

Sammanfattning

Enligt tradition har sexualbrotten varit s.k. egenhändiga brott som förutsätter att gärningspersonen själv utfört den relevanta handlingen. För sexualbrotten är det den sexuella komponenten. Sexualbrottslagstiftningen syftar till att skydda den sexuella integriteten och självbestämmanderätten för att förhindra att människor utsätts för påtvingade sexuella handlingar. I juni 2015 avgjordes ett mål i Högsta domstolen om virtuella sexuella övergrepp. Gärningspersonen i målet hade, genom hot om att sprida bilder av sexuell natur, tvingat brottsoffret att utföra sexuella handlingar på sig själv via webbkamera. Domstolen frångick kravet på egenhändighet och dömde för sexuellt övergrepp mot barn. I vår prövas i Attunda tingsrätt huruvida virtuella sexuella övergrepp också kan utgöra våldtäkt mot barn.

Denna uppsats syftar till att utreda skyddet för virtuella sexuella övergrepp inom svensk straffrätt. I framställningen redogörs därför först för vilka brottsrubriceringar som kan bli tillämpliga och hur dessa gärningar bedöms i rättstillämpningen. Avsikten har också varit att undersöka vilka skäl som kan anföras för eller emot att bedöma dessa övergrepp som våldtäkt. I nästkommande avsnitt undersöks därför hur skyddsintresset som ligger till grund för sexualbrottslagstiftningen definieras. En ytterligare frågeställning har varit vilken syn på genus och sexualitet som förmedlas i rättstillämpningen. Avslutningsvis analyseras således de diskurser som framträder i domsskrivningarna ur ett genusperspektiv.

I uppsatsen konstateras att virtuella sexuella övergrepp som regel utgör sexuellt tvång eller sexuellt övergrepp mot barn. Detta trots att de sexuella handlingarna inte sällan överensstämmer med de kvalificerade sexuella handlingar som vid fysiska övergrepp utgör våldtäkt. Uppsatsen antyder att avsaknaden av en gärningsperson på plats hindrar domstolarna ifrån att frångå den ovan beskrivna traditionen om egenhändighet. Gärningarna bedöms fortfarande efter hur lika de är ett vaginalt samlag, en bedömning som utgår ifrån heteronormativ manlig sexualitet. Slutligen belyser uppsatsen hur vissa formuleringar i domskälen reproducerar normer om kvinnlig sexualitet.

Förord

Detta förord dediceras till alla de rättsvetenskapskvinnor som verkar i en värld som konstruerat ord som vetenskapsman.

”Hon hör om taxichaufförer.
Hon hör om lärare.
Hon hör om fäder, om styvfäder.
Hon hör om främmande män.
Hon hör om män på badplatser
män i shoppingcentrum
manliga förskollärare.
Hon hör om män på fritids
storebröders manliga kompisar.
Hon hör om bilskollärare
manliga rektorer
manliga kuratorer.
Hon lär sig frukta.
Hon lär sig att tänka i flera led.
Hon lär sig att förutse, föreställa sig, tänka abstrakt, tänka på orsak och verkan.
Hon vet att akta sig.
Hon vet vad som kan hända.
Hon vet oro. Hon vet att hon är ett tänkbart mål.
Där har man varnat henne, gett henne den livserfarenhet hon saknar innan hon behövde den.
Behöver hon den?”

Ouzounidis, Christina, *Spår av Antigone*, 2014, Modernista

Min tacksamhet går till de rättsvetenskapskvinnor, utan vars hjälp, denna uppsats aldrig hade kommit till stånd.

Så slutet, systrar, fast vår krets till glädjens värn och ära! Trots allt vi tryggt och väl tillreds vår vänskap trohet svära. Lyft bägarn högt och svinga, vän! De gamla kamper leva än bland skålar och pokaler, bland skålar och pokaler!

Malmö, den 24 maj 2016
Karolina Toll

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
BrP	Lag (1964:163) om införande av brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
EKMR	Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JP	Juridisk publikation
JT	Juridiskt tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NJA II	Nytt juridiskt arkiv avd. II (sammanfattning av förarbeten)
OSL	Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
Ot.prp.	Odelstingsproposition
Prop.	Regeringens proposition
PUL	Personuppgiftslagen (1998:204)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
RF	Regeringsform (1974:152)
Rskr.	Riksdagsskrivelse
SAOB	Svenska Akademiens ordbok
SL	Strafflagen (1864:11)
Strl. 2005	Lov om straff, 2005-05-28
SvJT	Svensk Juristtidning
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap

1 Inledning

1.1 Ämne

Med de senaste årens utveckling har mycket av brottsligheten blivit virtuell. Det gäller ekonomisk brottslighet likaväl som brotten mot person. Denna framställning avser att behandla virtuella sexuella övergrepp. Med virtuella övergrepp menas sexuella övergrepp där gärningspersonen, ofta genom hot om spridning av integritetskänsliga bilder eller filmer, förmår sitt offer att via webbkamera vidta sexuella handlingar på sig själv. De sexuella handlingarna kan bestå i beröring av könsorganen eller att föra in föremål i vagina eller anus. I ett mål som avgjordes i juni 2015 prövades om påtvingade sexuella handlingar där gärningspersonen inte befunnit sig på samma rumsliga plats som brottsoffret kunde utgöra sexuellt övergrepp mot barn.¹ Föremål för bedömning var hur begreppet sexuell handling i 6 kap. 6 § BrB skulle förstås. De sexuella handlingarna i målet bestod i att målsäganden förmåtts att smeka sina bröst och ”onanera” inför gärningspersonen via Skype. HD dömde gärningspersonen för sexuellt övergrepp mot barn. Domen reser frågor kring om HD därmed avsett att göra avsteg från principen om att sexualbrott är egenhändiga brott.² Under våren prövas ett liknande mål i Attunda tingsrätt där åklagaren stämt för våldtäkt mot barn. Uppsatsen behandlar virtuella sexuella övergrepp, sexualbrottslagstiftningens skyddsintresse och definition av sexualhandlingar liksom om virtuella övergrepp också kan utgöra våldtäkt eller våldtäkt mot barn.³

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna framställning avser att utreda gällande rätt beträffande skyddet för virtuella sexuella övergrepp i 6 kap. BrB. Syftet är också att analysera hur dessa gärningar behandlas i rättstillämpningen och vilken syn på sexualitet som därigenom förmedlas. En första frågeställning är vilka handlingar som inbegrips i det centrala begreppet sexuell handling i 6 kap. BrB och vilka straffbud som aktualiserats i praxis. Eftersom avsikten även varit att utreda om våldtäktsbrottet bör omfatta virtuella sexuella övergrepp har en frågeställning avsett vilket skyddsintresse som ligger till grund för sexualbrottslagstiftningen. En ytterligare frågeställning har varit vilken syn på genus och sexualitet som förmedlas i rättstillämpningen.

¹ NJA 2015 s. 501.

² Egenhändigt brott är brott vid vilka en person själv måste ha utfört den straffbara handlingen för att kunna dömas som gärningsperson.

³ Titeln ”Låt den rätte logga in” har lånats ifrån ett poesievent om nätdejting som hölls i april 2016 i Malmö.

- Vilket skydd finns för virtuella sexuella övergrepp enligt gällande rätt?
 - Vilka brottsrubriceringar tillämpas vid virtuella sexuella övergrepp i praxis?
 - Vilka handlingar ryms inom begreppet sexuell handling så som det förekommer i de relevanta straffbuden i 6 kap. BrB?
- Vilka skäl kan anföras för eller emot att låta virtuella sexuella övergrepp omfattas av våldtäktbestämmelsen?
 - Vilket skyddsintresse ligger till grund för sexualbrottslagstiftningen?
- Vilka föreställningar om genus och brottsoffrets sexualitet förmedlas i rättstillämpningen avseende virtuella sexuella övergrepp?

1.3 Teori

1.3.1 Feministisk teori

Utredningen nedan har genomförts med ett genusperspektiv. Då genusrättsvetenskapen inte enbart laborerar med en teori och metod finns det skäl att ytterligare redogöra för vilken som tillämpats i denna uppsats. En betydelsefull utgångspunkt inom genusrättsvetenskapen är avvisandet av den objektiva verkligheten och synen på kunskapen som konstruerad i förhållande till sitt sammanhang. Med denna bakgrund är det naturligt att rätten inte anses vara en objektiv samling regler utan normer som skapats i ett sammanhang, konstruerade utefter de värderingar, föreställningar och maktförhållanden som funnits i detta. Genusrättsvetenskapen syftar ofta till att ådagalägga rättens subjektivitet så att den i framtiden kan inbegripa även andra intressen. Detta sätt att förhålla sig till kunskap benämns ofta socialkonstruktivism. Socialkonstruktiva tankegångar ligger ofta nära en postmodernistisk hållning där språket är essentiellt för hur vi förstår världen.⁴ Socialkonstruktivismen bygger på fyra premisser där (1) observationer aldrig anses objektiva, (2) uppfattningar alltid anses historiskt och kontextuellt betingade, (3) kunskap anses konstruerad genom social interaktion och, (4) även den som vetenskapligt undersöker detta konstruerar och reproducerar kunskap. Denna syn på världen utgör utgångspunkten vid en diskursanalys där diskurs både representerar och skapar en social konstruktion.⁵

De feministiska teorier som ingår under samma genusrättsvetenskapliga paraply delas bland annat in i liberalfeminism, feministisk marxism och radikalfeminism.⁶ Våldtäkt och sexualbrott förklaras och förstås på olika sätt beroende på vilken feministisk inriktning som utgör utgångspunkt. Det finns enligt filosofen Keith-Burgess Jackson tre förklaringsmodeller eller teorier om våldtäkt. Den första, *konservativa*, har tillämpats åtskilliga gånger i historien och anger våldtäkt som ett egendomsbrott, en stöld från en annan man. Exempel på denna lära återfinns i nutid när det ställs krav på penetration för att ett övergrepp ska benämnas våldtäkt, när det känns

⁴ Gunnarsson & Svensson (2009) s. 124 ff.; Burman (2007) s. 26 och s. 31.

⁵ Gunnarsson & Svensson (2009) s. 174.

⁶ Gunnarsson & Svensson (2009) s. 119 f.

problematiskt att tala om våldtäkt inom äktenskapet eller då våldtäkt används som vapen internationellt. Den andra förklaringsmodellen är den *liberala*. Enligt detta synsätt konstitueras våldtäkt genom frånvaro av samtycke och gärningen utgör ett övergrepp på självbestämmanderätt och integritet. Enligt denna teori är kön irrelevant varför både män och kvinnor tillåts vara offer och förövare. Ovan nämnda teorier tolkar gärningen som en kränkning av en rättighet; rätten till autonomi och äganderätten. Den tredje förklaringsmodellen är den *radikala teorin* där våldtäkt manifesterar könsmaktsordningen. Det sexuella övergreppet existerar *på grund av könsmaktsordningen* och reproducerar och upprätthåller könsmaktsordningen.⁷ Jag kommer i uppsatsen att utgå ifrån radikal feministisk teori som betraktar våldtäkt som en del i mäns strukturella förtyck och maktutövande av kvinnor. Med ett sådant betraktelsesätt har den sexuella handlingen mindre betydelse och tvånget, förnekandet av självbestämmanderätten, större.⁸

1.3.2 Våldtäktskultur

Med feministisk teori som utgångspunkt kan våldtäkt ses som en social konstruktion som upprätthålls och rättfärdigas i en samhällelig kontext. En våldtäktskultur upprätthåller på så vis könsmaktsordningen.⁹

“It is a complex of beliefs that encourages male sexual aggression and supports violence against women. It is a society where violence is seen as sexy and sexuality as violent. In a rape culture women perceive a continuum of threatened violence that ranges from sexual remarks to sexual touching to rape itself.”¹⁰

Denna samhälleliga legitimering av våldtäkt verkar på många olika plan. Ett tydligt exempel är den inte ovanliga kulturella reaktionen vid ett påstått sexuellt övergrepp där förövaren ursäktas och offret skuldbeläggs. Våldtäktskulturen genomsyras av en liberal hållning där individer konstrueras som rationella och autonoma. Individer görs ansvariga för sitt risktagande vid interaktion med det motsatta könet och får på så vis bära ansvaret för det sexuella våldet. I en våldtäktskultur fungerar antaganden om kön och sexualitet som stöttepelare för denna reaktion på sexuella övergrepp. Vid ett påstått sexuellt övergrepp görs invändningar om (1) samtycke, (2) att ingen skada skett och (3) att brottsoffret provocerat fram gärningen eller bär skulden på grund av sitt riskfulla beteende. Invändningen om samtycke innebär att brottsoffrets upplevelse av händelsen förminskas och förklaras med det heterosexuella sexets vilda natur. Dessa antaganden romantiseras inte sällan i populärkulturen och legitimeras inom sexologisk doktrin.¹¹ Att kvinnor gör motstånd framställs som en del i en naturlig uppvaktning eller sexuellt spel som driver den manliga lusten.¹²

⁷ Burgess-Jackson (1996) s. 53, citerad i Bergenheim (2005) s. 419 f.

⁸ Se t.ex. Levit & Verchick (2016) s. 20. Se även MacKinnon (1989) s. 172.

⁹ Anderson & Doherty (2008) s. 4.

¹⁰ Preamble i Buchwald, Fletcher & Roth (1993).

¹¹ Anderson & Doherty (2008) s. 2-9 och s. 21.

¹² Larsson (2004) s. 144 f.

Män positioneras som aggressiva, utan förmåga att styra sina handlingar tills penetration eller utlösning är ett faktum. Kvinnors sexualitet är i denna konstruktion både passiv och farligt sensuell. Hänvisningen till det naturliga eller till biologin bidrar till att befästa antagandet. En konsekvens av denna över-under-ordning är att kvinnors lust och samtycke osynliggörs.¹³

Rådande normer om heterosexualitet utgör således grunden till ifrågasättandet av våldtäktsoffers upplevelser. Hon (brottsoffret) har missuppfattat eller inte kommunicerat tillräckligt. Hon ljuger eller hämnas. Invändningen om att ingen skadats framförs genom ett konstaterande om att sex förekommit men att offret inte förtjänar sympati. Brottsoffret kan till exempel ha varit prostituerad, fattig, singel eller vara sexuellt erfaren på ett sätt som inte ryms inom normerna. Den sista invändningen hänför sig till risktagande eller att brottsoffret inte tillräckligt anpassat sitt beteende efter en manlig sexualitet. Genom att göra vissa saker eller säga vissa saker har hon provocerat fram gärningen. Inom feministisk teoribildning kallas detta för *våldtäktsmyten* som anses reproducera och befästa könsmaktsordningen inom våldtäktskulturen.¹⁴ Något annat som sägs belysa våldtäktskulturen är språket. På engelska finns exempelvis 10 ggr så många ord för att beskriva en promiskuös kvinna som för att beskriva en promiskuös man. Denna lingvistiska skillnad kan sägas både reflektera våra fördomar och befästa dem. Ett annat tecken som feministiska lingvister ofta påtalar är att våldtäkt eller sexualbrott generellt ofta beskrivs med samma ord som vore det en ömsesidig lustfylld sexualakt.¹⁵

Sexuella övergrepp utgör könsmaktsordningens epicentrum där det ständigt överhängande hotet om våldtäkt anses begränsa kvinnors livsutrymme. Hotet om våldtäkt binder kvinnor till en könsroll där kvinnlig sexualitet är ekvivalent med passivitet. Kvinnlig lust och uttryck för detta får således stå tillbaka under hotet om våldtäkt. Våldtäkt som politik och makt får i en feministisk analys företräde framför våldtäkt som något sexuellt. Enligt denna teori hör heterosexualitet och sexuell praktik ihop med normen om den aggressiva maskuliniteten liksom den patriarkala könsmaktsordningen.¹⁶ I en våldtäktskultur är det därför normativa antaganden utifrån kön, sexualitet och autonomi som konstruerar det kulturellt *rätta sättet att agera* och som berättar vem som bär ansvar för en våldtäkt.¹⁷

Monica Burman har i en artikel diskuterat avsaknaden av brottsofferperspektiv i svensk straffrätt. Enligt traditionell straffrättsliberal teori osynliggörs eller misstänkliggörs det faktum att individens frihet inte bara relaterar till samhället eller staten utan också till andra medborgare.¹⁸ Konstruktionen av brottsoffret som autonomt och rationellt som inte

¹³ Anderson & Doherty (2008) s. 6.

¹⁴ Anderson & Doherty (2008) s. 7 ff.; Larsson (2004) s. 146.

¹⁵ Det exakta är 200 ord för kvinnor och 20 ord för män. Se Benedict (1993) s. 103.

¹⁶ Anderson & Doherty (2008) s. 20 f. Se även MacKinnon (1989) s. 178.

¹⁷ Anderson & Doherty (2008) s. 132.

¹⁸ Burman (2011) s. 280 f.

påverkas av strukturella hierarkier har kritiserats eftersom neutraliteten och likabehandlingen som denna utgångspunkt antas uppnå snarare får motsatt effekt. Genom att bortse från maktperspektiv och strukturella hierarkier konstrueras brottsoffret utifrån en vit heterosexuell man från medelklassen och andra perspektiv och erfarenheter utesluts. Burman anför att brottsoffer bör positioneras både på ett individuellt och ett kollektivt plan där de sätts i relation till andra eftersom alla individer på något sätt berörs av strukturella hierarkier.¹⁹ Det individuella perspektivet på straffrätten kan också ifrågasättas eftersom alla brottsliga gärningar torde beröra kollektiva samhällsliga intressen, åtminstone på en kriminalpolitisk nivå.²⁰

1.4 Metod

1.4.1 Rättsvetenskaplig metod

Uppsatsen har författats med både en rättsvetenskaplig och en diskursanalytisk metod. Begreppet *rättsvetenskaplig metod* är omtvistat. Med detta avses primärt rättsdogmatik, alltså ett studium av rättskällorna enligt rättskällevärdens hierarki.²¹ Här bör emellertid erinras att rättsdogmatik och rättsvetenskap utgör två skilda fenomen. Rättsdogmatikens uppgift är inte att föregripa det demokratiska lagstiftningsarbetet utan att tolka lagen såsom lagstiftaren menat att den ska tolkas. Rättsvetenskapen kan däremot både syfta till att tolka lagstiftningen liksom att kritiskt granska denna. När rättsvetenskapen inte bara fastställer gällande rätt kan vetenskapen ifrågasätta rättskällornas innehåll eller varför innehållet ser ut som det gör eller helt frånga deras inbördes hierarki.²² Då kan den rättsvetenskapliga metoden med fördel även sägas inbegripa även empirisk metod och material.²³ Rättsdogmatiken är kvalitativ till sin natur. Rättskällevärdens utgör exempel på detta liksom det faktum att ett prejudikat kan undanröja tio års praxis. När ett stort antal rättsfall ska analyseras är självfallet en statistisk kvantitativ metod att föredra. Bedömningar av beslutsmotiveringar liksom effektanalyser kräver dock att båda metoderna används.²⁴ Den rättsfallsanalys som här skall göras kommer att avse 11 rättsfall. Därför är det företrädesvis en kvalitativ rättsvetenskaplig metod som tillämpas.

1.4.2 Diskursanalytisk metod

Beträffande den tredje frågeställningen har en diskursanalytisk metod tillämpats. I juridisk doktrin skiljs mellan begreppen *de lege lata* och *de lege ferenda*. Det förstnämnda är deskriptivt och det senare normativt. Att det inte uppmärksammas att rätten också är tolkningar som påverkas av yttre

¹⁹ Burman (2011) s. 283 ff.

²⁰ Se t.ex. Lernestedt (2007).

²¹ För en problematisering av begreppen se Sandgren (2015) s. 39 ff. och s. 72. Se även Sandgren (2005) s. 651.

²² Svensson (2014) s. 220 ff.

²³ Sandgren (1995/96a) s. 728.

²⁴ Sandgren (1995/96b) s. 1045 f.

faktorer har ansetts problematiskt. Eva-Maria Svensson har därför argumenterat för att uttrycket *de lege interpretata* (rätten som den har uttolkats) på nytt väcks till liv.²⁵ Jag ansluter mig till denna hållning. En diskursanalys i ett rättsligt sammanhang måste förhålla sig till gällande rätt. Men det som undersöks, oavsett om det också undersöks *vad* som är gällande rätt, är *hur* gällande rätt skapas. Det handlar om att betrakta rättsdogmatiken ur en annan synvinkel, att *se med andra glasögon*.²⁶ Ett exempel ifrån Tove Jansson får förtydliga.

”Mumintrollet kikade in under den täta massan av kämpande träd där stammarna kröktes och vred sig som ormar. Han såg markens matta av krypande granris och bruna barr och över den hålör och grottor av mörker. Titta, sa han. Där är en gran som håller en liten björk i famnen för att rädda henne.

Det tror du, sa My dystert. Jag tror att han håller fast henne.”²⁷

En diskursanalys undersöker vad som uttrycks i en viss diskurs. Vad sägs egentligen och vad får det för följder? En sådan frågeställning kan belysa att rättsliga diskurser som anses utgöra en sann verklighetsbeskrivning eller en rationell lösning *de facto* bara beskriver *en verklighet* utav flera möjliga. Sådana rättsliga diskurser kan därmed överskugga andra som inte ses som lika legitima och befästa förtryck och särbehandling.²⁸ Diskurser kan därmed också ses som ett sätt att utöva makt. Eftersom diskursen formar vad en kan säga och göra, vad som anses tillåtet och otillåtet påverkar också en rättslig diskurs hur vi ser på vår omvärld.²⁹ Språket har en avgörande betydelse när subjekt konstitueras inom en viss diskurs eftersom det inte sällan avslöjar vår uppfattning om saker och ting, vad som är normen och vad som avviker ifrån detta. Se på det tydliga exemplet ishockey och damhockey.³⁰ Den här företagna diskursanalysen innefattar en textanalys av rättsliga dokument, i detta fall domskälen och åtalen i ett flertal rättsfall. Det som analyseras är vilka föreställningar om genus och brottsoffrets sexualitet som kan utläsas.³¹ Jag har tillämpat Norman Faircloughs kritiska diskursanalys som består dels i den text som analyseras där språket används och dels i den diskursordning där genrer och diskurser används. Med genre förstås ett språkbruk kopplat till en viss social praktik. Inom den rättsliga diskursordningen förekommer således en juridisk genre och en rättslig diskurs där en viss diskursiv praktik tillämpas. Den diskursiva praktiken presenteras nedan genom att gällande rätt beskrivs men analyseras inte närmare utöver det. En text inom en viss diskurs är samtidigt en diskursiv praktik och en social praktik.³² Faircloughs diskursanalys analyserar i tre steg (1) den diskursiva praktiken, (2) textens lingvistiska uppbyggnad och

²⁵ Svensson (2014) s. 213 f. och s. 225 f.

²⁶ Burman (2007) s. 55.

²⁷ Jansson (1965) s. 61.

²⁸ Andersson (2004) s. 32; Gunnarsson & Svensson (2009) s. 175 f.

²⁹ Burman (2007) s. 37; Andersson (2004) s. 32 f.

³⁰ Gunnarsson & Svensson (2009) s. 169 och s. 174 f. Se även Burman (2007) s. 31.

³¹ Se t.ex. Andersson (2004) s. 41.

³² Winther Jørgensen, & Phillips (2000) s. 73 f.

(3) hur den diskursiva praktiken påverkar diskursordningen och den sociala praktiken i stort. För att kunna analysera det sistnämnda krävs dock något ytterligare, såsom sociologisk teori eller kulturteori. Diskursen både skapas och reproduceras i en diskursordning och är därför dynamisk. Texter är inte heller fristående ifrån varandra utan verkar intertextuellt, de bygger mer eller mindre på andra texter.³³

1.5 Material

Framställningen nedan bygger till största del på juridiska rättskällor men även annan vetenskaplig doktrin refereras. Så långt möjligt har nyutkommet material använts. När det gäller feministisk teori har både svensk och amerikansk litteratur använts eftersom radikalfeminismen framförallt har sitt ursprung i amerikansk feministisk teori. Ett kapitel nedan utgörs helt av orefererad underrättspraxis. Det beror framförallt på att virtuella sexuella övergrepp inte förekommer särskilt ofta i praxis och att de inte heller frekvent prövats i högsta instans. Avgörandena har således inte särskilt starkt prejudikatvärde men visar ändå hur gärningarna bedöms. Det faktum att de gärningar som undersökts inte hänför sig till enbart en brottsrubricering har försvårat men inte omöjliggjort min undersökning. I mina eftersökningar har jag framförallt använt mig av databasen Infotorg Juridik som innehåller underrättspraxis. Via sökningar på *sexuella övergrepp mot barn, våldtäkt mot barn, sexuellt tvång och webbkamera* har jag fått fram de rättsfall som presenteras nedan. Jag vill här uppmärksamma att det kan finnas rättsfall som jag, trots de bästa intentioner, inte lyckats hitta. För att också se hur bedömningarna påverkats av NJA 2015 s. 501 har rättsfall som behandlar virtuella övergrepp mellan 2013 och 2016 valts ut.

Uppsatsen behandlar huvudsakligen de brott i 6 kap. BrB som förekommer i praxis beträffande virtuella sexuella övergrepp. Utöver det redogörs kort för sexuell grooming för att belysa likheterna mellan grooming online och offline. Något som ibland benämns virtuella sexuella övergrepp är landsöverskridande beställningsövergrepp. För några år sen dömdes en svensk man för att ha beställt en våldtäkt på barn i Filippinerna som han kunde ta del av i realtid via webbkamera.³⁴ Sådana övergrepp berörs inte närmare i denna uppsats. Avsnittet om utländsk rätt avser enbart att belysa behandlingen inom en annan rättsordning varför materialet framförallt varit av övergripande karaktär.

1.6 Forskningsläge

Eftersom virtuella sexuella övergrepp är ett relativt nytt fenomen finns inte särskilt mycket juridisk doktrin som specifikt behandlar ämnet. Det

³³ Winther Jørgensen & Phillips (2000) s. 75 ff.

³⁴ TR B 610-12.

omnämns exempelvis enbart kort i *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*.³⁵ Detsamma gäller beträffande övriga juridiska rättskällor.³⁶ I SOU 2016:7 som behandlar närliggande brott och integritet diskuteras saken inte närmare. För närvarande pågår dock en statlig utredning som behandlar skyddet mot sexuella övergrepp via internet och som ska redovisas i oktober i år.³⁷ På internationell nivå liksom inom andra forskningsfält bedrivs forskning på virtuella sexuella övergrepp.³⁸ Virtuella sexuella övergrepp omnämns exempelvis i ECPATs årliga kartläggning över sexuella övergrepp mot barn på internet och i en EU-rättslig rapport som genomfördes 2015.³⁹ Sexuella övergrepp online behandlas även i en utredning om ungdomars erfarenheter av sexuella övergrepp och sexuell exponering via digitala medier ifrån 2015.⁴⁰ Om sexuell integritet, hur sexualitet konstrueras inom straffrätten och sexualbrott generellt finns desto mer juridisk doktrin. Nedan refereras bland annat till Ulrika Anderssons avhandling om domstolsprövningen vid sexualbrott liksom Linnea Wegerstads avhandling om sexuell integritet i förhållande till sexualbrotten, främst sexuellt ofredande. De båda har, liksom Monica Burman, behandlat straffrättsliga frågor ur ett genusperspektiv. Nämnas bör även Per Ole Träskman, Petter Asp, Claes Lernestedt och Madeleine Leijonhufvud som alla ingående behandlat sexualstraffrättsliga frågor.

1.7 Terminologiska utgångspunkter

Av och till förekommer i domskäl, förarbeten och juridisk doktrin att påtvingad onani beskrivs som att gärningspersonen onanerar *åt* någon. Detta ger, i likhet med vad Petter Asp konstaterat, bilden av en påtvingad sexuell handling som innefattar lust och njutning.⁴¹ Detsamma kan egentligen sägas om *onani* generellt när det beskriver en påtvingad sexuell handling. I denna uppsats har så långt möjligt begreppet ersatts av *sexuell beröring av könsorgan*. I övriga fall beskrivs det som "onani" eller som att gärningspersonen "onanerar" på någon för att tydliggöra att det är ett övergrepp. Citattecken används för att markera begreppets olämplighet i ett straffrättsligt sammanhang. I en EU-rättslig studie om sexuella övergrepp på internet benämns virtuella sexuella övergrepp som *sextortion* dvs. att tvinga till sig sexuella handlingar genom hot om spridning av bilder på offret.⁴² Jag har valt att inte använda begreppet eftersom det internationellt anses omfatta även andra typer av sexuell utpressning t.ex. av myndighetspersoner eller lärare. Virtuella (sexuella) övergrepp, sexuella

³⁵ Jareborg m.fl. (2015).

³⁶ Se t.ex. prop. 2008/09:149 s. 16.

³⁷ Se dir. 2014:123, dir 2014:144 och dir. 2015:5.

³⁸ Se t.ex. Gillespie (2013).

³⁹ ECPAT är en ideell, politiskt och religiöst obunden, barnrättsorganisation som ingår i ett internationellt nätverk som arbetar för en värld fri från barnsexhandel. Se ECPAT (2015). Den EU-rättsliga studien genomfördes på initiativ från EU-parlamentets utskott för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor. Se Jeney (2015).

⁴⁰ Se t.ex. Svedin m.fl. (2015).

⁴¹ Asp (2008/09) s. 77.

⁴² Jeney (2015).

övergrepp online eller digitala övergrepp används i uppsatsen synonymt för att beskriva gärningarna. Avslutningsvis kan noteras att *hen* genomgående används som pronomen istället för att skriva ut *han eller hon* liksom att *gärningsperson* i denna framställning i huvudsak ersatt *gärningsman*.⁴³

1.8 Disposition

Inledningsvis i kapitel två redogörs för hur våldtäktsbrottet konstruerats historiskt inom straffrätten och vad som särskiljer brottslighet och kränkningar på internet ifrån annan brottslighet. I samma kapitel görs även en internationell utblick. Sedan behandlas grundläggande materiell straffrätt liksom vilka brottsrubriceringar som kan komma ifråga vid virtuella sexuella övergrepp i kapitel tre. Kapitel fyra ägnas åt sexualhandlingen, den sexuella komponenten, och kravet på egenhändighet. Genomgången problematiserar jämförlighetsnormen liksom egenhändighetskravet i svensk sexualstraffrätt. I det femte kapitlet följer en genomgång av elva rättsfall som avser virtuella sexuella övergrepp. De första fem rättsfallen avser virtuella övergrepp genom påverkan och de efterföljande sex rättsfallen behandlar virtuella övergrepp genom tvång. Därefter problematiseras i kapitel sex den rättsligt definierade sexuella integriteten ur flera perspektiv. I det avslutande sjunde kapitlet diskuteras först vilket skydd straffrätten idag erbjuder beträffande virtuella sexuella övergrepp enligt gällande rätt. En närläsning av rättsfallen sker i efterföljande avsnitt där diskurser inom rättstillämpningen vid virtuella sexuella övergrepp utmönstras. Avslutningsvis diskuteras vilka skäl som kan anföras för eller emot att tillämpa även våldtäktsbestämmelserna vid virtuella sexuella övergrepp.

⁴³ Se t.ex. Asp, Ulväng & Jareborg (2010) s. 7 där behovet av ett könsneutralt pronomen i juridisk skrift påtalas. Se även HovR B 300-12 där *hen* används.

2 Sexuella övergrepp - från medeltid till internetåldern

2.1 Inledning

Idag diskuteras den växelvisa verkan mellan samhället och rätten där värderingar och attityder formas och speglas. Synen på sexualitet och våldtäkt har liksom mycket annat skiftat över tid vilket påverkar de som verkar i en rättslig kontext.⁴⁴ För en djupare förståelse av de mer utredande avsnitten i denna uppsats redogörs i detta kapitel för hur våldtäktsbrottet har betraktats i andra tider. Kapitlet innehåller dessutom ett avsnitt om vad som särskiljer brottslighet på internet och de brott som uppkommit efter internetrevolutionen. Kapitlet avslutas med en internationell utblick.

2.2 Våldtäkt i en rättshistorisk kontext

2.2.1 Medeltid till 1700-tal

Den första nedtecknade lagstiftningen om kvinnofrid gjorde sitt inträde i svensk rätt vid 1200-talets mitt. Däri ingick både kvinnorov och våldtäkt. Under denna tidsperiod då staten ännu var svag var fridslagarna ett försök att minska människornas egen rättsskipning.⁴⁵ Kvinnor var omyndiga och kunde, med undantag för änkor, inte företräda sig själva i rätten. Målsägande var kvinnans make eller en manlig släkting.⁴⁶ Då kvinnor inte var egna rättssubjekt utgjorde den medeltida våldtäkten snarare ett angrepp på kvinnans manliga släktingar än ett angrepp på den enskilda kvinnan. Syftet med lagstiftningen var snarare att minska de konflikter som uppstod i kölvattnet av våldtäkt än att värna kvinnors självbestämmanderätt.⁴⁷ Bilden av den medeltida kvinnan som en ägodel tillhörande sin make eller fader står emellertid inte oemotsagd. Det finns historiska dokument där kvinnor framställs som autonoma individer liksom dokument som visar att våldtäkt var ett egendomsbrott. Något anmärkningsvärt är att den tidiga lagstiftningen inte innehåller straffstadganden eller begränsningar beträffande sexuellt umgänge med barn.⁴⁸

I det tidiga samhället utgjorde giftermål en försäkring mot utomäktenskapliga barns arvsrätt. Följaktligen kunde våldtäktsbrottet sonas med giftermål, därmed upplöstes ju skadan. Detta är antagligen förklaringen till att våldtäkt enbart avsåg utomäktenskapliga förhåvanden där kvinnan,

⁴⁴ Larsson (2004) s. 132 f.

⁴⁵ Hassan Jansson (2002) s. 293 f.; Larsson (2004) s. 134.

⁴⁶ Bergenheim (1998) s. 30.

⁴⁷ Hassan Jansson (2002) s. 295.

⁴⁸ Bergenheim (1998) s. 30 och s. 49 f. Se även Larsson (2004) s. 134.

på grund av sin icke-existerande äktenskapsplikt, inte samtyckt. Det fanns också en presumtion för att kvinnor som inte var ärbara, utan hade ägnat sig åt sex utanför äktenskapet, ville ha sex i alla tänkbara scenarion. Sådana kvinnor skyddade inte lagen.⁴⁹

När statens makt ökade under 1600-talet blev ordningsfrågan än viktigare. I Kristofers landslag anno 1608 bestraffades våldtäkt tillsammans med andra fridsbrott i Edsöresbalken.⁵⁰ Då ordning och frid i samhället på 1600-talet betydde äktenskap introducerades lagstiftning mot föräktenskapligt samlag s.k. *mökränkning*. Enbart män kunde vara gärningsmän till detta brott. Det torde bero på att enbart män var rättssubjekt och att de ansågs vara de enda som kunde initiera sexuellt umgänge. Sexualbrott var ett angrepp gentemot andra män men också mot staten och kyrkan och bestraffades följaktligen med döden.⁵¹ Fram emot 1700-talet ses våldtäkt både som ett ordningsbrott och ett våldsbrott och gärningsmannen beskrevs som en våldsbejakande soldat eller maktmissbrukande husbonde. Kyrkan och staten var eniga om att enbart tillåta sexuellt umgänge inom äktenskapet eller i föräktenskapliga relationer. Män ansågs ha sexuell lust och vara drivande i det sexuella umgänget medan kvinnor positionerades som oskuldsfulla och passiva. Dessa föreställningar innebar i rättsliga sammanhang att kvinnor ofta blev trodda när de berättade om sexuella övergrepp.⁵² Det skyddsvärda vid en våldtäkt tycks ha varit egendomsskyddet, mannen eller familjens ära liksom frid och ordning i samhället.⁵³

2.2.2 1700-tal till 1900-tal

Mot slutet av 1600-talet bestraffades även kvinnor för sexuellt umgänge utom äktenskapet, s.k. *lönskaläge*. Förändringen medförde att kvinnor, åtminstone enligt 1734 års lag, kom att bli rättssubjekt.⁵⁴ Äktenskapet fungerade som oöverstigligena murar inom vilka det tillåtna sexuella umgänget kunde föregå. Det våldsamma inslaget i en våldtäkt framhölls och lagöverträdelse innebar nästintill undantagslöst dödsstraff. Detsamma gällde den som hade sexuellt umgänge med kvinna som var under 12 år eller sinnessjuk. Notera att åldersgränsen enbart gällde för personer av kvinnligt kön.⁵⁵

Under 1700-talet och början på 1800-talet går det enligt historikern Karin Hassan Jansson att skönja en förändringsprocess i fyra steg avseende våldtäktsbrottet. Den första avser en *subjektifiering* där kvinnor både anses kunna agera sexuellt och bära ansvar för otillåtna handlingar. Den andra handlar om den ökade betydelsen som frågan om penetration och fullbordat

⁴⁹ Se Berggren m.fl. (2015a).

⁵⁰ Bergenheim (1998) s. 49; Bergenheim (2005) s. 29.

⁵¹ Hassan Jansson (2002) s. 296.

⁵² Hassan Jansson (2002) s. 299 ff.

⁵³ Larsson (2004) s. 134.

⁵⁴ Hassan Jansson (2002) s. 302.

⁵⁵ Larsson (2004) s. 134; SOU 1976:9 s. 28; SOU 1982:61 s. 31.

sex fick i straffvärderingen. Hassan Jansson kallar detta för en *sexualisering* av våldtäktsbrottet. Detta banade väg för ett ökat intresse för de skador som offret kunde uppvisa och vad dessa kunde säga om övergreppet vilket *förkroppsligade* våldtäkten. Det innebar i sin tur att kravet på bevisat våld ökade. Rättens tidigare ointresse för hur en våldtagen kvinna betett sig fick nu avgörande betydelse som motsägelse till våldtäktsanklagelserna. Det handlade om offrets tidigare sexuella förbindelser eller att offret initialt samtyckt till någon form av umgänge. De kvinnor som inte var ärbara fick enligt dessa resonemang skylla sig själva. Förändringen från 1600-talets tro på den oskuldsfulla kvinnan var markant.⁵⁶

När 1864 års strafflag lagfästes i mitten på 1800-talet framträdde en mer liberal syn på gärningen som ett brott mot annans frihet. I en straffrättslig kontext betraktades kvinnor därmed som individer som bör beskyddas mot våld. Någon mer självständig rätt att bestämma över sin kropp framträder dock inte i SL.⁵⁷ Inom äktenskapet ansågs kvinnor ha samtyckt till sexuellt umgänge varför sådant påtvingat sex inte utgjorde ett brott hur mycket våld som än tillfogats offret. Genom äktenskapet tycks kvinnan ha givit mannen ovillkorlig rätt till sin kropp. Våldtäktsbrottet individualiseras dock avsevärt under denna tidsperiod och för första gången markeras i 1864 års lag att det skyddsvärda är kvinnors självbestämmande och integritet.⁵⁸

2.2.3 Från moral till autonomi

Ett sekel senare förändrades våldtäktsbrottet genom brottsbalkens tillkomst och ikraftträdande.⁵⁹ Plötsligt var våldtäkt brott mot person och kunde förövas även inom äktenskapet.⁶⁰ Straffbudet syftade till att skydda barn ifrån sexuella övergrepp liksom människors sexuella integritet och självbestämmanderätt.⁶¹ I realiteten gällde detta dock inte alla situationer. Våldtäkt ansågs mindre grovt om det skett inom äktenskapet eller om parterna tidigare haft en relation, om kvinnan inte när det var möjligt ropat på hjälp eller om hon förmått förvaren till eller uppmuntrat hans närmanden. Då tillämpades det mildare brottet våldförande. Personer av kvinnligt kön under 15 år som blev utsatta för våldtäkt skulle enligt den nya strafflagen också skyddas av bestämmelsen. Om det också beaktas att våldtäktsbestämmelsen enbart avsåg kvinnor förstärks den krackelerade bilden av BrB som en modern företeelse.⁶²

⁵⁶ Hassan Jansson (2002) s. 303 ff.

⁵⁷ SOU 1982:61 s. 32; Hassan Jansson (2002) s. 309; Larsson (2004) s. 134.

⁵⁸ Larsson (2004) s. 134.

⁵⁹ Brottsbalken (1962:700) trädde i kraft 1965, se rskr. 1962:390.

⁶⁰ Larsson (2004) s. 135.

⁶¹ SOU 1982:61 s. 58.

⁶² SOU 1953:14 s. 234; prop. 1983/84:105 s. 20 f.; SOU 2001:14 s. 51; Berggren m.fl.(2015a).

I praxis ansågs kvinnor som följde med män hem eller självmant satte sig i en mans bil som medvållande till övergrepp. Inte sällan ansågs inget brott begånget överhuvudtaget eftersom kvinnan därmed samtyckt. Beteendet presumerade samtycke på samma vis som devisen ”det går inte att våldta en prostituerad”. Det måste åtminstone ha varit gärningsmannens uppfattning ansåg domstolarna och friade.⁶³ Rester av sådana tankegångar levde kvar ända till 1984 års reform då straffrätten upphörde att uttryckligen ta hänsyn till brottsoffrets beteende och leverne.⁶⁴

Den frigjorda Sexualbrottsutredningen presenterade under 1970-talet sitt förslag på reform av sexualbrotten: sänkta straffskalor och fler möjligheter att bedöma övergrepp som mindre allvarliga. Förslaget innehöll en tredelad straffbestämmelse där enbart den allvarligaste, med krav på *synnerlig hänsynslöshet eller råhet*, utgjorde våldtäkt. Vid den lindrigaste föreslogs bötesstraff.⁶⁵ Utredningens förslag gav upphov till en omfattande kritik ifrån framförallt kvinnorörelsen som såg förslaget som kvinnofientligt. Det ansågs illa underbyggt och helt sakna ett brottsofferperspektiv.⁶⁶ Förslaget lades ned och den nytillsatta Sexualbrottskommittén, där även kvinnor ingick, lämnade ett nytt förslag 1984.⁶⁷ Den nya kommitténs förslag innebar att våldtäktsbrottet blev könsneutralt, att även sexuella handlingar jämförliga med samlag omfattades och att kravet på tvång sänktes då hot *som för brottsoffret framstod som trängande fara* godtogs.⁶⁸ Den mildare bestämmelsen om våldförande slopades och bestämmelser om sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande kom till. Reformen innebar också att brottsrubriceringen inte längre skulle påverkas av offrets beteende före gärningen eller relationen till förövaren. Därutöver blev det straffbart att förmå barn under 15 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd även då den inte innebar sexuell beröring eller sexuellt umgänge.⁶⁹

2.2.4 Milleniumskifte

Våldtäktsbestämmelsen utvidgades 1998 från sexuellt umgänge jämförligt med samlag till *samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag*.⁷⁰ Tanken var att även andra smärtsamma handlingar som inte är jämförliga med samlag men som är kränkande, såsom att med våld föra in föremål eller knytnäve i en kvinnas underliv, skulle omfattas.⁷¹

⁶³ Här åsyftas att syndiga, sexuellt aktiva eller prostituerade kvinnor länge, mer eller mindre uttryckligen, undantogs ifrån lagens skydd. Se Larsson (2004) s. 148 f.; Westerstrand (2011) s. 319.

⁶⁴ Se Berggren m.fl.(2015a).

⁶⁵ SOU 1976:9 s. 17.

⁶⁶ Larsson (2004) s. 136 f.; Leijonhufvud (2015) s. 16 f. Se även Thomsson (2000) s. 51-63.

⁶⁷ Se prop. 1983/84:105.

⁶⁸ Larsson (2004) s. 137; prop. 1983/84:105 s. 18.

⁶⁹ Se 1-2 §§ SL (1864:11). Se även prop. 1983/84:105 s. 1.

⁷⁰ Larsson (2004) s. 138.

⁷¹ Prop. 1997/98:55 s. 91.

Intressant i sammanhanget är att den historiska syn som presenterats ovan återkommer när ungdomar tillfrågats om vad som är en våldtäkt. Enligt en undersökning från 1998 påverkar till exempel en kvinnas beteende före (alltså hennes sexualhistoria) och under övergreppet (hur en gör motstånd) liksom hennes relation till gärningspersonen och vem gärningspersonen är hur omgivningen ser på övergreppet.⁷² Liknande resonemang återkom i en nyare studie där pojkar och flickor skulle avgöra huruvida det var våldtäkt när en 22-åring efter internetkontakt träffade en 13-årig flicka, bjöd henne på vin och efter tjuv hade samlag med henne. Pojkarna som deltog tolkade övergreppet som ”milt” och hade svårt att tro att det kunde utgöra våldtäkt rent juridiskt. Gruppen med flickor ansåg att det både enligt deras åsikt och lagstiftningen torde utgöra våldtäkt. Ingen av grupperna tycktes vara helt säkra på när något utgjorde våldtäkt utan frågade vilken betydelse vinet hade i sammanhanget.⁷³

Lydelsen i våldtäktsbestämmelsen ändrades åter 2005 då sexuell handling ersatte begreppet sexuellt umgänge.⁷⁴ Formuleringen hade bland annat erhållit kritik eftersom ett flertal gärningar som avsevärt kränkte offrets sexuella integritet inte omfattades. I utredningen anfördes att kränkningen borde vara utslagsgivande för när en gärning utgjorde en sexuell handling.⁷⁵ Ändringen kan sålunda ses som ett sätt att förtydliga skillnaden mellan samtyckande handlingar och handlingar som vidtas mot någons vilja.⁷⁶ Denna gång reformerades även kravet på tvång från s.k. råntvång till olaga tvång enligt 4 kap. 4 § BrB.⁷⁷ Våldtäktsbestämmelsen utvidgades så att vad som tidigare benämnts sexuellt utnyttjande liksom det som utgjort våldförande inbegreps.⁷⁸ Det skärpta skyddet för barn i 2005 års reform bestod i bestämmelser som inte förutsatte tvång; våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn. Det är också genom denna ändring som brottet utnyttjande av barn för sexuell posering införs liksom en bestämmelse om ansvarsfrihet vid övergrepp mot barn om åldersskillnaden mellan förövare och brottsoffer varit liten. Det förstärkta skyddet åtföljdes 2009 av ett straffstadgande om grooming; kontakt med barn under 15 år i sexuell syfte.⁷⁹ Vid den senaste reformen 2013 ändrades jämförelsenormen i våldtäktsbestämmelsen från *kränkningens art och omständigheterna i övrigt* till *kränkningens allvar*. Dessutom skedde en utvidgning då *hjälplost tillstånd* ersattes med *särskilt utsatt situation* och ett rekvisit lades till om allvarlig rädsla.⁸⁰

⁷² Jeffner (1997) s. 189 ff.

⁷³ Jonsson m.fl. (2009) s. 23 f.

⁷⁴ Se prop. 2004/05:45 s. 31 ff.

⁷⁵ SOU 2001:14 s. 144.

⁷⁶ Andersson (2013/14) s. 369.

⁷⁷ Prop. 2004/05:45 s. 41 ff. Råntvång är våld mot person eller hot som innebär trängande fara. Vid olaga tvång räcker misshandel eller annat våld eller hot om brottslig gärning.

⁷⁸ Prop. 2004/05:45 s. 47 ff.

⁷⁹ Prop. 2008/09:149 s. 4; rskr. 2008/09:235.

⁸⁰ Prop. 2012/13:111 s. 24-31 och s. 34-38.

Utvecklingen har idag landat i frågan om varje människas rätt att inte behöva delta i eller bli utsatt för sexuella handlingar mot sitt samtycke.⁸¹ Något kort bör därför sägas om de senaste årens omfattande debatt kring samtyckeslagstiftning. Debatten har sin upprinnelse i en dom ifrån Europadomstolen där Bulgarien fälldes för att ha krävt bevisat våld eller hot för att våldtäkt skulle anses vara styrkt.⁸² Europadomstolen ansåg att det var frånvaron av samtycke som var det relevanta elementet oavsett om det manifesterats.⁸³ I Sverige menade Lagrådet att Sverige därmed ålagts en skyldighet att ändra lagstiftningen så att varje icke-samtyckande sexuell handling omfattades. Regeringen ansåg dock, trots att vår reglering kräver tvång, att det inte var nödvändigt då Sverige redan tillämpade sin lagstiftning så att alla sexuella handlingar där samtycke saknades omfattades.⁸⁴ Samtyckesfrågan är nu åter föremål för granskning i en utredning som skall göra en översyn av våldtäktsbrottet i stort.⁸⁵ Utredningen skulle ha redovisats i februari 2016 men förlängdes genom tilläggsdirektiv och ska slutredovisas senast den 1 oktober i år. Utredningen skall enligt tillägget utreda om straffskärpning vid grova våldtäkter är lämpligt, hur förordnandet av målsägandebiträde kan förbättras liksom om skyddet mot sexuella övergrepp via internet är tillräckligt.⁸⁶

2.3 Brottslighet på internet

2.3.1 Utmärkande drag

Till dags dato existerar inte någon legal definition av näthat.⁸⁷ Begreppsmässigt torde det ändå kunna inringas som brott mot enskilda som sker via internet. Det kan konstateras att tekniken numera erbjuder gränslösa möjligheter för kommunikation och förmedling av både bild och text. Det sker i realtid eller så gott som i realtid och sprids snabbt via smarttelefoner och sociala medier. Utvecklingen medför, liksom allt annat, lika många positiva möjligheter i form av yttrandefrihet och demokrati som negativa konsekvenser i form av kränkningar och övergrepp.⁸⁸

Det som särskiljer brott som begås på internet är exempelvis att det finns en tendens att inte betrakta dem som lika allvarliga eftersom de inte anses verkliga. Brottslingarna själva anser att agerandet är mindre bedrägligt om det sker på internet på grund av distansen till brottsoffret. När förövaren inte behöver möta den som kränks ökar också acceptansen för kränkningen.⁸⁹

⁸¹ Leijonhufvud (2015) s. 12.

⁸² M.C. v. Bulgarien, Application no. 39272/98. Se t.ex. Wersäll & Rapp (2007) s. 429 ff. Se även Leijonhufvud (2008); Asp (2010).

⁸³ Leijonhufvud (2015) s. 52 f.

⁸⁴ Prop. 2004/05:45 s. 37 ff.; prop. 2012/13:111 s. 19 ff.

⁸⁵ SOU 2010:71 s. 250 ff.; dir. 2014:123.

⁸⁶ Dir 2014:144; dir. 2015:5.

⁸⁷ Enarsson (2014/15) s. 878.

⁸⁸ Prop. 2012/13:69 s. 10.

⁸⁹ Sackemark & Schultz m.fl. (2015) s. 15.

Den distans som uppstår när kommunikation inte sker i realtid tycks även underlätta grövre uttalanden.⁹⁰ Inom forskningen kallas denna mindre hämmade virtuella kommunikation för ”The online disinhibition effect”. Effekten uppnås när människor upplever att de är anonyma och osynliga, vid *asynkronitet* (när meddelanden skrivs och läses på olika tidpunkter), när gränserna för jaget ändras, när fantasin kopplas bort och status och auktoritet minskas eller förändras.⁹¹ Den upplevda anonymiteten hänför sig snarare till att dialogpartnern inte syns än att dialogpartnern faktiskt är okänd. Det uppstår en (upplevd) distans mellan personlighet och åsikt som i sin tur minskar sårbarheten och får människor att interagera fritt. Asynkroniteten och befrielsen från omgivningens reaktioner innebär också att sociala normers betydelse för vårt agerande minskar. En intressant effekt är att kommunikation via chatt innebär ett ökat förtroende för samtalspartnern. Det sägs bero på att människor läser skrivna meddelanden med sin ”egen inre röst” och dessutom har störst förtroende för sig själva. Kommunikation som bortser från kroppsspråk och annat som påverkar hur vi bedömer andra människor medför också att den virtuella personligheten är föränderlig vilket förstärker bilden av internet som en annan verklighet.⁹²

2.3.2 Kontakt med barn på internet

Idag har de flesta svenska barn tillgång till internet via dator eller mobiltelefon. Undersökningar av barns medievanor visar att närmare hundra procent av barnen mellan 9-18 år har tillgång till dator och internet i sitt hem. En stor andel av dessa har även dator och internet i sitt sovrum. Detsamma kan sägas gälla för tillgång till mobiltelefon, 78 % i åldersgruppen 9-12 år har en egen smartphone. I åldrarna 13-18 år är mobilinnehavet ännu större och närmar sig hundra procent.⁹³ Virtuella sexuella övergrepps nära band till ungas användning av sociala medier och identitetsskapande på internet har konstaterats i en EU-rättslig studie. Ungas identitetsskapande online omfattar numera inte sällan att ta och dela sexuella bilder på sig själva, s.k. *sexting* vilket möjliggjorts genom den nya tekniken. Det problematiska är att sexting, som är en frivillig akt, ofta slutar i virtuella sexuella övergrepp eller ofrivillig spridning.⁹⁴

Av den undersökning av barns sexuella kontakter på internet som BRÅ vidtagit framgår att drygt en tredjedel av barnen under det senaste året haft någon slags sexuell kontakt med någon som de åtminstone trodde var vuxen. Vanligast var att kontakten skett via internet. Fördelat på kön är denna typ av kontakt vanligare för flickor än pojkar.⁹⁵ Undersökningar visar att vid sexualbrott där kontakt initierats på internet är flickor (75 %) och barn mellan 13-15 år överrepresenterade bland brottsoffren.

⁹⁰ SOU 2016:7 s. 163.

⁹¹ Suler (2004) s. 321 ff.

⁹² SOU 2016:7 s. 132 f.

⁹³ Ungar och medier (2015) s. 15 ff.

⁹⁴ Jeney (2015). Här bör dock noteras att frivilligheten inte är oomtvistad, se Gillespie (2013) s. 625 f.

⁹⁵ Brå 2007:11 s. 33 f., s. 40 f. och s. 85.

Gärningspersonen är nästintill alltid en man (98 %). De allra flesta barn som kommunicerar med okända på internet blir dock inte utsatta för sexuella övergrepp.⁹⁶ Med *sexuell grooming* förstås en vuxen förövares försök att genom tillit förgripa sig sexuellt på ett barn.⁹⁷ Grooming online är mycket likt grooming offline. I den inledande kontakten byggs en vänskap upp varefter gärningspersonen bedömer riskerna med kontakten, fördjupar vänskapsrelationen och introducerar sex i konversationen. Kontakten pågår inte sällan under mer än en månad. Den enda märkbara skillnaden mellan online och offline grooming tycks vara att gärningspersonerna vid online grooming i högre grad är intresserade av äldre barn.⁹⁸

2.3.3 Brottsofferperspektiv

I en rapport ifrån 2009 presenteras en bild av brottsoffret vid virtuella sexuella övergrepp mot barn. Undersökningen visar att barn som utsatts för sexuella övergrepp online är både riskmedvetna och risktagande. De tycks också vara i stort behov av bekräftelse och uppmärksamhet. Barn utsatta för övergrepp offline råkar ofta befinna sig i den situation där övergreppet begås av en för barnet känd person medan barn utsatta för övergrepp online själva varit mycket aktiva i kontakten med okända på internet. Att befinna sig hemma och bakom en datorskärm tycks tillsammans med den anonymitet som internet medger skapa en falsk trygghetskänsla hos barn som försvårar riskbedömningen. En skillnad gentemot fysiska övergrepp är att de som utsätts online vanligen är äldre barn i tonåren.⁹⁹

I en rapport från 2015 konstateras att egenproducerat material som innehåller sexuell posering eller sexuella handlingar inför en webbkamera blir allt vanligare.¹⁰⁰ Spridande av integritetskänslig information upplevs inte sällan som oerhört kränkande. Av alla kränkningar på nätet verkar spridning av bild eller videoklipp liksom hot om våld orsaka störst känsloreaktion.¹⁰¹ Karaktäriserande för nätkränkningar är också den ytterligare kränkning det innebär att spridningen av en förolämpning eller en kränkande bild är svåröverskådlig och svår att neutralisera. När en bild eller kränkande kommentar är i omlopp kan spridningen bli nästintill obegränsad. Det beror på att ursprungskällan likaväl som den utsatte kan möta svårigheter att få materialet borttaget liksom att de som sprider materialet vidare både är många och anonyma.¹⁰² Övergrepp online resulterar i posttraumatisk stress, sömn- och koncentrationssvårigheter liksom ångest och tillitsproblematik. Barn upplever bland annat stark oro, skuld, skam och rollförvirring.¹⁰³ Den psykiska påverkan är mycket lik den vid fysiska övergrepp även om barn som blivit utsatta virtuellt känner starkare skuld

⁹⁶ Jonsson m.fl. (2009) s. 15; Brå 2007:11 s. 51.

⁹⁷ Brå 2007:11 s. 22. Se 6 kap. 10 a § BrB.

⁹⁸ Jonsson m.fl. (2009) s. 15 ff.

⁹⁹ Jonsson m.fl. (2009) s. 50 f.

¹⁰⁰ ECPAT (2015).

¹⁰¹ SOU 2016:7 s. 137; Svensson & Dahlstrand (2014) s. 37.

¹⁰² Enarsson (2014/15) s. 877. Se även SOU 2016:7 s. 137.

¹⁰³ Jonsson m.fl. (2009) s. 34 f.

och skam. De ökade skamkänslorna beror på barnets egen aktivitet i kontakten med gärningspersonen till exempel genom att initiera och självant ta bilder. Barn bär också ofta med sig vuxenvärldens varningar och fördömande av kontakt med okända på internet och det, tillsammans med skamkänslorna, innebär att barn får svårare att tala om vad som har hänt.¹⁰⁴

2.3.4 Hämndporr

En ny företeelse som i dagsläget är föremål för lagstiftningsåtgärder är s.k. hämndporr.¹⁰⁵ Denna kränkning uppstår vid publicering av nakenbilder alternativt bilder eller videoupptagningar av sexuell karaktär mot den avbildade personens vilja. Begreppet hämndporr kommer sig av att det inte sällan utgjort en hämndaktion efter en avslutad relation. Skammen och förödmjukelsen efter en sådan publicering är enligt forskningen oerhört stor. Utsatta upplever både att de skuldbeläggs av omgivningen för att ha tagit bilden eller spelat in filmen och att övergreppet aldrig tar slut. I de studier som gjorts framkommer att det både kan vara brottsoffret som själv producerat och skickat materialet liksom fall där gärningspersonen ligger bakom materialet.¹⁰⁶ Spridandet av hämndporr kan få stora konsekvenser i brottsoffrens yrkesliv och hotar rätten till privatliv och rätten att uttrycka sin sexualitet som återfinns i art. 8 EKMR.¹⁰⁷

Lagstiftning mot hämndporr har införts på andra håll i världen.¹⁰⁸ I Skottland har bland annat professorerna Clare McGlynn och Erika Rackley propagerat för dylik lagstiftning. I förslaget går bland annat att läsa att hämndporr bör betraktas som en ny form av sexuella övergrepp eftersom det används för att mobba, förnedra och kontrollera de som förekommer på bild- eller film-materialet som allt som oftast är kvinnor. McGlynn och Rackley framhåller att hämndporr bidrar till att kvinnors sexuella uttryck inte respekteras och en kultur där sexuella handlingar utan samtycke normaliseras.¹⁰⁹ De anser också att det är problematiskt att beskriva *image-based abuse* som pornografi. Ordvalet uppmärksammar offrets agerande och bilden i sig istället för gärningspersonens agerande och motiv vilket möjliggör ett ifrågasättande och skuldbeläggande av brottsoffret. Ifrågasättandet i sin tur insinuerar att kvinnorna bör skämmas över sitt agerande eller sin kropp vilket korrelerar med gärningspersonens motiv med spridningen; offret ska känna skam. Det innebär också ett antagande om att bilderna tagits med samtycke vilket rimmar illa med befintlig kunskap om pressen på unga kvinnor att dela sådana bilder.¹¹⁰

¹⁰⁴ Jonsson m.fl. (2009) s. 51. Samma bild bekräftas av psykologen Anna Norlén i TR B 1178-13.

¹⁰⁵ Se SOU 2016:7 s. 52 f.

¹⁰⁶ Se SOU 2016:7 s. 138 ff.; Brå 2015:6 s. 63.

¹⁰⁷ Se Gillispie (2013) s. 642 f.

¹⁰⁸ Se Criminal Justice and Courts Act 2015 1 kap. 33 § (CJCA 2015, UK).

¹⁰⁹ McGlynn & Rackley (2015).

¹¹⁰ McGlynn & Rackley (2015).

2.4 Internationell utblick

I Barnkonventionen från 1989, som Sverige tillträtt, stadgas i 1 art. att varje människa under 18 år är barn.¹¹¹ Av art. 34 framgår dessutom att alla barn ska skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Sverige har därmed bl.a. åtagit sig att vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att ett barn *förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling*. Nyligen presenterades ett förslag om inkorporering av barnkonventionen i svensk lag vilket, om det blir verklighet, torde stärka reglernas ställning.¹¹² Utöver denna förpliktelse har Sverige år 2013 ratificerat Lanzarote-konventionen som innehåller straffbestämmelser om sexuella övergrepp och grooming.¹¹³ Motsvarande regler återfinns i art. 6 i Europaparlamentets och Rådets direktiv 2011/92/EU av den 13 december 2011 som behandlar sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi.¹¹⁴ Inom detta område fastställer direktivet minimiregler om fastställande av brottsrekvisit och påföljder. Individer under 18 år räknas som barn men nationella åldersgränser för sexuell självbestämmanderätt erkänns. Enligt art. 3 ska de nationella staterna bland annat tillförsäkra att det är straffbart att *ägna sig åt sexuella handlingar med barn om tvång, våld eller hot brukas*.¹¹⁵

Ett land vars rättssystem uppvisar många likheter med vårt eget är Norge.¹¹⁶ I norsk rätt laborerar sexualstraffrätten med tre typer av sexualhandlingar där *samleie* och *samleielignende* handlingar utgör kvalificerade sexuella handlingar (seksuell omgang) som skiljs från exempelvis *seksuell handling uten samtykke* eller *seksuell handling med barn*.¹¹⁷ Det straffbud där virtuella sexuella övergrepp som regel omfattas benämns *seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år*. Bestämmelsen omfattar att genom ord eller handling låta ett barn under 16 år se eller närvara vid kränkande eller på annat sätt oanständigt beteende men också att vidta sådana handlingar mot ett barn. Här ingår också att tvinga eller förleda ett barn till kränkande beteende och gärningarna bestraffas även då de förövats genom internet och annan elektronisk kommunikation.¹¹⁸ Den största skillnaden tycks ligga i att även handlingar av allvarligare karaktär (seksuell omgang) uttryckligen kan aktualisera andra bestämmelser i straffeloven trots att de är virtuella.¹¹⁹

¹¹¹ Se prop. 2008/09:149 s. 10.

¹¹² Se SOU 2016:19

¹¹³ Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (2007, CETS 201). Se särskilt art. 23 och art. 18 som behandlar sexuella övergrepp mot barn och sexuell grooming.

¹¹⁴ Direktivet ersatte Rådets rambeslut av den 22 december 2003 om bekämpande av sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (2006/68/RIF) som Sverige genomfört genom prop. 2004/05:45.

¹¹⁵ Se art. 1-3.

¹¹⁶ Norge tillhör liksom Sverige den kontinentaleuropeiska rättsfamiljen och har en liknande rättskällelära. Se Bogdan (2013) s. 76; Boe (2012) s. 108 ff.

¹¹⁷ Återfinns i strl. 2005 §§ 291-293, 295, 297 och 299-304.

¹¹⁸ Se Ot. prp. nr 22.(2008-2009) s. 241 och s. 445.

¹¹⁹ Se Ot. prp. nr 22.(2008-2009) s. 445. I strl. 2005 gäller det t.ex. §§ 291, 295, 299, 302 och §§ 310-311.

3 Möjliga virtuella sexualbrott

3.1 Inledning

I detta kapitel berörs först ett par principer av stor betydelse inom straffrätten. I nästkommande avsnitt beskrivs vilka straffbud i 6 kap. BrB som kan aktualiseras vid ett virtuellt sexuellt övergrepp. Något som inte diskuteras närmare är straffskalorna i de olika straffbuden. När det gäller straffskalor råder nämligen överensstämmelse vid sexualbrott mot barn respektive mot vuxna. För våldtäkt och våldtäkt mot barn döms till fängelse i lägst två och högst sex år och för sexuellt tvång och sexuellt övergrepp mot barn döms till fängelse i högst två år. Sistnämnda straffskala gäller även vid sexuellt ofredande och utnyttjande av barn för sexuell posering. I kapitlet redogörs inte närmare för själva sexualhandlingarna, de diskuteras ingående i kapitel fyra.

3.2 Grundläggande materiell straffrätt

3.2.1 Legalitetsprincipen

Straffrätten vilar på ett flertal principer. Av stor betydelse är legalitetsprincipen, på latin *nullum crimen sine lege*.¹²⁰ På svenska betyder det ordagrant *inget straff utan lag*.¹²¹ Legalitetsprincipens fungerar som en kontroll mot maktmissbruk och syftar till att medborgarnas förhållande till lagstiftningen präglas av förutsebarhet.¹²² Principen utgör därmed en garant för enskildas rättssäkerhet och vilar på fyra kriterier. För att det överhuvudtaget ska vara tal om förutsebarhet krävs att lagar är nedskrivna, det s.k. föreskriftskravet.¹²³ Den skrivna lagen får emellertid inte heller vara för vag och öppen i sin formulering, då strider den mot legalitetsprincipens obestämdhetsförbud. Obestämdhetsförbudet innebär en balansgång mellan otillåtna, alltför generella, brottsbeskrivningar och språkets inneboende begränsningar.¹²⁴ Tydlighet i betydelsen frånvaro av obestämda hänvisningar till andra regler är också av största vikt för att lagstiftningen inte ska strida mot obestämdhetsförbudet.¹²⁵ Det tredje kriteriet avser ett förbud mot analogier och det fjärde ett förbud mot retroaktiv tillämpning till nackdel för den åtalade. Analogier, där en regel utsträcks och tillämpas

¹²⁰ Även *nulla poena sine crimine* och *nullum crimen sine poena legali* som betyder *inget straff utan brott* och *inget brott utan kriminalisering i lag*. Se Leijonhufvud m.fl. (2015) s. 28 f.; Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 45 f.

¹²¹ Lagstöd för denna princip återfinns i 1 kap. 1 § BrB, 5 § 1 st. BrP och 2 kap. 10 § 1 st. RF. Sedan EKMR blev svensk lag kan hänvisning göras även till art. 7 EKMR.

¹²² Asp (2015) s. 378.

¹²³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 45 f.

¹²⁴ Leijonhufvud m.fl. (2015) s. 35.

¹²⁵ Se Ulväng (2012); Asp (2015) s. 378.

utanför själva ordalydelsen, är inte tillåtet.¹²⁶ Retroaktiv tillämpning av lag är ett tydligt avsteg ifrån förutsebarhet; hur ska enskilda kunna följa lagstiftning som inte trätt i kraft vid gärningstillfället? De fyra kriterierna ger enskilda medborgare verktyg att förutse vilka gärningar som kan komma att bestraffas vilket garanterar rättssäkerhet.¹²⁷

3.2.2 Brottbeskrivningsenlighet

Av 1 kap. 1 § BrB framgår att *brott* är en gärning beskriven i lag för vilken straff är föreskrivet. Att straff innebär böter och fängelse utläses av 3 § i samma kapitel. Brott och straff är sammankopplade på så vis att *straff* är lidandet den som begår brott måste utstå för att ha överträtt regeln.¹²⁸ De rekvisit som beskrivs i ett straffbud måste vara uppfyllda för att vi ska kunna tala om att ett brott blivit begånget. Vanligen delas dessa in i de rekvisit som beskriver en otillåten gärning och de rekvisit som rör gärningspersonens personliga ansvar och kravet på skuld. För straffbarhet krävs att gärningspersonen begått en otillåten gärning eller underlåtit att handla med den skuld som är föreskrivet för brottet.¹²⁹ Även om dessa krav är uppfyllda kan vissa rättfärdigande omständigheter som nöd, nödvärn, samtycke eller oskrivna regler om social adekvans föreligga som gör att gärningen ändå ska anses tillåten. För att uppnå kravet på otillåten gärning krävs således en frånvaro av rättfärdigande omständigheter.¹³⁰

Samma funktion har regeln om personligt ansvar. Det innebär att en avsiktlig otillåten gärning kan vara fri från ansvar om vissa ursäktande omständigheter föreligger. Så kan vara fallet då gärningspersonen var i straffrättsvillfarelse eller i tillfällig sinnesförvirring.¹³¹ En gärningsperson som agerat i excess eller frivilligt tillbakaträtt kan också ursäktas enligt denna princip.¹³² Ytterligare en aspekt bör tillmätas betydelse vid bedömningen av om en viss gärning utgör brott. En gärningsperson som inte har kontroll över sitt handlande bör inte bära straffrättsligt ansvar för detta. Teorin benämns gärningssculpa och innefattar tre krav. Det ska vara tal om en (1) kontrollerad och (2) oaktsam handling där (3) oaktsamheten har orsakat följden.¹³³ Straffbarhet garanteras dock inte även om samtliga ovan nämnda förutsättningar föreligger. För straffbarhet krävs nämligen också att eventuella processuella hinder, som inte här närmare undersöks, är undanröjda.¹³⁴

¹²⁶ Leijonhufvud m.fl. (2015) s. 28 ff.; Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 46 ff.

¹²⁷ Se Ulväng (2012).

¹²⁸ Jareborg & Zila (2014) s. 13.

¹²⁹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 58 ff. För skuld, se nedan under 3.2.3.

¹³⁰ Reglerna återfinns framförallt i 24 kap. BrB. Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 63 och s. 208 ff.

¹³¹ Se 24 kap. 9 § BrB och 1 kap. 2 § 2 st. BrB.

¹³² Se 24 kap. 6 § och 23 kap. 3 § BrB. Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 65 och 369 ff.

¹³³ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 134 ff.

¹³⁴ Se t.ex. Jareborg & Zila (2014) s. 17 ff.; Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 67 f.

3.2.3 Skuldprincipen & täckningsprincipen

Konformitetsprincipen stadgar att enbart den som kunnat rätta sig efter samhällets regler ska bära straffrättsligt ansvar.¹³⁵ Tankesättet hör samman med *skuldprincipen* som innebär att den som utfört en otillåten gärning utan erforderlig skuld inte heller bör bestraffas.¹³⁶ Med skuld avses enligt 1 kap. 2 § BrB uppsåt eller, om det uttryckligen anges, oaktsamhet. Skuldprincipen har också nära band till *täckningsprincipen* som kräver att gärningspersonens uppsåt eller oaktsamhet *täcker* samtliga brottsrekvisit. Det innebär att inte bara rekvisiten i straffbudet utan också frånvaron av rättfärdigande omständigheter skall vara uppsåtstäkta. Det verkliga händelseförloppet ska korrelera med gärningspersonens bild av vad som hänt. Handlandet i sig antas vara uppsåtligt vilket innebär att täckningen i huvudsak granskas avseende omständigheter och följder.¹³⁷

Den mest klandervärda skulden har den gärningsperson vars kunskap omfattat alla relevanta omständigheter och vars avsikt var att följden skulle inträffa. Uppsåt delas emellertid in i tre kategorier med hänsyn till gärningspersonens insikt om och attityd till gärningen och dess följder. Lagstiftningen erfordrar dock sällan en särskild uppsåtsform. Av den orsaken räcker det i allmänhet med den lägsta graden av uppsåt, s.k. likgiltighetsuppsåt. Vid likgiltighetsuppsåt har gärningspersonen åtminstone anat att en viss följd skulle inträffa eller att adekvata omständigheter förelåg. Gärningspersonens attityd inför risken att följden realiserar är likgiltighet.¹³⁸ För våldtäkt krävs, liksom för resterande sexualbrott, uppsåt enligt 1 kap. 2 § BrB. Värt att nämna är att det vid sexualbrott mot barn inte krävs uppsåt för samtliga rekvisit. För åldersrekvisitet räcker det med oaktsamhet för att täckning skall anses föreligga.¹³⁹ Regeln framgår uttryckligen av 6 kap. 13 § BrB. Här fordras dock restriktivitet enligt lagmotiven. Om barnets kroppsutveckling ger gärningspersonen anledning till att felaktigt tro att barnet är äldre och om det inte finns andra omständigheter som talar för att gärningspersonen borde varit misstänksam skall inte dömas till ansvar.¹⁴⁰

3.2.4 Beviskrav och bevisbörda

En relevant processrättslig norm är regeln om bevisbördans placering som i brottmål åligger åklagaren. Principen kallas *in dubio pro reo* som översatt betyder *vid tvivel för den tilltalade*. Regeln hör samman med ett högt beviskrav och oskyldighetspresumtionen i art. 6 EKMR.¹⁴¹ Åklagaren skall

¹³⁵ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 48.

¹³⁶ Leijonhufvud m.fl. (2015) s. 87.

¹³⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 323 ff.

¹³⁸ Se NJA 2004 s. 176; Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 286 ff.; Leijonhufvud m.fl. (2015) s. 89 f.

¹³⁹ Jämför 6 kap. 4 och 6 §§ med 6 kap. 13 § BrB.

¹⁴⁰ Jareborg & Friberg (2010) s. 113 f.; prop. 2004/05:45 s. 113 f.

¹⁴¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 150; Ekelöf & Boman (1992) s. 113.

bevisa det som i åtalet läggs gärningspersonen till last liksom att inga rättfärdigande omständigheter gör den beskrivna gärningen tillåten.¹⁴² Domstolens bevisvärdering är *om* och *hur* bevisningen uppfyller de krav som uttrycks i regeln.¹⁴³ Denna bedömning är, enligt principen om fri bevisprövning, varken begränsad till metod eller medel.¹⁴⁴ Beviskravet i brottmål är inte särskilt utförligt beskrivet i lag, av 35 kap. 1 § RB framgår enbart att det ska vara bevisat. Beviskravets innebörd framgår istället av praxis. För straffansvar krävs att det är *ställt utom rimligt tvivel* att det är den åtalade som har begått den otillåtna gärningen.¹⁴⁵ Att detta beviskrav även gäller i mål om sexualbrott har understrukits i bl.a. NJA 2009 s. 447 I och II. Kravet på rimlighet innefattar enligt Christian Diesen tre hållpunkter. Det ska vara *rationellt* och därmed logiskt försvarbart, *konkret* uppbyggt på fakta och *relativt*. Det sistnämnda innebär att kravet på underlag växlar med brottets allvar. Ju allvarligare brott desto högre krav på utredning. Rimligt tvivel föreligger därför när ett alternativt händelseförlopp logiskt kan försvaras med stöd i utredningen. Samma beviskrav gäller även för subjektiva rekviritet om uppsåt och oaktsamhet. Beviskravet och upprätthållandet av densamma ger uttryck för den starka oskuldspresumtionen i svensk rätt.¹⁴⁶

3.3 Möjliga virtuella sexualbrott

3.3.1 Samlag eller jämförligt med samlag

3.3.1.1 Våldtäkt

För vuxna personer utgör våldtäkt det allvarligaste sexualbrottet. För våldtäkt döms enligt 6 kap. 1 § BrB den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en annan person att *företa* eller *tåla* vissa kvalificerade sexuella handlingar. De sexuella handlingarna definieras uttryckligen som *samlag eller annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag*. Sedan år 2005 är kravet på tvång reducerat till våld mot person med vilket förstås att rycka i någons arm, knuffa eller hålla fast någon. Lagtexten definierar våldet som *misshandel eller annat våld* varmed avses alltifrån att sära på någons ben eller hindra någon ifrån att röra sig, s.k. betvingande, till slag och sparkar. I princip all form av fysisk kraftutövning omfattas enligt motiven.¹⁴⁷ Eftersom brottsoffer ofta reagerar med passivitet som teknik för att överleva eller genom psykisk black-out krävs inte längre att brottsoffret kroppsligen har motsatt sig gärningen.¹⁴⁸ Föreligger samtycke till sexuell samvaro där våld ingår är det bara giltigt upp till gränsen för lagligt

¹⁴² Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 267.

¹⁴³ Diesen (1996/97) s. 525.

¹⁴⁴ Mellqvist & Wirdemark (2012) s. 38; Diesen (1996/97) s. 526. Se dock 35 kap. 7 § RB.

¹⁴⁵ Se NJA 1980 s. 725 och NJA 1996 s. 176.

¹⁴⁶ Diesen (1996/97) s. 525 ff.

¹⁴⁷ Prop. 2004/05:45 s. 35 och s. 45; Jareborg m.fl. (2015) s. 117.

¹⁴⁸ Se NJA 1988 s. 40; prop. 2004/05:45 s. 135; Jareborg m.fl. (2015) s. 118.

samtycke.¹⁴⁹ Eftersom misshandel explicit nämns i straffbudet innefattas även sexuella handlingar som vidtagits mot någon som befinner sig i vanmakt eller liknande. Med vanmakt åsyftas att personen sövts eller intagit för mycket alkohol eller narkotika på grund av gärningspersonen. Kravet på våld ska alltid bedömas med hänsyn till sammanhanget.¹⁵⁰

Det hot som kvalificerar för tvång enligt bestämmelsen är hot om brottslig gärning.¹⁵¹ Det finns ingen begränsning i förhållande till vilka brott som kan förekomma förutom att det måste vara så betydande att brottsoffret förmåtts att tåla eller utföra en sexuell handling av kvalificerat slag. Hotet måste inte vara explicit men om det är outtalat måste det framgå av omständigheterna, ett hotfullt konkludent agerande är tillräckligt. Under alla omständigheter ska inslaget av tvång i det enskilda fallet haft en kausal verkan för att gärningen kom till stånd.¹⁵² Vid hot om spridning av bildmaterial, vanligt vid virtuella sexuella övergrepp, torde den brottsliga gärningen framförallt utgöra förtal enligt 5 kap. 1 § BrB.¹⁵³ Det är emellertid inte självklart att spridning av nakenbilder utgör förtal. Det finns inget generellt förbud mot sådan spridning i dagsläget.¹⁵⁴ För förtal krävs att den uppgift som sprids är nedsättande. Därför är det troligare att en spridning av integritetskänsligt material utgör förtal om bilden förekommer tillsammans med en nedsättande kommentar eller då bildmaterialet publicerats på en sida för sexuella tjänster.¹⁵⁵ I underrättspraxis har dock spridning av bilder med sexuellt innehåll bedömts som förtal med hänvisning till NJA 1992 s. 594.¹⁵⁶ Tillämpningen har kritiserats ur legalitetssynpunkt och en statlig utredning har därför nyligen föreslagit en kriminalisering av sådan spridning, s.k. olaga integritetsintrång.¹⁵⁷

I 6 kap. 1 § 2 st. BrB regleras de fall då brottsoffret befinner sig i en särskilt utsatt situation på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller med hänsyn till omständigheterna i övrigt. I dessa fall krävs inte tvång utan enbart att förövaren genomfört ett samlag eller därmed jämförlig sexuell handling med personen ifråga. Brottsoffret behöver dock inte helt sakna förmåga att freda sig från ett sexuellt övergrepp utan det räcker att förmågan är reducerad.¹⁵⁸ Mindre allvarliga våldtäkter har en lägre straffskala och grova våldtäkter en högre, se 6 kap. 1 § 3-4 st. BrB. Vid bedömningen av om en våldtäkt är grov beaktas om våldet eller hotet varit av särskilt

¹⁴⁹ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 233 f.

¹⁵⁰ Se NJA 1993 s. 310; NJA 1993 s. 616.

¹⁵¹ Således detsamma som vid 4 kap. 4 § 1 st. första meningen BrB.

¹⁵² Prop. 2004/05:45 s. 134 f. Se även Jareborg m.fl. (2015) s. 117.

¹⁵³ Spridning av integritetskränkande bilder kan eventuellt utgöra ofredande (4 kap. 7 § BrB), barnpornografibrott (16 kap. 10 a § BrB), olaga våldsskildring (16 kap. 10 c § BrB), brott mot sekretessbestämmelse i OSL (20 kap. 3 § BrB) eller överträdelse av PUL (49 § PUL).

¹⁵⁴ NJA 1992 s. 594; NJA 2008 s. 946.

¹⁵⁵ Se t.ex. NJA 2015 s. 86.

¹⁵⁶ Se SOU 2016:7 s. 416 ff.; HovR B 2417-13 .

¹⁵⁷ Se t.ex. Axberger (1994/95) s. 724 f. Se SOU 2016:7 s. 52 f. och s. 282 ff.

¹⁵⁸ Jareborg m.fl. (2015) s. 119.

allvarlig art, om flera än en förgripit sig på brottsoffret eller annars deltagit liksom om gärningspersonen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

3.3.1.2 Våldtäkt mot barn

I de fall där någon genomfört kvalificerade sexuella handlingar som åtminstone är jämförliga med samlag mot någon som är under 15 år aktualiseras bestämmelser om övergrepp mot barn i 6 kap. BrB.¹⁵⁹ De sexualhandlingar som omfattas av våldtäkt mot barn i 6 kap. 4 § 1 st. BrB är *samlag eller annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag*. Notera att det, till skillnad från då våldtäkt begås mot vuxna, inte finns något krav på att det förekommit våld eller hot. Det beror på att barn under 15 år inte juridiskt kan samtycka till sexuella handlingar.¹⁶⁰ Även lydelsen *att genomföra en sexuell handling med* i 4 § skiljer sig ifrån *företa eller tåla* i 6 kap. 1 § BrB. Liksom vid våldtäkt finns en straffskala för grova brott då gärningspersonen använt våld eller hot om brottslig gärning, om flera personer varit inblandade i övergreppet eller denne visat särskild hänsynslöshet eller råhet med tanke på tillvägagångssättet eller barnets låga ålder, se 6 kap. 4 § 3 st. BrB. Bestämmelsen skall enligt lagmotiven vara förbehållen de allvarligaste sexuella kränkningarna.¹⁶¹ Om gärningen efter bedömning av samtliga omständigheter däremot bedöms som mildare aktualiseras regeln om sexuellt utnyttjande av barn i 6 kap. 5 § BrB. Straffbudet hör ihop med regeln om ansvarsfrihet i 6 kap. 14 § BrB som avser att träffa de fall där det trots ålderskomponenten är uppenbart att det inte rör sig om ett övergrepp. Så kan vara fallet då de inblandade är nära varandra i ålder och den som är under 15 år inom kort kommer att fylla 15 år. Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt.¹⁶²

3.3.2 Sexuell handling

3.3.2.1 Sexuellt tvång

De gärningar där den sexuella handlingen inte är kvalificerad och ansvar enligt våldtäktsbestämmelserna därför är utesluten kan istället bedömas enligt bestämmelsen sexuellt tvång. Straffansvar förutsätter att gärningspersonen genom olaga tvång förmått brottsoffret att *företa* eller *tåla* en *sexuell handling* eller *genomfört annan sexuell handling* med ett brottsoffer som befinner sig i en särskilt utsatt situation. Regeln hänvisar till våldtäktsbestämmelsen och omfattar de gärningar som när det gäller den sexuella komponenten inte når upp till våldtäkt, exempelvis då en handling med hänsyn till kränkningens allvar inte är jämförlig med samlag. En

¹⁵⁹ Här avses våldtäkt mot barn och grov våldtäkt mot barn i 6 kap. 4 § BrB liksom sexuellt utnyttjande av barn i 6 kap. 5 § BrB.

¹⁶⁰ Se prop. 2004/05:45 s. 67 ff.; prop. 2012/13:111 s. 38; Jareborg m.fl. (2015) s. 131.

¹⁶¹ Prop. 2012/13:111 s. 42.

¹⁶² Prop. 2004/05:45 s. 144; Jareborg m.fl. (2015) s. 133.

gärning som bedöms som sexuellt tvång är alltså inte per automatik mindre allvarlig än våldtäkt. Det som skiljer bestämmelserna åt är hur kvalificerat det sexuella momentet är.¹⁶³ Sexualhandlingen kan utföras av brottsoffret själv vid digitala övergrepp där gärningspersonen enbart har kontakt med brottsoffret visuellt via internet.¹⁶⁴

Till skillnad från våldtäkt omfattar sexuellt tvång alla typer av olaga tvång. Bestämmelsen täcker därför även de sexuella övergrepp som gärningspersonen förmått brottsoffret till med hjälp av utpressningshot enligt 4 kap. 4 § 1 st. andra meningen BrB. Med utpressningshot avses hot om att ange eller åtala annan för brott liksom att lämna menligt meddelande om annan.¹⁶⁵ En förutsättning för straffansvar är att det finns ett kausalsamband mellan tvångskomponenten och sexualhandlingen. Liksom vid våldtäkt kan det sexuella tvånget bedömas som grovt om flera gärningspersoner varit inblandade i övergreppet eller om gärningspersonen visat särskild hänsynslöshet eller råhet.¹⁶⁶

3.3.2.2 Sexuellt övergrepp mot barn

Bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn i 6 kap. 6 § BrB är subsidiär till våldtäkt mot barn (6 kap. 4 § BrB) och sexuellt utnyttjande av barn (6 kap. 5 § BrB). Det innebär att dessa bestämmelser har företräde vid mer kvalificerade sexuella handlingar.¹⁶⁷ Sexuellt övergrepp mot barn täcker övergrepp mot barn som är under 15 år. Om förövaren är barnets förälder eller barnet står under dennes fostran omfattas även de som uppnått sexuell självbestämmanderätt men inte är myndiga. Liksom våldtäkt mot barn förutsätter regeln inget tvång.¹⁶⁸ Det enda som egentligen särskiljer den ifrån 6 kap. 4-5 §§ BrB är att de sexuella handlingarna inte är lika kvalificerade.¹⁶⁹ De sexuella handlingarna är alltså inte jämförliga med samlag enligt 4 § eller mindre allvarliga som i 5 §. Med *annan sexuell handling* förstås samma sexualhandling som i bestämmelsen om sexuellt tvång. Lydelsen har formulerats som att förövaren *genomför* en sexuell handling med ett barn för att visa att det inte har betydelse vem som initierat handlingen.¹⁷⁰ Vid frivilliga sexuella handlingar som uppenbart inte inneburit ett övergrepp tillämpas ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § BrB.

Övergreppet kan bedömas som grovt om gärningspersonen är närstående till barnet eller i övrigt utnyttjat sin ställning eller missbrukat ett särskilt förtroende.¹⁷¹ Grovt brott kan också komma i fråga om gärningspersonen med hänsyn till barnets ålder eller tillvägagångssätt visat särskild

¹⁶³ Prop. 2004/05:45 s. 140.

¹⁶⁴ Jareborg m.fl. (2015) s. 125 ff. Se 6 kap. 10 § BrB för sexuellt berör.

¹⁶⁵ Jareborg m.fl. (2015) s. 54 ff. och s. 125.

¹⁶⁶ Se Berggren m.fl. (2015b).

¹⁶⁷ Prop. 2004/05:45 s. 80.

¹⁶⁸ Prop. 2004/05:45 s. 145.

¹⁶⁹ Jareborg m.fl. (2015) s. 135.

¹⁷⁰ Prop. 2004/05:45 s. 145.

¹⁷¹ Vem som betraktas som närstående framgår av 29 kap. 2 § 8 p. BrB och prop. 2012/13:111 s. 115.

hänsynslöshet eller råhet eller om flera gärningspersoner förgripit sig på barnet. Tvång i form av våld eller hot kan också verka försvårande.¹⁷² Uppräkningen är bara en exemplifiering, en helhetsbedömning av alla omständigheter skall göras i varje enskilt fall.¹⁷³

¹⁷² Jareborg m.fl. (2015) s. 135.

¹⁷³ Prop. 2004/05:45 s. 145.

4 Den sexuella komponenten

4.1 Inledning

Utmärkande för de straffbud som avser sexualbrott är att de förutsätter en sexuell komponent. Den sexuella komponenten beskrivs i bestämmelserna i 6 kap. BrB som samlag eller sexuell handling jämförlig därmed, som annan sexuell handling eller sexuell beröring. Observera att det är enbart är inslaget av tvång som skiljer dessa sexualhandlingar ifrån de som vidtas med samtycke.¹⁷⁴ I detta kapitel behandlas först de kvalificerade sexuella handlingarna i våldtäktsbestämmelserna och sedan andra sexuella handlingar liksom gränsdragningen mot sexuell beröring i bestämmelserna om sexuellt ofredande och sexuell posering i 6 kap. BrB.¹⁷⁵ I det sista avsnittet beskrivs det för sexualbrotten gemensamma kravet på egenhändighet och utvecklingen kring densamma.

4.2 Samlag eller jämförligt med samlag

4.2.1 Samlag

I våldtäktsbestämmelsen är det straffbara att tvinga någon till *samlag* eller till att företa eller tåla en *annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag*.¹⁷⁶ När samlag omtalas som den sexuella komponenten åsyftas vaginala samlag. I begreppet finns inga krav på att detta ska vara fullbordat eller ens att penetration ska ha skett. Det räcker att manliga könsdelar haft fysisk kontakt med kvinnliga könsdelar. Observera att ett *samlag*, trots att våldtäktsbestämmelsen i sin helhet är könsneutral, enbart avser heterosexuella samlag mellan kvinna och man.¹⁷⁷

4.2.2 Kvalificerade sexuella handlingar

När begreppet sexuell umgänge jämförligt med samlag infördes uttalades att de sexuella handlingarna måste ha haft en klart *samlagsliknande karaktär*.¹⁷⁸ Numera skall rekvisitet *sexuell handling jämförlig med samlag* förstås så att det är kränkningens allvar och inte sexualhandlingen i sig som utgör jämförelseobjekt.¹⁷⁹ Vid en objektiv bedömning ska kränkningen typiskt sett framstå som lika allvarlig som kränkningen vid ett påtvingat

¹⁷⁴ Andersson (2013/14) s. 369.

¹⁷⁵ Prop. 2004/05:45 s. 34 f.; SOU 2001:14 s. 151.

¹⁷⁶ 6 kap. 1 § BrB.

¹⁷⁷ Prop. 2004/05:45 s. 36 och s. 135; prop. 2012/13:111 s. 35; NJA 1981 s. 253; Jareborg m fl. (2015) s. 122.

¹⁷⁸ Prop. 1983/84:105 s. 17 f.

¹⁷⁹ Prop. 2012/13:111 s. 35 ff.

samlag.¹⁸⁰ När kränkningens allvar bedöms beaktas om sexualhandlingen pågått under lång tid, om den inneburit smärta eller kroppsskada eller innehåller inslag av förnedring.¹⁸¹ De kvalificerade sexuella handlingarna som anses jämförliga med samlag är, till skillnad från rekvisitet samlag, könsneutrala.¹⁸²

De sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar anses vara jämförliga med samlag omfattar orala och anala samlag liksom att föra in fingrar, knytnäve eller föremål i en kvinnas underliv eller i anus. Vid orala samlag saknar det numera betydelse vem, offret eller förövaren, som utför själva gärningen.¹⁸³ Trots att exemplen nästan uteslutande är handlingar som innefattar penetration finns exempel på motsatsen.¹⁸⁴ En sexualhandling som med största sannolikhet inte omfattas är när en person tvingar annan att onanera åt denne om handlingen saknar moment av penetration.¹⁸⁵ Sådan sexuell beröring av könsorganen bedöms istället enligt bestämmelsen om sexuell tvång.¹⁸⁶ Detta förhållningssätt innebär att en beröring mellan könsorgan utan penetration i brottsbalkens mening utgör våldtäkt medan sexuell beröring av könsorganen utan penetration är sexuell tvång. Likheten med samlagets tekniska karaktär tycks därmed fortfarande vara styrande för vad som anses utgöra en jämförlig sexuell handling.¹⁸⁷

Vad som sägs i detta avsnitt om samlag eller sexuella handlingar jämförliga med samlag omfattar även sådana gärningar begångna mot ett barn.¹⁸⁸ Värt att notera är emellertid att bedömningen av vad som är jämförligt med samlag kan skilja sig något gentemot hur gärningar vidtagna mot vuxna bedöms. De lägre kraven kan rättfärdigas med hänsyn till barns utsatthet. Utgångspunkten är nämligen att alla sexualhandlingar som genomförs med ett barn utgör en kränkning i sig.¹⁸⁹ Att ett barn själv initierat en sexuell handling innebär till exempel inte att straffansvaret elimineras.¹⁹⁰

4.2.3 Samlag som jämförelsenorm

I två fall har HD ställt frågan om gradering av sexuella kränkningar på sin spets. I det ena fallet, där en man fört in sina fingrar i sin sovande flickväns underliv, bedömdes kränkningen vara jämförlig med samlag. I det andra, där

¹⁸⁰ Prop. 2004/05:45 s. 36. Se även prop. 1997/98:55 s. 91 och 135.

¹⁸¹ Prop. 2012/13:111 s. 111.

¹⁸² Se Nilsson (2015a).

¹⁸³ Prop. 2004/05:45 s. 135 f. Se även prop. 1983/84:105 s. 17 f. och 75 f. Se dock NJA 2008 s. 1096 I och II där påtvingat oralt samlag på en flicka inte ansågs jämförligt med samlag eftersom det inte innefattade penetration. Se angående detta även prop. 2004/05:45 s. 46 och prop. 2012/13:111 s. 34 ff.

¹⁸⁴ Se vidare Andersson (2004) s. 125.

¹⁸⁵ Se Nilsson (2015a); prop. 1983/84:105 s. 51.

¹⁸⁶ Nilsson (2015b); Andersson (2004) s. 126.

¹⁸⁷ Andersson (2004) s. 127 f.; Jareborg m.fl. (2015) s. 122.

¹⁸⁸ Prop. 2004/05:45 s. 71. Se även Nilsson (2015a) och Nilsson (2015c).

¹⁸⁹ Se prop. 2012/13:111 s. 114.

¹⁹⁰ Prop. 2004/05:45 s. 70; prop. 2012/2013:111 s. 43; Jareborg m.fl. (2015) s. 131 f.

en man ”onanerat” en sovande man, var kränkningen inte jämförlig med samlag utan bedömdes som sexuell tvång. Gärningarna utgjorde sexuella handlingar och i övrigt var förutsättningarna också mycket lika.¹⁹¹ Bedömningarna reser enligt Petter Asp frågor om olikheter mellan könen också innebär att intimitet- och integritetsgränsen sätts olika beroende på kön.¹⁹² Samlag som måttstock vid våldtäkt har även kritiserats ur ett genusperspektiv eftersom det utgår ifrån manlig heterosexuell sexualitet och brottsofferperspektivet vid en sådan bedömning är ytterst marginellt.¹⁹³ Kritikerna menar att gärningens likhet med samlag inte borde få spela roll vid bedömningen av kränkningen eftersom det utesluter och reducerar allvarliga kränkningar av den sexuella integriteten. Samlag som jämförelsenorm kan också innebära en indirekt särbehandling där kön, könsidentitet, sexuell läggning och sexuell praktik tillmäts obefogad betydelse.¹⁹⁴ Enligt Ulrika Andersson är det anmärkningsvärt att bedömningen av kränkningen vid ett sexuellt övergrepp på detta vis styrs av en manlig traditionell heterosexuell sexualitet där vad som tillfredsställer denna också utgör den största kränkningen.¹⁹⁵

Asp förklarar funktionen av samlag som jämförelsenorm genom straffrättens relativa proportionalitet.¹⁹⁶ Med detta menas att brottets straffvärde bedöms utifrån hur andra gärningar bedöms.¹⁹⁷ I lagstiftningen finns mer eller mindre framträdande exempel på hur vi rangordnar olika brott och straffrättens bas i denna relativa rangordning förutsätter därför en utgångspunkt.¹⁹⁸ Samlag som sexuell komponent, till skillnad ifrån andra sexuella gärningar i 6 kap. BrB, utmärker sig eftersom det alltid anses vara en sexuell handling. Samlag sträcker sig i juridisk mening ifrån kortvarig beröring mellan manliga och kvinnliga könsdelar till penetration och ”fullbordade” samlag. Att använda samlag som jämförelsenorm kan enligt Asp vara problematiskt eftersom samlag i sig, generellt, inte innebär en kränkning. Kränkningen återfinns i tvångsmomentet. Det innebär att regelns ordalydelse pekar på samlaget som måttstock och inte kränkningen. Asp ifrågasätter därmed om något faktiskt ändrats genom tillägget om kränkningens allvar. Den bredd i synen på samlag som juridiken laborerar med torde också innebära att graden av kränkning skiftar med graden av beröring eller penetration. Vid en bedömning av de båda rättsfallen ovan där en slags mininivå för samlag beaktas blir HD:s domslut i det andra fallet problematiskt.¹⁹⁹

¹⁹¹ Se NJA 2008 s. 482 I och II.

¹⁹² Asp (2008/09) s. 77 ff.

¹⁹³ Se Andersson (2004) s. 128.

¹⁹⁴ Prop. 2012/13:111 s. 34.

¹⁹⁵ Andersson (2004) s. 127.

¹⁹⁶ Asp (2008/09) s. 81.

¹⁹⁷ Se Borgeke (2012) s. 32; Asp (2008/09) s. 75.

¹⁹⁸ Jfr *annan sexuell handling* där jämförelsenormen återfinns i lagtexten.

¹⁹⁹ Asp (2008/09) s. 79 ff.

4.3 Sexuell handling

4.3.1 Annan sexuell handling

Den sexualhandling som förekommer i 6 kap. 2 och 6 §§ BrB formuleras som *annan sexuell handling* och bör således skiljas ifrån den kvalificerade sexualhandling som förekommer i bestämmelserna om våldtäkt och våldtäkt mot barn. Här undantas därför samlag och andra handlingar som avseende kränkningens allvar är jämförliga med samlag.²⁰⁰ Vid sexuellt tvång krävs att gärningspersonen tvingat någon att *företa eller tåla* en sexuell handling. I straffbudet om sexuellt övergrepp mot barn i 6 kap. 6 § BrB är det straffbara att *genomföra* en annan sexuell handling med ett barn. I propositionen uttalas att uttrycket skall ha samma innebörd som det som tillämpas vid sexuellt tvång.²⁰¹

Enligt lagmotiven avsåg sexuell handling en någorlunda varaktig fysisk beröring av någon annans könsorgan alternativt beröring av någon annans kropp med det egna könsorganet. Trots krav på viss fysisk beröring ska numera undantag ifrån detta oftare medges. Handlingar utan varaktig fysisk beröring ska istället ha en *påtaglig sexuell prägel* för gärningspersonen eller offret och *ha varit ägnad att kränka offrets sexuella integritet*.²⁰² Undantag kan också göras om det varit fråga om flera tillfällen. Påtaglig sexuell prägel har handlingar som *typiskt sett* syftar till att stimulera sexualdriften. Formuleringen avsåg att poängtera att det inte har någon betydelse om någons sexuella drift verkligen har uppväckts eller tillfredsställts. För att en sexuell integritetskränkning skall föreligga krävs enligt motiven att handlingen vid en objektiv bedömning av de faktiska omständigheterna typiskt sett innebär en sådan kränkning.²⁰³ I den betydelsen sexuell handling har i bestämmelserna om sexuellt tvång och sexuellt övergrepp mot barn ingår sexuell beröring av könsorganen eller att föra in fingrar, knytnäve eller föremål i en kvinnas underliv. Även att beröra någon sexuellt medan en onanerar eller att föra in fingrar eller föremål i anus omfattas. Mindre tydliga exempel på sexuella handlingar är handlingar som i och för sig liknar samlag men där huden inte är exponerad.²⁰⁴ Sexuell handling inbegriper även att en gärningsperson förmår någon att onanera åt denne, förmår någon att själv ”onanera” eller att gärningspersonen ”onanerar” på offret.²⁰⁵

Utmärkande är även att handlingar utan varaktig fysisk beröring numera omfattas om handlingen typiskt sett tillfredsställer den sexuella driften. Här förstås gärningar som antingen utförs av gärningspersonen själv eller som offret förmås till och som tillsammans kan utgöra sexuella handlingar.

²⁰⁰ Prop. 2004/05:45 s. 59 och s. 135 f.

²⁰¹ Prop. 2004/05:45 s. 80.

²⁰² Huruvida dessa krav uppställs också vid varaktig fysisk beröring framgår inte av förarbetena. Se Wegerstad (2011) s. 278 f.

²⁰³ SOU 2001:14 s. 150; prop. 2004/05:45 s. 33.

²⁰⁴ Se NJA 1996 s. 461.

²⁰⁵ SOU 2001:14 s. 150; prop. 2004/05:45 s. 34, s. 59 och s. 135-145.

Avgörande i dessa fall är att agerandet har karaktären av ett utnyttjande av offrets kropp som ett hjälpmedel till sexuell tillfredsställelse.²⁰⁶ Detta kan sägas vara för handen när någon förmås att posera varpå gärningspersonen tillfredsställer sig själv genom att blotta sig, beröra sitt offer eller onanera. Handlingar som typiskt sett inte syftar till att stimulera sexualdriften men som *faktiskt gjort* det skulle också kunna utgöra sexuella handlingar. Om så är fallet har handlingen haft en påtaglig sexuell prägel. Att urinera på någon annan som en del i sexuell akt utgör exempel på detta liksom att kort beröra någon sexuellt och sedan tvinga denna att ”onanera” på sig själv.²⁰⁷ Något som dock inte *utan vidare* anses utgöra sexuella handlingar är att urinera, tömma tarmen eller ejakulera på brottsoffret. Regeringen ansåg att dessa handlingar, trots den uppenbara kränkningen, måste betraktas som sexuella vid en helhetsbedömning för att kvalificera.²⁰⁸

4.3.2 Betydelsen av sexuell syfte

Hur begreppet sexuell handling skall förstås har utkristalliserats i praxis. I RH 2010:9 bedömdes huruvida en gärning haft tillräcklig sexuell prägel för att utgöra en sexuell handling. Åtalet gällde våldtäkt mot barn och den tilltalade hade upprepade gånger fört in sina fingrar i sin 9-åriga dotters underliv för att kontrollera om hon var oskuld. Det rådde inga tvivel om att målsägandens sexuella integritet kränkts. I första instans anfördes att handlingar med sexuell prägel typiskt sätt ska stimulera den sexuella driften. Tingsrätten uttalade att beröring av könsorgan vanligen får förstås som en sexuell handling men att det inte kunde anses gälla då gärningen haft ett annat motiv. Handlingen hade inte typiskt sett denna karaktär och utgjorde därför inte en sexuell handling. Hovrätten gjorde samma bedömning och uteslöt sexualbrott men dömde för misshandel eftersom gärningen utgjort en integritetskränkning och inneburit smärta för brottsoffret.²⁰⁹

Denna tolkning av lagmotivens krav på påtaglig sexuell prägel har tillbakavisats av HD i NJA 2013 s. 548. Den tilltalade stod åtalad för våldtäkt för att ha dragit isär sin flickväns ben och fört in sina fingrar i hennes underliv, en s.k. otrohetskontroll. Enligt tingsrätten var det styrkt att den tilltalade agerat i enlighet med åtalet och dömde för våldtäkt. Även hovrätten ansåg att gärningen var styrkt men uttryckte att det vid kortvarig beröring krävs att handlingen har en påtaglig sexuell prägel och tydligt kränker offrets sexuella integritet. För påtaglig sexuell prägel krävs att handlingen typiskt sett ska väcka eller tillfredsställa den sexuella driften hos någon av de inblandade. Vid kortvarig beröring krävs att offrets kropp utnyttjas för gärningspersonens egna sexuella tillfredsställelse. Hovrätten anförde därför att även om målsägandens sexuella integritet kränkts innebar

²⁰⁶ Prop. 2004/05:45 s. 34 och s. 140. Se t.ex. NJA 1996 s. 418 där gärningspersonen klätt av sitt sovande brottsoffer, blottat hennes könsorgan, berört hennes kropp och könsorgan för att sedan onanera framför henne.

²⁰⁷ SOU 2001:14 s. 151.

²⁰⁸ Prop. 2004/05:45 s. 34.

²⁰⁹ Här kan tilläggas att Göta HovR kom till motsatt slutsats i ett annat mål som gällde s.k. otrohetskontroll. Se HovR B 1883-12.

avsaknaden av sexuellt syfte enligt RH 2010:9 att handlingen inte bar någon påtaglig sexuell prägel. Hovrätten dömde för olaga tvång enligt 4 kap. 4 § BrB.²¹⁰

I högsta instans prövades vilken betydelse syftet skulle tillmätas för frågan om en viss gärning utgjorde en sexuell handling. HD påtalade att begreppet sexuell handling infördes för att ytterligare markera varje människas rätt till sexuell integritet och självbestämmande. Förarbetena skall förstås så att påtaglig sexuell prägel föreligger om en gärning *typiskt sett* (min kurs.) syftar till att väcka eller tillfredsställa den sexuella driften. Införande av fingrar i en kvinnas underliv är något som typiskt sett har en påtaglig sexuell prägel. Att uppställa krav på sexuellt syfte för att den sexuella handlingen ska anses ha påtaglig sexuell prägel stred enligt HD mot lagmotivens mål om sexuell självbestämmanderätt. HD uttalade att vissa handlingar såsom vaginala, orala och anala samlag liksom införande av fingrar eller föremål i en kvinnas underliv alltid ska anses ha en påtaglig sexuell prägel. Enligt uttalandet saknar avsikten med handlingen betydelse. Den i målet aktuella handlingen syftar alltid till att kränka den sexuella integriteten om den genomförs under tvång. Handlingen utgjorde en kränkning av den sexuella integriteten och var jämförlig med samlag varför HD dömde för våldtäkt. Enligt Ulrika Andersson, som kommenterat målet, är uttalandet betydelsefullt dels för att det är anmärkningsvärt att syftet överhuvudtaget diskuteras då det inte varit aktuellt tidigare och dels för att det är första gången som HD uttalar att ovan nämnda handlingar skall ses som sexuella per definition.²¹¹

4.4 Gränsdragningsfrågor

4.4.1 Sexuellt ofredande

För att ringa in begreppet sexuell handling bör gränsdragning ske mot bestämmelsen om sexuellt ofredande i 6 kap. 10 § BrB. Regeln innefattar de sexuella kränkningar som inte omfattas av andra straffbud i 6 kap. BrB liksom vissa exhibitionistiska gärningar. Den sexuella komponenten i regelns första stycke är att *sexuellt beröra* ett barn under 15 år eller att förmå barnet att företa eller medverka *i en handling med sexuell innebörd*. Sexuell beröring omfattar sådan beröring som inte kvalificerar för sexuell handling. Det kan till exempel vara kortvarig beröring av sexuellt laddade könsdelar.²¹² Beröringen ska ”reta eller tillfredsställa den vuxnes sexualdrift”.²¹³ Detsamma gäller för att en handling ska anses ha *sexuell innebörd*. För straffansvar krävs inte att barnet varit medveten om vad som

²¹⁰ Att HovR diskuterar sexuellt syfte i förhållande till påtaglig sexuell prägel har kritiserats för att utgöra en felaktig tolkning av lagmotiven. Se Andersson (2013/14) s. 370.

²¹¹ Andersson (2013/14) s. 371.

²¹² Prop. 2004/05:45 s. 149.

²¹³ Se prop. 1983/84:105 s. 56. Det gäller enbart vid sexuell beröring, se SOU 2010:71 s. 383.

skett. Samtycke befriar inte från ansvar då barn inte innehar sexuell självbestämmanderätt.²¹⁴

Bestämmelsens andra stycke gäller för vuxna individer och omfattar att *blotta sig* för någon på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller att genom ord eller handlande *ofreda någon på ett sätt som är ägnat att kränka dennes sexuella integritet*. Regeln förutsätter att det finns en bestämd krets av mottagare men inte att gärningen faktiskt väckt obehag.²¹⁵ Det sexuella ofredandet kräver att agerandet *typiskt sett* kränker den sexuella integriteten.²¹⁶ Denna formulering innebär att ingen faktiskt behöver ha kränkts av gärningen. En samlad bedömning av alla omständigheter bör göras i varje enskilt fall. Sexuellt ofredande skiljer sig ifrån övriga sexualbrott eftersom, med undantag för blottning och sexuell beröring, det straffvärda beteendet inte är avgränsat till särskilda kroppsliga handlingar. De inblandades kön har inte heller betydelse. Det kan röra sig om kroppslig beröring men också att utföra sexuella handlingar inför andra, sexuella gester eller att visa sexuella bilder. Eftersom kommunikation direkt eller på distans med sexuell prägel omfattas inbegrips även digitala övergrepp.²¹⁷ Enligt Linnea Wegerstad är det *sexuella* avgörande för bestämmelsens avgränsning och syftet får betydelse när detta inte är uppenbart.²¹⁸ Det sexuella ofredandet måste inte alltid uppfattas av brottsoffret för att vara straffbart. Både kroppslig beröring av någon som sover och smygfilmning av någons intimare delar innebär att den sexuella integriteten kränks.²¹⁹

4.4.2 Sexuell posering

I straffbudet om utnyttjande av barn för sexuell posering i 6 kap. 8 § BrB beskrivs den sexuella komponenten som *sexuell posering*. Sexuell posering består för det första av en ohöljd exponering av kroppen. Att utföra eller delta i sexuella handlingar kan också ingå i en posering men blottandet är i sig inte en sexuell handling.²²⁰ Blottandet måste för en vuxen individ ha haft en tydlig sexuell karaktär. Själva poseringen skall ske inför andra personer, direkt eller framför en kamera. Barnets eventuella samtycke har ingen betydelse.²²¹ Platsens grad av offentlighet tillmäts inte heller vikt. Lydelsen i bestämmelsen är att *främja* eller *utnyttja* att någon utför eller medverkar i sexuell posering. Med detta avses att underlätta eller möjliggöra poseringen eller att någon erhåller ekonomiska eller andra fördelar på grund av poseringen. Inte sällan räcker det för utnyttjande att förövaren tillåtit barnet

²¹⁴ Jareborg m.fl. (2015) s. 137.

²¹⁵ Jareborg m.fl. (2015) s. 129.

²¹⁶ Frågan om vilken påverkan gärningspersonens subjektiva sexuella drift (syfte) skall få vid tillämpningen av straffbudet har inte alltid var solklar. Se prop. 2004/05:45 s. 88 och s. 149; RH 2006:57. Jfr SOU 2010:71 s. 377; Jareborg m.fl. (2015) s. 129 f.

²¹⁷ Jareborg m.fl. (2015) s. 129; Wegerstad (2015) s. 33.

²¹⁸ Wegerstad (2015) s. 33 och s. 308 f.

²¹⁹ Jareborg m.fl. (2015) s. 130.

²²⁰ Prop. 2004/05:45 s. 34.

²²¹ Prop. 2004/05:45 s. 146.

att posera.²²² Både barn under 15 år och de som är över 15 år men inte fyllt 18 år omfattas. För de som innehar sexuell självbestämmanderätt krävs dock att poseringen varit ägnad att skada barnets hälsa och utveckling.²²³ Det är tillräckligt att det *typiskt sett* skadar barns hälsa eller utveckling och behöver inte påvisas i varje enskilt fall. Rekvisitet behöver inte heller omfattas av gärningspersonens uppsåt. Att betala någon för posering innebär i allmänhet att kravet är uppfyllt liksom om tvång, övertalning eller vilseledande förekommit.²²⁴ För grovt brott döms om det medfört betydande vinning, bedrivits i större omfattning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.²²⁵

4.5 Sexualbrottens egenhändighet

4.5.1 Den klandervärda handlingen

Utmärkande för sexualbrotten är dess egenhändiga karaktär. Egenhändiga brott kräver att gärningspersonen utför den *relevanta* handlingen som vid sexualbrott utgörs av den sexuella komponenten.²²⁶ Sexualbrott kan därför inte som utgångspunkt förövas genom underlåtenhet.²²⁷ Utgångspunkten i BrB är att *en* person har vidtagit den otillåtna gärningen.²²⁸ När flera personer samverkar för att åstadkomma brott talas därför om medverkan. Gärningsperson är den som uppfyller samtliga rekvisit i ett straffbud. Andra som medverkar kan vara *anstiftare* som förmått gärningspersonen att begå brottet eller *medhjälpare* som främjat gärningen med råd och dåd. När flera personer begått ett brott *tillsammans och i samförstånd* eller *gemensamt och i samråd* föreligger medgärningsmannaskap. Utmärkande är att ingen av de inblandade själv uppfyller rekvisiten i straffbuden utan att de tillsammans begått brottet och är att betrakta som gärningspersoner.²²⁹

Per Ole Träskman förklarar egenhändighet som att det är *det faktiska utförandet* av den handling som innefattar *det klandervärda* som är förkastligt varför ingen annan än den som gjort just detta definierande moment kan klandras. Träskman urskiljer två sorters egenhändiga brott där den ena sorten avser kriminalisering av asocialt eller atypiskt beteende och den andra bestraffar beteenden som kränker abstrakta intressen. Abstrakta intressen är exempelvis moral, sedlighet, allmän trafiksäkerhet eller allmän

²²² Prop. 2004/05:45 s. 146; NJA II 1962 s. 189; prop. 1983/84:105 s. 57; Jareborg m.fl. (2015) s. 135 f.

²²³ Se 6 kap. 8 § 1 och 2 st. BrB.

²²⁴ Jareborg m.fl. (2015) s. 136; prop. 2004/05:45 s. 146 f.

²²⁵ Se 6 kap. 8 § 3 st. BrB.

²²⁶ Andra brott som beskrivits som egenhändiga är mened, otukt med avkomling, rattfylleri, rattonykterhet samt vårdslöshet i trafik. Se t.ex. SOU 1944:69 s. 92.

²²⁷ Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 106; SOU 2001:14 s. 151; Lernestedt (2012). Rent hypotetiskt är dock undantag ifrån detta möjligt om en inte förhindrar sexuella handlingar som annan vidtar på den egna kroppen. Se Asp, Ulväng & Jareborg (2013) s. 106.

²²⁸ Lernestedt (2012) s. 1.

²²⁹ Se 23 kap. 4 § BrB och Leijonhufvud m.fl. (2015) s. 150 ff.

ordning. Sådana brott är vanliga i svensk rätt, se till exempel mened som utgör ett angrepp på tilltron till rättsväsendet. Även sexualbrotten kan hänföras till denna kategori. Ett straffbud som kränker ett abstrakt intresse stadgar ofta att en viss gärning, som i sig kränker det abstrakta intresset, är belagd med straffansvar. Skyddsintresset kan förändras över tid såsom skett beträffande våldtäktsbrottet (från ära och sedlighet till sexuell integritet). När bestämmelsen avsåg att skydda ära och sedlighet är kategoriseringen som egenhändigt brott mer förståelig. Själva kränkningen låg då i det allmänna värdet av ärbardhet, den sexuella gärningen, och inte som idag i tvångshandlingen. Enligt den tidens synsätt utgjorde tvånget ingen ytterligare kränkning vid en jämförelse med andra våldsbrott.²³⁰

I SOU 2010:71 har sexualbrottens egenhändighet diskuterats i förhållande till digitala sexualbrott. Enligt utredningen förekom redan då digitala sexuella övergrepp utan beröring som i rättstillämpningen bedömdes som sexuella handlingar.²³¹ I utredningen dras därför slutsatsen att begreppet sexuell handling faktisk fått en vidare innebörd än dess föregångare sexuell umgänge och att denna utvidgning särskilt avser de digitala övergreppen. Sammantaget framlades ståndpunkten att kravet på egenhändighet inte bör kvarstå för sexuella handlingar som kommit till stånd genom tvång. För de bestämmelser där rekvisitet formuleras som att gärningspersonen *genomfört* sexuella handlingar antogs emellertid motsatt ståndpunkt. Formuleringen ansågs hindra att kravet på egenhändighet övergavs.²³²

Kravet på egenhändighet har också behandlats i ett par våldtäktsdomar. Med hänvisning till att det utgjorde en föråldrad obefogad särbehandling gentemot andra våldsbrott att enbart döma den av flera inblandade som utfört den sexuella handlingen dömdes 2004 flera personer för våldtäkt i gärningsmannaskap.²³³ I ett annat mål från 2010 där flera gärningspersoner tillsammans och växelvis utförde både tvång och sexuella handlingar fälldes enbart en person som gärningsperson för att ha vidtagit en fullbordad sexuell handling.²³⁴ Ett år senare avgjordes ett mål där ett flertal gärningspersoner fört in en flaska i anus på en man som en hämndaktion. Hovrätten dömde enbart den person som vidtagit själva införandet för våldtäkt trots att samtliga inblandade bidrog och utövade tvång gentemot offret.²³⁵ Claes Lernestedt har i anslutning till domen uttalat att det snarare utgör en våldsgärning mot en sexuell kroppsdel att föra in en flaska i anus och att det även skulle kunna bedömas enligt 3 eller 4 kap. BrB. Enligt Lernestedt bör denna praxis tolkas som att våldtäkt inte längre till fullo

²³⁰ Träskman (2004) s. 682 ff.

²³¹ SOU 2010:71 s. 192 ff. Se t.ex. Svea HovR i B 7212-09 där gärningspersonen genom dödshot förmått målsäganden att "onanera" inför en webbkamera. Gärningen utgjorde en sexuell handling som grundade ansvar enligt bestämmelsen om sexuellt tvång. Se även TR B 9170-07 där "onani" via webbkamera utgjorde sexuellt övergrepp mot barn.

²³² SOU 2010:71 s. 194 f. Formuleringen återfinns i 6 kap. 1 § 2 st. och 2 § 2 st. liksom 4-6 §§ BrB.

²³³ Se RH 2004:58.

²³⁴ HovR B 10324 -10.

²³⁵ I TR dömdes samtliga i gärningsmannaskap. Se HovR B 3448-11.

utgör ett egenhändigt brott.²³⁶ I ett senare avgörande om gruppvåldtäkt har hovrätten anslutit sig till den praxis och doktrin som anser att kravet på egenhändighet inte bör upprätthållas och dömt flera personer för våldtäkt.²³⁷

4.5.2 NJA 2015 s. 501

Ett mål av stor betydelse i denna fråga avgjordes den 12 juni 2015. Målet gällde grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt sexuellt övergrepp mot barn och försök till sådana brott. Åtalspunkterna av relevans i den här framställningen omfattade fem tillfällen. Vid de två första tillfällena påstods den tilltalade ha förmått målsäganden att visa sig naken via Skype, smeka sina bröst och ”onanera” inför honom. De tre senare tillfällena avsåg försök till samma gärning. Målsäganden var vid tillfällena 12 år gammal. Vid några av dessa tillfällen påstods den tilltalade ha utövat påtryckning på målsäganden genom sitt släktskap och genom hot om att sprida nakenbilder på målsäganden.

Med stöd av chattkonversationer ansåg tingsrätten det utrett att de inblandade visat sig nakna och sexuellt berört könsorganen inför varandra. På grund av avsaknad av hot och olaga tvång vid det första fullbordade brottet dömdes enbart för poseringsbrott av normalgraden. Med hänvisning till förarbetena konstaterade tingsrätten att agerandet vid det andra tillfället var straffbart som sexuellt övergrepp mot barn eftersom den tilltalades hot om att sprida nakenbilder utgjorde utpressningshot enligt 4 kap. 4 § BrB. Agerandet var ett hänsynslöst utnyttjande av barnet och gärningen bedömdes som grov. Hovrätten å sin sida ansåg att gärningen, att förmå någon att ”onanera”, inte kunde likställas med att genomföra en sexuell handling ens om utpressningshot förelegat. Agerandet bedömdes, eftersom den tilltalade själv onanerat, som sexuellt ofredande. Hovrätten dömde den tilltalade för utnyttjande för sexuell posering, sexuellt ofredande och försök till poseringsbrott. Hotet att sprida nakenbilder ansågs försvårande men innebar inte ett sådant hänsynslöst utnyttjande att grovt brott förelåg.

I högsta instans prövades om det är straffbart enligt bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn att förmå någon att smeka sina bröst och ”onanera” i webbkamera. HD konstaterade först att straffbudet är subsidiärt till sexuellt utnyttjande av barn och våldtäkt mot barn. Inom bestämmelsen ryms därför handlingar som med hänsyn till kränkningen inte är jämförliga med samlag. HD övergick sedan till att diskutera begreppet sexuell handling i 6 kap. BrB där det avgörande är om handlingen haft en påtaglig sexuell prägel och varit ägnad att kränka den sexuella integriteten. HD påpekade att handlingen, att förmå någon att själv ”onanera”, är ett exempel på en sexuell handling. Samma exempel används i förarbetena till bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn. Skillnaden ligger i formuleringen kring sexuell handling. Ibland skall gärningspersonen förmå någon att *företa eller tåla* medan det i bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn uttrycks som att gärningspersonen *genomför* en sexuell handling med barnet. Enligt HD

²³⁶ Lernestedt (2012) s. 5 f.

²³⁷ HovR B 1332-12.

kunde detta, med beaktande av exemplen, inte tolkas som annat än att avsikten varit att sådan handling skulle omfattas. HD ansåg inte heller att tolkningen stred emot legalitetsprincipens analogiförbud.

4.5.3 Diskussion kring egenhändighet

Kravet på egenhändighet har kritiserats på flera håll. Träskman har exempelvis upplyst om att vårt synsätt på våldtäktsbrottet inte är det enda möjliga. I Finland har våldtäktsbrottet ansetts utgöra ett sammansatt brott. Med detta menas att brottet konstitueras av två skilda gärningar där ett samförstånd mellan två gärningspersoner medför straffansvar för hela brottet även om de enbart utfört ”halva” brottet vardera. I Sverige utgör exempelvis rån ett sammansatt brott som rättsligt behandlas på detta vis.²³⁸ Träskman argumenterar dessutom för att våldtäkt och sexuellt tvång inte längre skall ses som egenhändiga brott eftersom (1) skyddsintresset nu avser sexuell självbestämmanderätt och (2) även andra sexuella handlingar omfattas förutom samlag. Eftersom det straffbara på detta vis utvidgats anför Träskman att vissa av de kriminaliserade sexuella handlingarna enbart utgör våld mot ”sexuella kroppsdelar”.²³⁹ Det enda som skiljer dem ifrån andra våldshandlingar skulle då vara deras sexuella karaktär. Enligt Träskman finns därför ingen orsak att skilja två ”våldshandlingar” ifrån varandra eftersom de tillsammans konstituerar sexualbrottet.²⁴⁰

Även Lernestedt konstaterar att den sexuella komponenten i vissa fall snarare handlar om våld mot sexuella kroppsdelar och att det på grund av detta uppstår juridiska problem om kravet på egenhändighet får kvarstå.²⁴¹ Frågan om egenhändighet har diskuterats även i nyutkommen doktrin. Nils Jareborg med medförfattare anser exempelvis att våldtäktsbestämmelsens lydelse, i den mån det förekommit tvång, inte förutsätter egenhändighet. Motsatsen anses gälla avseende lydelsen i våldtäktsbestämmelsens andra stycke som föreskriver ansvar för våldtäkt som förövats mot ett brottsoffer i en särskilt utsatt situation. Virtuella övergrepp omfattas enligt författarna åtminstone av 6 kap 1 § 1 st. BrB.²⁴²

²³⁸ Träskman (2004) s. 687.

²³⁹ Här åsyftas t.ex. att föra in en knytnäve i en kvinnas underliv.

²⁴⁰ Träskman (2004) s. 687 f.

²⁴¹ Lernestedt (2012) s. 4. Se t.ex. HovR B 3448-11 som nämnts under 4.5.1 och där handlingen bestod i att en flaska förts in mot anus. Se även TR B 2217-02 där det istället var en galge som förts in mot brottsoffrets anus.

²⁴² Jareborg & Friberg (2010) s. 91; Jareborg m.fl. (2015) s. 118.

5 Virtuella övergrepp i praktiken

5.1 Inledning

Detta kapitel behandlar virtuella sexuella övergrepp i rättstillämpningen. I ett första avsnitt kommer de domar som inte avser virtuella övergrepp under tvång att behandlas. Uppdelningen har av pedagogiska skäl gjorts utifrån vilka sexualhandlingar som är föremål för bedömning. I det andra avsnittet återfinns de avgöranden där den sexuella handlingen tillkommit genom tvång. Dessa mål kommer dessutom analyseras närmare i kapitel 7. I ett sista avsnitt i detta kapitel återfinns två fall där våldtäkt mot barn diskuterats. Samtliga nedan refererade rättsfall avgjordes mellan 2013 och 2016 och avser mål där brottsoffret förmåtts eller tvingats att utföra sexuella handlingar på sig själv. Alla är dessutom underrättspraxis som valts utefter gärningsbeskrivningar om virtuella sexuella övergrepp och behandlas med kvalitativ empirisk rättsvetenskaplig metod.²⁴³

5.2 Virtuella övergrepp genom påverkan

5.2.1 Posering och ”onani”

5.2.1.1 Posering, ett brott i sig

Ett mål som avgjordes i juni 2015 avsåg förutom egenhändiga sexuella övergrepp bland annat sexuell posering och sexuella övergrepp via Skype.²⁴⁴ Den tilltalade, 38 år gammal, och målsäganden, 14 år, hade fått kontakt via en intressegrupp för hundar på Facebook och inlett en kompisrelation. Samtalet övergick dock efterhand till prat om sex. Målsäganden uppgav att hon gått med på att vid minst fyra tillfällen posera och ”onanera” inför gärningspersonen via Skype. I tingsrätten frikändes mannen eftersom stödbevisning till målsägandens berättelse saknades. I hovrätten åberopades ett omfattande utdrag ur konversationer på Skype. På grund av den nytillkomna bevisningen hölls tilläggsförhör. Eftersom den tilltalades utsaga anpassades till den nya bevisningen ansåg hovrätten åtalet styrkt. Med hänvisning till NJA 2015 s. 501 dömde hovrätten för sexuellt övergrepp mot barn för de sexuella handlingar som den tilltalade förmått målsäganden till i anslutning till de sexuella poseringarna. Enligt hovrätten förelåg inte hinder för att döma för poseringsbrott och sexuellt övergrepp i konkurrens utan den tilltalade lades till last för bägge gärningarna.

²⁴³ Se 1.5. ovan.

²⁴⁴ HovR B 3427-15.

5.2.1.2 Posering och sexuell handling - ett brott

I ett mål som avgjordes senare under 2015 hade åtalet först avsett poseringsbrott men sedan justerats till sexuell övergrepp mot barn.²⁴⁵ Den tilltalade påstods ha genomfört en sexuell handling med målsägande genom att han förmått henne att blotta sig och ”onanera” inför honom i webbkamera. I målet var utrett att de sexuellt hade berört könsorganen inför varandra i webbkamera. Tingsrätten konstaterade att bestämmelsen om sexuell övergrepp mot barn enligt praxis omfattar att förmå någon att ”onanera” också när gärningsperson och brottsoffer befinner sig på olika platser.²⁴⁶ Domstolen diskuterade sedan hur ”förmå” ska förstås i 6 kap. BrB och i bestämmelsen om sexuell övergrepp mot barn. Vid sexuell övergrepp mot barn krävs det enbart påverkan och det har ingen betydelse vem som initierat en sexuell handling. Av den skriftliga bevisningen framgick att målsäganden tvekat när konversationen blivit mer intim och att den tilltalade varit pådrivande och instruerat henne. Både posering i webbkamera liksom de sexuella handlingarna hade skett efter den tilltalades vägledning eller instruktioner. Tingsrätten konstaterade att den tilltalade hade utövat psykisk påverkan och därmed förmått målsäganden till posering och sexuell handling. Den tilltalade dömdes för sexuell övergrepp mot barn.

5.2.1.3 Samma skyddsobjekt (ett brott)

I februari 2016 avgjordes ett mål som i första hand gällde utnyttjande av barn för sexuell posering och sexuell övergrepp mot barn och i andra hand enbart poseringsbrott.²⁴⁷ Den tilltalade påstods ha utnyttjat att målsägandena poserade för honom genom att ha förmått dem att visa upp sitt kön och ”onanera” i webbkamera. Målsägandena var vid tillfällena 11 år respektive 13 år gamla. Den tilltalade medgav ansvar för poseringsbrotten. Enligt tingsrätten var det genom åberopade chattkonversationer också utrett att den tilltalade förmått målsäganden till de sexuella handlingar som angetts i åtalet. Med hänvisning till NJA 2015 s. 501 konstaterade domstolen att gärningarna utgjorde sexuella övergrepp mot barn. Huruvida den tilltalade utöver det skulle dömas för poseringsbrotten var inte lika självklart. Även om tingsrätten refererade till praxis där det dömts för sexuell övergrepp mot barn i brottskonkurrens med sexuell posering dömdes enbart för sexuell övergrepp mot barn. Tingsrätten ansåg att poseringen och sexualhandlingarna utgjorde samma gärning och hade samma skyddsobjekt.

5.2.2 Penetration

I ett mål som gällde utnyttjanden för sexuell posering och sexuella övergrepp på unga hade den tilltalade bland annat förmått en person över 15

²⁴⁵ TR B 2099-14.

²⁴⁶ Se NJA 2015 s. 501.

²⁴⁷ TR B 3183-15.

men under 18 år att posera i webbkamera.²⁴⁸ Åklagaren stämde för den allvarligare formen av poseringsbrottet eftersom de sexuella handlingarna målsäganden förmåtts att utföra under poseringen hade medfört skada i underlivet. Poseringarna skedde enligt målsäganden efter instruktioner från den tilltalade. Tingsrätten dömde för grovt utnyttjande av sexuell posering och barnpornografibrott. Hovrätten uttalade att det faktum att de sexuella handlingarna medfört skador liksom att den tilltalade förmått henne att fortsätta trots smärta innebar att det rörde sig om grovt brott. Hovrätten dömde i likhet med tingsrätten för grovt utnyttjande av sexuell posering. Trots att domstolarna konstaterar att det är tal om sexuella handlingar som medfört skada i underlivet på målsäganden diskuteras inte någon annan brottsrubricering av domstolarna. Det beror troligtvis på att brottsoffret var över 15 år och att det inte förelåg sådant tvång som kan aktualisera ansvar enligt andra straffbud. Här avses främst sexuell tvång och våldtäkt.

5.3 Virtuella övergrepp under tvång

5.3.1 Posering och ”onani”

5.3.1.1 Sexuellt tvång

En person stod 2013 åtalad för bland annat sexuell tvång, utnyttjande av barn för sexuell posering och barnpornografibrott mot 18 målsäganden mellan 14 och 18 år.²⁴⁹ Den tilltalades *modus operandi* bestod i att etablera kontakt med målsägandena på en sexkontaktsida där han utgett sig för att vara kvinna. Efter frivilliga nakenbilder alternativt sessioner där målsägandena visat sig nakna i webbkamera och onanerat har den tilltalade sedan framställt hot om att sprida det av honom dokumenterade materialet. I två fall bestod de sexuella handlingarna i att målsägandena tvingades ”onanera” med lösvagina och penisring och därtill urinera. Enligt tingsrätten utgjorde det som målsägandena tvingats utföra sexuella handlingar och den tilltalades dömdes för sexuell tvång. Flertalet andra åtalspunkter avser enbart poseringsbrott, olaga tvång eller utpressning trots att målsägandena tvingats att ”onanera”, urinera och stoppa upp föremål i anus inför webbkamera i anslutning till hot. Det kan emellertid bero på en avsaknad av kausalitet mellan hoten och de sexuella handlingarna eftersom det både varit tal om frivilliga webbkamera-sessioner och icke frivilliga sådana. I dessa fall dömdes för sexuell posering och olaga tvång. Målet överklagades till hovrätten vars bedömning inte skiljde sig särskilt mycket ifrån tingsrätten. I de fall som avsåg sexuell tvång gjordes exakt samma bedömning. Då flertalet av målsägandena var över 15 år var bestämmelsen om sexuell övergrepp mot barn inte aktuell. Egenhändighet diskuterades inte särskilt i domskälen.

²⁴⁸ HovR B 3664-13.

²⁴⁹ HovR B 8349-13.

5.3.1.2 Posering och sexuellt övergrepp mot barn

I ett mål som avgjordes i februari 2014 stod en man åtalad på 25 åtalpunkter för exempelvis grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt sexuellt övergrepp mot barn och våldtäkt mot barn.²⁵⁰ Av intresse är den åtalpunkt som rörde grovt poseringsbrott och grovt sexuellt övergrepp mot barn. Den tilltalade hade utnyttjat att den då 13-åriga målsäganden visat sig i underkläder och naken via Skype genom att låtsas att han dokumenterat detta och så förmått målsäganden att ”onanera” inför honom via Skype. Att det rörde sig om de allvarligare brotten berodde på att den tilltalade vilselett målsäganden om sin identitet och hotat med att sprida dokumentationen och dessutom fortsatt att göra så då målsäganden vädjat och uppgett att hon ämnade ta sitt liv på grund av händelserna. Målsäganden tog sitt liv den 8 mars 2013.

Tingsrätten dömde mannen för utnyttjande av barn för sexuell posering och sexuellt övergrepp mot barn. Med hänsyn till att den tilltalade bidragit till att målsäganden tagit sitt liv dömdes för grovt brott. Liksom tingsrätten ansåg hovrätten att den tilltalade gjort sig skyldig till poseringsbrott. Hovrätten konstaterade att sexualbrottens krav på egenhändighet inte alltid upprätthållits i praxis då handlingen uppkommit genom tvång. Domstolen jämställde agerandet med en tvångssituation och dömde för grovt sexuellt övergrepp mot barn. Bedömningen i målet, som avgjordes ett år före NJA 2015 s. 501, tycks förutsätta att en tvångssituation föreligger för att kravet på egenhändighet ska kunna frångås.

5.3.2 Penetration

5.3.2.1 Tvång är inget krav

Ett mål som avsåg grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, sexuellt övergrepp mot barn alternativt sexuellt tvång mot 59 målsägande avgjordes 2015.²⁵¹ Gärningspersonens *modus operandi* bestod i att under falsk identitet initiera kontakt genom sociala medier varefter målsägandena förmåtts att fotografera eller filma när de ”onanerat” och sedan skicka det till gärningspersonen. De sexuella handlingarna bestod i allt från att ha vidrört underlivet med fingrarna till penetration med fingrar, dildo, trosor, hårborste eller andra föremål vaginalt och/eller analt. Ibland har bilderna skickats efter hot om spridning av redan mottagna bilder. Målsägandena har i vissa fall upplevt att de var i en relation varför det också förekommer hot som avser att den tilltalade ska lämna denna.²⁵²

Även om tingsrätten ansåg att gärningarna utgjorde sexuella handlingar och att det är möjligt att döma för poseringsbrott och sexuellt övergrepp mot barn i konkurrens valde domstolen att inte frånga kravet på egenhändighet.

²⁵⁰ HovR B 3104-13.

²⁵¹ TR B 586-14. Domen har överklagats till HovR men överklagan berörde enbart det civilrättsliga skadeståndet. Se HovR T 3014-15.

²⁵² Notera att sådana hot inte uppfyller kravet på tvång i våldtäktsbestämmelsen eller i bestämmelsen om sexuellt tvång.

Domstolen hänvisade till regelns ordalydelse samt att kravet enbart frångåtts i praxis vid utvidgat gärningsmannaskap. Det ifrågasattes varför tvång skulle tillmätas betydelse då barn inte kan samtycka till sexuella handlingar och det varken utgör en tillräcklig eller nödvändig förutsättning. I elva fall där den tilltalade påstods ha förmått barn mellan 12-14 år att utföra sexuella handlingar på sig själva dömdes därför enbart för poseringsbrott. Hoten och de sexuella handlingarna har i dessa fall verkat försvårande. Då åklagarna begärt att domstolen inte skulle pröva andra brott än de som angetts i åtalet avstod domstolen ifrån att pröva sexuellt tvång när sexuellt övergrepp mot barn inte ansågs föreligga. Eftersom sexuellt tvång inte ansågs erfordra egenhändighet enligt ordalydelsen och det kunde dömas för poseringsbrott och sexuellt tvång i konkurrens dömdes i sju fall för sexuellt tvång och poseringsbrott då den tilltalade förmått målsägande mellan 15 och 17 år att företa sexuella handlingar.²⁵³ Anmärkningsvärt är att de gärningar som vidtagits mot yngre barn således enbart bedömdes som ett brott. Det har enbart betydelse för det sammanlagda straffvärdet eftersom brotten sexuellt tvång och poseringsbrott har samma straffskala. Bedömningen torde främst bero på åklagarnas begäran om att inte pröva fler brottsrubriceringar.

5.3.2.2 Kvalificerad *modus operandi*

I tiden efter NJA 2015 s. 501 åtalades två personer för att ha förmått brottsoffer till sexuell posering, till att "onanera", sära på blygdläppar och skinkor inför webbkameran och att penetrera sig själva med fingrar eller föremål.²⁵⁴ Gärningspersonerna utgav sig för att vara i ungefär samma ålder som sina offer och inledde "internet-relationer" med dessa. Korrespondensen växlade mellan komplimanger, tjat och uttryckliga hot om att relationen skulle avslutas eller att nakenbilder eller filmer skulle spridas på målsägandena. Tingsrätten ansåg att det var möjligt att döma för sexuellt övergrepp mot barn för gärningarna men ansåg att det för att frångå kravet på egenhändighet krävs att de sexuella handlingarna tillkommit genom tvång. Enligt domstolen var det enbart poseringarna och inte de sexuella handlingarna som vidtagits under tvång varför gärningarna bedömdes som utnyttjande för sexuell posering.

Enligt hovrätten inbegrips att *förmå någon annan att "onanera"* i begreppet sexuell handling liksom situationer utan varaktig kroppslig beröring då offrets kropp nyttjas som ett hjälpmedel för sexuell tillfredsställelse. Med hänvisning till NJA 2015 s. 501 kom hovrätten fram till att gärningspersonen inte behöver utföra någon sexualhandling och om offret själv utför denna så räcker det att de har visuell kontakt via internet. Även om tvångssituationen inte varit allvarlig för de flesta av målsägandena var de tilltalades *modus operandi* så systematisk och beräknande att det kvalificerade för sexuellt övergrepp mot barn. Eftersom enbart blottning inte utgör en sexuell handling ansåg hovrätten att det var möjligt att döma både för poseringsbrott och sexuellt övergrepp mot barn i brottskonkurrens.

²⁵³ Den försiktiga tolkningen av egenhändighetskravet kan bero på att målet avgjordes i tiden precis före NJA 2015 s. 501.

²⁵⁴ HovR B 693-15.

5.3.2.3 Kamrat-domen

Åtalet avsåg över hundra gärningar mot 68 målsägande som förövats genom kontakt via sociala medier.²⁵⁵ Gärningarna rubricerades som bland annat grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt sexuellt tvång och grovt sexuellt övergrepp mot barn. Gärningspersonens signaturbeteende bestod i att skicka mer eller mindre provocerande massutskick på internetsidan *Kamrat* varefter målsägandena tog kontakt.²⁵⁶ Konversationen flyttades sedan till mer privata forum som Skype där han börjat övertala eller hota målsägandena om spridning av bildmaterial om de inte poserade eller utförde sexuella handlingar i webbkamera. Poseringarna har dokumenterats. De sexuella handlingarna bestod i att smeka bröst och kön eller att stoppa in fingrar eller föremål i munnen, halsen, vagina och anus. De sexuella handlingarna är grova, avser ofta anal penetration och har ofta pågått under en längre tidsperiod.²⁵⁷ Målsägandena har vilseletts att tro att de haft kontakt med en person i deras egen ålder och för att förstärka hoten har gärningspersonen använt information om offrets familj, vänner, adress och skola eller hotat under tidspress alternativt visat vilka bilder han innehar eller att han tagit kontakt med närstående.

Gärningarna bedömdes som sexuell tvång eftersom tingsrätten ansåg att det stred mot ordalydelsen att tillämpa sexuell tvång mot barn vid digitala övergrepp och frågan snart skulle bedömas i högsta instans. De sexuella poseringarna konsumerades av det svårare brottet. Hovrätten konstaterade att sexualbrott traditionellt betraktats som egenhändiga brott men att det efter NJA 2015 s. 501 står klart att det utgör en sexuell handling att förmå någon att "onanera" och att denna handling kan utgöra ett sexuell tvång mot barn, även när gärningspersonen befinner sig på annan plats. Hovrätten dömde för poseringsbrott och sexuell tvång mot barn i konkurrens eftersom blottning inte utgör en sexuell handling.

²⁵⁵ HovR B 5801-15.

²⁵⁶ Kamrat är en mötesplats för unga på internet. I domen beskrivs att massutskicken, s.k. *live*, köps på Kamrat och ger köparen möjlighet att visa valfri text för alla inloggade under en kort tid.

²⁵⁷ För att visa på varför brotten bedöms som grova hänvisas till ett avsnitt där det diskuteras vad som menas med grovt förnedrande handlingar: "I denna dom avses bland annat sådant som att naken krypa runt på golvet, sära på skinkorna, svanka och trycka upp rumpen eller anus mot webbkameran, göra olika rörelser samtidigt som man kallar sig själv för hora eller liknande, skriva hora på sina bröst, spotta på sig själv, slicka på föremål som varit inne i anus, fortsätta att utföra en handling trots att man bajsar på sig och att använda olika föremål för penetration."

5.4 Våldtäkt mot barn

5.4.1 Kvalificerade sexuella handlingar

I ett mål med 9 målsägande påstods den tilltalade bland annat genom hot ha tvingat målsägandena att företa sexuella handlingar inför webbkamera.²⁵⁸ De sexuella handlingarna bestod i att målsägandena stoppat upp fingrar eller föremål såsom mascara eller penna i underlivet och i anus och fört dessa in och ut medan de visat sig i webbkamera. Åklagaren ansåg de sexuella handlingarna jämförliga med samlag och yrkade i första hand ansvar för våldtäkt mot barn. Hoten ansågs försvårande eftersom de dels avsåg att han skulle förstöra livet för målsägandena om de gick till polisen och dels avsåg spridning av bilder på målsägandena på internet.

Tingsrätten konstaterade att det förvisso var jämförligt med samlag att föra in föremål eller fingrar i en kvinnas vagina. Eftersom handlingarna skett på distans och lagtextens ordalydelse inte omfattade att målsägande själv genomför den sexuella komponenten var de dock inte jämförliga med samlag. Att dirigera via webbkamera kunde inte heller innebära ansvar som gärningsperson. Hotelserna och de sexuella handlingarna utgjorde istället sexuellt tvång. Hovrätten konstaterade att våldtäkt mot barn länge varit ett egenhändigt delikt och hänvisade till förarbetena där det framgår att förmå någon att onanera *åt en annan person* utgör exempel på sexuella handlingar som inte är jämförliga med samlag. Denna tolkning i kombination med lagtext och förarbeten innebar att våldtäkt mot barn var uteslutet. Enligt domstolen kunde istället utnyttjande av barn för sexuell posering eller sexuellt tvång komma i fråga. Eftersom båda brottsrubriceringarna tillämpats i praxis, hade samma straffskala för grovt brott och det inte angetts vilken regel som skulle ha företrädde tillämpade hovrätten poseringsbrottet som *lex specialis*.

5.4.2 Egenhändigt är jämförligt med samlag

I det enda mål där en domstol, mig veterligen, dömt för våldtäkt mot barn i gärningsmannaskap trots att den tilltalade befunnit sig på annan plats gällde utnyttjande av barn för sexuell posering, barnpornografibrott och våldtäkt mot barn.²⁵⁹ En av åtalpunkterna avsåg våldtäkt mot barn där två män var inblandade. Den ene, A, var närstående till målsäganden och hade fört in sina fingrar i målsägandens underliv och anal samt tryckt sin penis hårt mot analöppningen och gnidit den mot hennes underliv. Han ska också ha slickat på hennes könsorgan. Målsäganden var under 15 år gammal. Den andre tilltalade, B, hade under tiden följt, dirigerat och spelat in övergreppet via Skype. Enligt tingsrätten hade han medverkat så mycket att han också kunde ses som gärningsman. Han hade varit med under förberedelserna och

²⁵⁸ HovR B 304-13.

²⁵⁹ TR B 3997-15 (deldom).

uppmanat och stöttat den gärningsperson som vidtog de sexuella handlingarna och sedan följt övergreppet i realtid. Genom en hänvisning till NJA 2015 s. 501 konstaterade tingsrätten att det enligt praxis numera går att döma någon som gärningsperson även när denne fysiskt befinner sig på en annan plats. Av de åberopade chattkonversationerna var det tydligt att avsikten var att tillfredsställa de båda tilltalades sexuella drift. Tingsrätten ansåg därför att också B var att anse som gärningsman och att övergreppet skett tillsammans och i samråd. Person B dömdes för bland annat grov våldtäkt mot barn. Svårhetsgraden berodde på barnets ålder, att den som utförde de sexuella handlingarna var närstående och att det skett hemma samt spelats in.

6 En rättslig sexuell integritet

6.1 Inledning

Inom rättsvetenskapen har flera försök gjorts att på ett teoretiskt plan ringa in vad som är *sexuellt* i en straffrättslig kontext. Trots att de flesta har en uppfattning kring vad som är sexuellt är det vanskligt att urskilja vilka bedömningsgrunder som används för att ta reda på detta.²⁶⁰ Eftersom sexualbrottslagstiftningens skyddsintresse och definitionen av vad som är sexuellt är nära sammanbundet kommer båda tema att beröras i detta avsnitt. Inledningsvis beskrivs lagmotiven och sedan hur det sexuella kan förstås ur olika perspektiv.

6.2 Skyddsintresset i lagmotiven

Sexualbrottslagstiftningen syftar till att skydda individens rätt till sexuell integritet och sexuellt självbestämmande för både vuxna och barn. Första gången som skyddsintresset vid sexualbrott benämndes som sexuell integritet var vid brottsbalkens införande. Nuvarande kriminalisering avser att skydda enskilda mot sexuella kränkningar och att mer långsiktigt ändra människors attityder för att motverka sexuella kränkningar.²⁶¹

”Utgångspunkten för den nu gällande lagstiftningen är att varje människa i varje situation har rätt att bestämma över sin egen kropp och sexualitet och att hans eller hennes önskan att inte ha samlag eller annat sexuellt umgänge ovillkorligen skall respekteras.”²⁶²

Barn som inte uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt är enligt motiven särskilt utsatta och skall tillförsäkras ett absolut skydd. Detsamma gäller för barn som fyllt 15 år men inte 18 år. För att förtydliga varje människas rätt till sexuellt självbestämmande och sexuell integritet skall numera prövningen vid flertalet sexualbrott koncentreras till kränkningens allvar. Kränkningen består i bristen på respekt för brottsoffrets integritet och rätt att själv bestämma över sin kropp. Det är en *oinskränkt kroppslig integritet* som skall skyddas och lagen skall inte bygga på förlegade föreställningar om vad som utgör ömsesidiga sexuella handlingar. Vad som utgör en sexuell kränkning är emellertid inte alltid uppenbart utan kan förändras med tiden eller bero på i vilken miljö en handling företas i eller vem den företas emot.²⁶³

²⁶⁰ Franke (1998) s. 1140.

²⁶¹ Se SOU 1953:14 s. 228; prop. 2004/05:45 s. 19 ff.; SOU 2010:71 s. 51 f; prop. 2012/13:111 s. 9.

²⁶² Prop. 2004/05:45 s. 21.

²⁶³ Prop. 2004/05:45 s. 21 f. och 149 f.

6.3 Fyra förståelser av sexuell integritet

6.3.1 Den abstrakta integriteten

I en artikel skriven av Claes Lernestedt framgår för det första att den straffrättsliga utgångspunkten tycks vara att sexualitet inte behöver definieras i lag utan intuitivt torde vara uppenbart för var och en.²⁶⁴ Sexuell integritet innefattar både rätten att bestämma över sin kropp och rätten att slippa ta del av andras sexualitet eller kropp. Vad gäller det kroppsliga är olika kroppsdelar olika känsloladdade där kön, mun, bröst och anus är mest integritetskänsliga. Hur sexuell en gärning anses vara är därmed beroende av var på kroppen beröring skett. När olika typer av kränkningar ska rangordnas hamnar ofta gärningar där tvånget är uppenbart och gärningspersonen aktiv högre på skalan. Kränkningen utgörs då till största del av den makt som gärningspersonen utövar gentemot sitt offer.²⁶⁵

Från att ha fokuserat mycket på vilket angrepp som skett på ett brottsoffers kropp är det nu en mer abstrakt sexuell integritet som utgör skyddsintresse vid sexualbrott. Det klandervärda är att gärningspersonen nyttjar brottsoffrets kropp för egen sexuell tillfredsställelse och det relevanta tycks vara *att* hen gjort det och inte *hur*. Det talar också för att sexualbrott betraktas på en mer strukturell nivå där det fortfarande finns samhälleliga normer för moraliskt godtagbar sexualitet. Denna abstrakta sexuella integritet kräver inte heller alltid att någon skada uppstått, handlingen kan s.a.s. vara felaktig *i sig*.²⁶⁶

För att illustrera vad som rättsligt ansetts sexuellt använder sig Lernestedt av två scenarion. Det första är ett rättsfall som berör pennalism inom idrotten där ett par äldre pojkar fört en galge in eller emot en yngre pojkes anus.²⁶⁷ I tingsrättens domskäl resoneras kring att handlingen, även om den var kränkande, varken stimulerade någon av de inblandades sexuella drift eller på en generell nivå ansågs stimulera sexualdriften. Lernestedt ställer sig frågande till hur domstolen bedömt gärningen om det *funnits* ett sexuellt motiv eller någons sexuella drift *hade* tillfredsställts. För starkt fokus på det typiska innebär att gärningspersoner med ovanliga perversioner inte omfattas och med för stark individualisering tillåts de inblandades uppfattning och preferenser påverka brottsrubriceringen. Den andra situationen är ett mål ifrån utländsk rätt där en man fört in ett finger i ett barns mun varpå barnet sugit på fingret och mannen blivit sexuellt upphetsad. Det faktum att gärningen stimulerade den tilltalades sexuella drift gjorde att den bedömdes som ett sexualbrott. Här fick det sexuella motivet betydelse trots att gärningen inte i allmänhet räknas som något sexuellt.²⁶⁸ Lernestedt förklarar detta som att det sexuella motivet kan

²⁶⁴ Lernestedt (2004) s. 399.

²⁶⁵ Lernestedt (2004) s. 406 ff.

²⁶⁶ Lernestedt (2004) s. 401 ff.

²⁶⁷ Se TR B 2217-02.

²⁶⁸ Lernestedt (2004) s. 404 f.

utgöra ett slags överskjutande uppsåt vid sexualbrott. Vid en typiskt sexuell akt där gärningspersonen agerat uppsåtligt men saknar ett sexuellt syfte kan ansvar för våldtäkt exempelvis komma ifråga. Sexuellt syfte erfordras nämligen inte enligt bestämmelsen. Vid en gärning som typiskt sett *inte* är sexuell, där gärningspersonen agerat uppsåtligt med syftet att tillfredsställa sin sexuella drift kan ansvar för sexualbrott också komma i fråga. Straffansvaret skulle då bygga på det sexuella motivet.²⁶⁹

6.3.2 Integritet som intimitet

Petter Asp närmar sig problematiken ur en annan vinkel och anlägger ett intimitetsperspektiv för att förklara vad vi förstår som sexuellt. Enligt detta anger outtalade regler om kroppslig integritet normer för nakenhet och beröring där framförallt könsorganen intar en särställning. Människor skyler till exempel alltid vissa kroppsdelar och anpassar exponeringen av kroppen utifrån sammanhang och situation. På samma vis är beröring snarare undantag än regel och något vi använder för att uttrycka gillande, vänskap och kärlek. Även här intar dock könsorganen och bröstet en särställning och det samma kan sägas gälla för insidan av kroppen. Betänk till exempel skillnaden mellan att kyssa någon och att pussa någon på kinden. Med detta i åtanke är det också naturligt att göra skillnad mellan olika former av sexuell beröring där beröring utanpå kroppen skulle vara mindre integritetskränkande än beröring av insidan av kroppen.²⁷⁰ Med denna teori som utgångspunkt framstår HD:s avgöranden i NJA 2008 s. 482 I och II onekligen som mer rimliga, låt vara att en likaväl kan tycka att skillnader mellan män och kvinnors kroppar här får företräde framför rätten att bestämma över sin egen kropp.²⁷¹ Det skulle i så fall företrädesvis drabba män som grupp eftersom penetration ses som den allvarligaste av kränkningar.²⁷²

6.3.3 Integritet som erotik

Av andra rättsvetenskapliga studier som gjorts beträffande sexualitet och sexuell integritet framstår den rättsligt skyddade integriteten framförallt som *kroppslig*.²⁷³ Ulrika Andersson som undersökt sexualitet och hur sexuell integritet konstrueras i rättstillämpningen betonar att en viss handlings sexuella prägel framförallt påverkades av närheten till kroppen och könsorganen.²⁷⁴ Även Linnea Wegerstad som sökt utreda hur sexualbrottens sexualitet görs i den rättsliga processen beskriver den sexualstraffrättsliga sexualiteten som *sexualitet som erotik* där sexualdriftens lusta står i centrum.²⁷⁵

²⁶⁹ Lernerstedt (2004) s. 411.

²⁷⁰ Asp (2008/09) s. 82 f.

²⁷¹ Se ovan under 4.2.3.

²⁷² Asp (2008/09) s. 83.

²⁷³ Wegerstad (2015) s. 308.

²⁷⁴ Andersson (2004) s. 266 f.

²⁷⁵ Wegerstad (2011) s. 276 f.

Sexualitet som erotik gestaltas av samlag och kroppsdelar som per automatik är sexuella. Könsorganet, själva navet i sexualiteten som erotik, och närheten till detta avgör hur *sexuell* en handling är. Det vaginala samlagets unika position framgår både av ordalydelsen i paragrafen om våldtäkt och av förarbetenas beskrivningar av vad som utgör sexuella handlingar. Samma särställning har penetration. Det vaginala samlagets centrala betydelse innebär att det både avgör *hur* sexuell en handling är och *hur* kränkande den är.²⁷⁶ Att på detta sätt knyta kränkningens allvar till hur jämförlig eller lik den är med ett samlag har kritiserats av Ulrika Andersson eftersom lagstiftarens bild av vad som kännetecknar samtyckande (hetero)sexuellt umgänge då avgör hur allvarlig kränkning ett brottsoffer ska anses ha utsatts för. Andersson ifrågasätter att manlig heterosexualitet istället för offrets kränkning utgör utgångspunkten vid sexualbrott.²⁷⁷ Detta synsätt där en manlig uppfattning om sexualitet är styrande i en rättslig kontext har också benämnts fallocentrism.²⁷⁸

Fastän det som framförallt skyddas är en kroppslig integritet kan handlingen i sig liksom syftet med denna också få betydelse för straffvärdheten. Det sker framförallt då handlingar som inte tillhör sexualitetens kärna av könsorgan och samlag ska bedömas. Emedan könsorganens och samlagets sexuella karaktär sällan ifrågasätts måste det sexuella närmast bevisas om gärningen inte består av varaktig beröring av könsorgan. Gärningen måste då ha inneburit att offrets kropp nyttjas för gärningspersonens sexuella tillfredsställelse varför gärningspersonens syfte utgör en förutsättning. I gränfallen är könsorgan, bröst och lår relevanta i den mån de berörs och i vilket syfte det görs. Gärningspersonens onanerande förefaller också ha stor betydelse. Språket är också relevant när sexuella handlingar ska definieras. Enligt Linnea Wegerstad är benämningen *sexualbrott* liksom att den sexuella komponenten ofta beskrivs med samma ord som vore det en ömsesidig sexuell akt ytterligare ett tecken på att vi konstruerar sexualbrotten med utgångspunkt i den erotiska ömsesidiga sexualiteten.²⁷⁹

6.3.4 Integritet ur ett maktperspektiv

En annan förståelse av sexualitet är att den utgör ett redskap i maktrelationer som utgår ifrån kön, ras och sexuell läggning.²⁸⁰ Med nuvarande utgångspunkt riskerar vi att tolka vissa handlingar som icke-sexuella enbart för att de *prima facie* inte verkar sexuella enligt den erotiska förklaringsmodellen. Den av Wegerstad beskrivna erotiska straffrättsliga sexualiteten innebär att kön och kroppen per automatik är sexuella men att sexuella kränkningar utifrån ett maktperspektiv är närmast osynligt. Anmärkningsvärt är att könstillhörigheten emellertid tillmäts vikt då det handlar om kroppsliga skillnader där penetration utgör den allvarligaste

²⁷⁶ Wegerstad (2011) s. 279 ff.

²⁷⁷ Andersson (2004) s. 126 ff.

²⁷⁸ Smart (1989) s. 27 f.

²⁷⁹ Wegerstad (2011) s. 279 ff.; Wegerstad (2015) s. 309 ff.

²⁸⁰ Franke (1998) s. 1140.

kränkningen. Även den språkliga definitionen av vad som är sexuellt och därför utgör sexualbrott medför att andra tolkningar utesluts och således inte rymmer exempelvis våldsamma handlingar.²⁸¹

Ur ett strukturellt perspektiv kan också sexuell självbestämmanderätt som skyddsintresse ifrågasättas eftersom den förutsätter en autonom individ, skild från alla typer av maktstrukturer.²⁸² Att skyddsintresset utgörs av sexuell integritet och sexuellt självbestämmande har tolkats som en generalisering och individualisering av sexualbrottsproblematiken. Med detta synsätt är sexualbrott något som alla utsätts för och som inte är baserat på strukturer. Sexualiteten definierar skyddsintresset liksom det straffvärda men det baseras enbart på att sexualbrott utgör en kränkning av den sexuella integriteten. Hur sexuell integritet skall förstås eller varför det utgör skyddsintresset är oklart.²⁸³ Andra förståelser av sexuell integritet kopplar samman könsbaserade kränkningar med sexuella kränkningar. En tolkning av sexuella kränkningar är att de uttrycker att kvinnor är sexuella objekt utan integritet vars existens enbart handlar om att tillfredsställa män.²⁸⁴ Enligt en annan teori förklaras sambandet med att både sexuella kränkningar och könsbaserade sådana skapar och upprätthåller genusordningen. Sambandet kan också ses som en social praktik som formar män till maskulina sexuella subjekt och kvinnor till feminina sexuella objekt. Könsmaktsordningen är en del av denna praktik där sexism befäster normer om kvinnligt, manligt och heterosexuellt genom sexuella trakasserier och klandrar alla som går utanför normerna. Enligt detta synsätt skall sexuella trakasserier därmed förstås så att sex är tillvägagångssättet och sexism förklaringen. En förståelse av förekomsten av sexuella kränkningar är således att de, tillsammans med könsbaserade kränkningar utgör ett verktyg för att uppnå heteropatriarkala mål.²⁸⁵ En sådan fallocentrisk konstruktion av sexualbrott anses förminska kvinnors sexualitet och reproducera normer kring sexualitet.²⁸⁶

²⁸¹ Wegerstad (2011) s. 279-289; Wegerstad (2015) s. 308 ff.

²⁸² Se Niemi-Kiesiläinen (2004) s. 175 ff. citerad i Wegerstad (2011) s. 290. Jfr även MacKinnon (1989) s. 174 f.

²⁸³ Wegerstad (2015) s. 310.

²⁸⁴ MacKinnon (1979) s. 179; Franke (1997) s. 715.

²⁸⁵ Wegerstad (2011) s. 292 ff.

²⁸⁶ Wegerstad (2011) s. 288.

7 Virtuella övergrepp – en sammanfattande analys

7.1 Inledning

Inledningsvis i denna uppsats har beskrivits hur den upplevda distansen och den minskade betydelsen av sociala normer ökar sannolikheten för att människor begår brott via internet. Ungas identitetsskapande online i kombination med *the online disinhibition effect* torde till viss del förklara varför brottsoffren hamnar i denna situation. Eftersom spridning av integritetskänsligt bildmaterial orsakar starka skamkänslor medför hot om sådan spridning stark rädsla. Om maktperspektivet beaktas där unga, kanske främst kvinnor, är medvetna om vilken social bestraffning som väntar om materialet offentliggörs blir brottsoffrens utsatthet begriplig. I detta avslutande kapitel kommer först skyddet för virtuella sexuella övergrepp *de lege lata* behandlas varefter rättstillämpningens syn på sexualitet och genus utredas genom diskursanalys. Därefter diskuteras vilka skäl som kan anföras för eller emot att tillämpa våldtäktsbrottet vid virtuella övergrepp. Kapitlet avslutas med några ord om de slutsatser som utredningen i uppsatsen föranlett.

7.2 Straffrättens skydd mot virtuella övergrepp

7.2.1 Kroppslig autonomi

Våldtäktsbrottet betraktas och förklaras som bekant olika beroende på vilken förklaringsmodell som används. Av ovan nämnda teorier kan den liberala teorin, där individens sexuella integritet och självbestämmanderätt är avgörande, sägas ligga till grund för vår lagstiftning.²⁸⁷ Den sexuella integritet som framträder vid en närmare granskning är kanske något mer begränsad än vad lydelsen *prima facie* antyder. Den integritet som skyddas är framförallt kroppslig eftersom närheten till kroppen och sexuellt laddade könsdelar är avgörande för att definiera en handlings sexuella prägel. Heteronormativitet och manlig sexualitet som utgångspunkt innebär att både kränkningen och handlingens sexuella prägel utvärderas efter hur nära den ligger ett vaginalt samlag. Den sexuella integriteten kan också anses ge uttryck för intimitetsnormer där insidan av kroppen är det mest skyddsvärda. Oavsett vilken av dessa förklaringar som får företräde anses sexuella handlingar mindre kränkande om de inte innefattar penetration. Att sexuell beröring av könsorganen utan penetration inte omfattas innebär till exempel att kvinnlig påtvingad ”onani” som innefattar penetration är *mer* kränkande medan manlig påtvingad ”onani” är *mindre kränkande*. Här är det således

²⁸⁷ Se under 1.3 ovan.

likheten med ett vaginalt samlag och inte kränkningen av självbestämmanderätten som avgör hur handlingen ska graderas. Konstruktionen avspeglas även i språket då samma ord beskriver både frivilliga och ofrivilliga sexualhandlingar. Vissa saker talar dock för en mer abstrakt integritet kan inkluderas. En gärningspersons aktivitet liksom hur starkt tvång denne utsatt brottsoffret för tenderar exempelvis att anses mer kränkande, framförallt på grund av maktfaktorn. Också sentensen i förarbetena om det straffvärda i att utnyttja offrets kropp för egen sexuell tillfredsställelse pekar i den riktningen.

7.2.2 Sexualhandlingen

Både kvalificerade sexuella handlingar jämförliga med samlag och okvalificerade sexuella handlingar är relevanta vid virtuella sexuella övergrepp. Handlingar som är jämförliga med samlag med hänsyn till kränkningens allvar är till exempel att föra in fingrar, knytnäve eller föremål i en kvinnas underliv eller i anus. De definieras således av det ofrånkomliga inslaget av penetration. Enbart sexuell beröring av könsorganen omfattas som regel inte. I NJA 2013 s. 548 konstaterades att kvalificerade sexuella handlingar alltid anses ha sexuell prägel och att det alltid kränker den sexuella integriteten att under tvång stoppa in fingrar i underlivet på någon. Att individens sexuella integritet kränks vid virtuella sexuella övergrepp som innefattar penetration torde därmed inte vara en alltför långtgående slutsats.

Samlag som jämförelsenorm har ifrågasatts eftersom det osynliggör och förminskar andra allvarliga sexuella integritetskränkningar. Enligt Asp utsluts vissa övergrepp på män då beröring utanpå kroppen inte jämförelses med samlag. Inte heller kvinnlig onani som inte omfattar penetration likställs med ett samlag. Med beaktande av att kvinnlig tillfredsställelse inte sällan förutsätter beröring utanpå kroppen är det uppenbart att de resultat Andersson presenterat i sin avhandling fortfarande är aktuella. Det *är* en manlig sexualitet som utgör normen och styr vår syn på sexualbrott. I både juridisk och feministisk doktrin har sexualbrottslagstiftningens koncentration till det lustfyllda samlaget kritiserats eftersom definitionen inte alltid omfattar våld mot sexuella kroppsdelar. När kränkningens art infördes som jämförelsenorm 1998 kriminaliserades även våld mot sexuell kroppsdel. Trots att ändringen skulle göra kränkningen till jämförelsenorm kan ordalydelsen liksom den praktiska tillämpningen fortfarande sägas knyta an till sexualhandlingen som sådan.

De handlingar som inte är kvalificerade omfattar exempelvis att beröra någon sexuellt medan en onanerar, att föra in fingrar eller föremål i anus eller att förmå någon att själv ”onanera”. Om sexualhandlingen inte består i varaktig kroppslig beröring krävs att gärningspersonens agerande kan förstås som ett utnyttjande av brottsoffrets kropp som ett hjälpmedel för dennes egna sexuella tillfredsställelse. Att sexuella handlingar som brottsoffer tvingas till på distans utgör okvalificerade sexuella handlingar har konstaterats i NJA 2015 s. 501. Domen innebär att HD gjort avsteg ifrån

kravet på egenhändighet vid sexuella övergrepp mot barn vilket ligger i linje med utvecklingen då sexuella handlingar *i sig* inte längre betraktas som klandervärda. Klandervärt i dagens sexualbrottslagstiftning är kränkningen av självbestämmanderätten.

7.2.3 Skyddet i praktiken

I de flesta mål som ingått i rättsfallsstudien ovan har gärningspersonen använt sig av ett likartat tillvägagångssätt där kontakt skett via internet. De gärningar som avser sexuell beröring av könsorganen ("onani") har som regel bedömts som sexuellt övergrepp mot barn. I dessa fall har domstolarna således frångått kravet på egenhändighet. Det gäller även i de mål som inte avser gärningar som tillkommit under tvång. I de två fall där den sexuella beröringen utförts under tvång har gärningarna utgjort sexuellt tvång då brottsoffren var äldre än 15 år och sexuellt övergrepp mot barn när de var yngre än så. Enbart i ett av de mål som undersökts och som avser "onani" har kravet på egenhändighet behållits och det är också det fall som ligger först i tiden.²⁸⁸

När den sexuella handlingen består i penetration av något slag och det inte förekommit tvång bedömdes gärningen 2013 som poseringsbrott. I de mål där tvång förekommit har det i ett mål, med hänvisning till egenhändighet, dömts för poseringsbrott och sexuellt tvång. Sexuellt tvång, sexuell posering och sexuellt övergrepp mot barn har samma straffskala. Dessa alternativa rubriceringar påverkar således inte straffvärdet nämnvärt. Av rättsfallsstudien framgår att en praxis utvecklats där blottning och sexuella handlingar anses vara två skilda gärningar (även om de ofta sker samtidigt) som skall bestraffas som två olika brott. Detta påverkar självfallet straffvärdet vid ett virtuellt sexuellt övergrepp.

I det mål där åklagaren stämt för våldtäkt mot barn utgjorde egenhändighet ett hinder för rubriceringen trots att tingsrätten bedömde de sexuella handlingarna som jämförliga med samlag. I målet som avgjordes 2016 där gärningarna bedömdes som våldtäkt mot barn var en person på plats och utförde fysiskt de sexuella handlingarna. Det kan inte uteslutas att rubriceringen våldtäkt mot barn i detta mål främst beror på att någon annan än personen på Skype fysiskt vidtagit de sexuella handlingarna och att det utgör ett krav för att en handling skall vara jämförlig med samlag. Att ingen av de inblandade männen hade uttalat något hot torde inte ha någon avgörande betydelse för rubriceringen eftersom det inte erfordras vid våldtäkt mot barn.

7.2.4 Virtuella övergrepp i ett genusperspektiv

Straffrättens föreställningar om den rationella autonoma individen har kritiserats inom feministisk teori eftersom den osynliggör strukturell påverkan på människors agerande. I en våldtäktskultur bär individer, och

²⁸⁸ Se HovR B 8349-13.

framförallt kvinnor, ansvar för sitt risktagande vid interaktion med det motsatta könet. En sådan fallocentrisk konstruktion av sexualbrott anses förminska kvinnors sexualitet eftersom kvinnors lust och samtycke osynliggörs och normer om sexualitet reproduceras. Ett exempel får förtydliga. Hämndporr är ett fenomen som liksom virtuella övergrepp uppstått i kölvattnet av den tekniska utvecklingen. Båda involverar dessutom bilder av sexuell natur där gärningspersonen oftast är man och brottsoffret oftast är kvinna. Även om syftet vid hämndporr skiljer sig något ifrån virtuella sexuella övergrepp (hämd i stället för sexualhandling) har de en gemensam nämnare. Bildernas funktion är att framkalla skamkänslor hos den avbildade. Skamkänslorna avser att personen brutit mot en norm om kvinnlig sexualitet; passivitet. Liksom offer för hämndporr skuldbeläggs av omgivningen är också offer för virtuella övergrepp medvetna om den skuld som omgivningen placerar på dem, om bilderna (där de är sexuellt aktiva) skulle publiceras. I en kultur där detta normaliseras minskar respekten för kvinnors sexuella uttryck; kvinnor censurerar sig själva genom att avstå ifrån att ta intima bilder eller delta i sexuellt umgänge; de *blir* passiva och normen reproduceras. Om sexualbrottslagstiftningen inte skyddar den sexuella självbestämmanderätten även vid virtuella övergrepp riskerar sexuella handlingar utan samtycke att normaliseras. Enligt min mening utgör de båda fenomenen nya former av sexualbrott eftersom de närmast förutsätter ett kvinnligt brottsoffer. Genom att också beakta strukturella hänsyn framstår virtuella sexuella övergrepp som våld mot sexuella kroppsdelar och som ett uttryck för könsbaserad makt. Hotet om spridning är verkningsfullt *på grund av* normer om kvinnlig sexualitet. Virtuella sexuella övergrepp är således möjliga *på grund av* könsmaktsordningen samtidigt som de *befäster* könsmaktsordningen.

7.3 Diskurser kring bilder med sexuellt innehåll

Initialt syftade denna framställning enbart till att utreda hur virtuella sexuella övergrepp behandlas i rättstillämpningen. I ett av de första avgörandena som analyserades, NJA 2015 s. 501, beskrevs gärningarna inledningsvis i första instans som att den tilltalade ”hotat med att sprida den av honom påstådda dokumentationen, med *för henne kränkande sexuellt bildmaterial*”.²⁸⁹ Det bildmaterial som åsyftas är påstådd dokumentation ifrån en tidigare webcam-session där den tilltalade och målsäganden frivilligt visat sig nakna inför varandra och onanerat. Domstolen fortsatte sedan med att beskriva bilderna som *kränkande bilder med sexuellt innehåll*. Hovrätten beskriver dem som *nakenbilder på henne* och i HD nämns utpressningsmedlet inte överhuvudtaget. Det som blev föremål för min undersökning var därför hur utpressningsmaterial som skapats och delats med gärningspersonen *på frivillig väg* beskrivs i en rättslig diskurs. Jag ville

²⁸⁹ Min kurs., det gäller även resterande citat som innehåller kursiveringar i detta kapitel.

också undersöka vilken syn på sexualitet och genus som illustreras i den diskursiva praktiken.

Jag vill inledningsvis uppmärksamma att målsägandena i flera av målen är barn som inte lagligen innehar sexuell självbestämmanderätt. Att i dessa fall tala om sexuell exhibitionism eller rätt att uttrycka sin sexualitet blir underligt. I flertalet av målen förekommer dock även personer som fyllt 15 år och som lagligen kan samtycka till sexuella handlingar. De allra flesta målsägandena är runt 15 år gamla varför normer för sexualitet ändå är relevant. Av de totalt elva avgöranden mellan 2013 och 2016 som ingått i min rättsfallsstudie förekom hot i sex av målen. Eftersom avsikten varit att undersöka diskurser i mål där hot förekommit är det enbart dessa fall som ingått i diskursanalysen nedan.

7.3.1 Värderande diskurs

Den första dom där utpressningsmaterialet beskrivs som *för henne kränkande bilder* avgjordes 2013. Genomgående i gärningsbeskrivningarna uttalas att den tilltalade "[...] hotat henne med att lägga ut, *för henne kränkande, manipulerade nakenbilder* på Bilddagboken om hon inte visade sig i webbkameran för honom."²⁹⁰ Formuleringen återanvändes av tingsrätten som uttrycker att den tilltalade "[...] sökt förmå målsägande Y att visa sig i webbkamera, att han vilselett målsäganden om sin identitet och ålder och att han uttalat att han skulle lägga ut *för henne kränkande, manipulerade nakenbilder* på Bilddagboken."²⁹¹ Hovrätten väljer dock att uttrycka det som att han "[...] hotat med att lägga ut manipulerade avklädda bilder av dem på sociala nätverk, alternativt skicka bilderna till personer i deras närhet." Lydelsen återfanns också i mer än hälften av gärningsbeskrivningarna i en dom från första instans som avgjordes i tiden efter den första. Formuleringen åsyftade det bildmaterial som använts i utpressningssyfte för att förmå målsäganden att utföra sexuella handlingar i webbkamera.

"Den sexuella poseringen är att anse som grovt brott då [...] X hotat dels med att han ska göra *det för henne sexuellt kränkande och av honom sparade bildmaterialet* tillgängligt för andra genom att lägga ut det på internet [...]"²⁹²

På flera ställen framgick emellertid att dessa bilder skickats utan uttryckligt tvång.

"Vad gäller förekomsten av hot har Y på ett klart och trovärdigt sätt berättat om hur hon inledningsvis mer eller mindre frivilligt tagit och skickat ett antal avklädda bilder till "X", och att denne börjat hota henne med att lägga

²⁹⁰ HovR 3104-13. Se åtalpunkt 1-5, 7-21 och 24. Se även s. 67.

²⁹¹ TR B 1271-13, s. 35.

²⁹² Se TR B 586-14 s. s. 309 ff., s. 339 ff., s. 350 ff., s. 359 ff., s. 370 ff. och s. 382 ff.

ut bilderna på internet först efter att hon vägrat gå med på att skicka några mer sexuellt avancerade bilder.”²⁹³

Formuleringen kan således uppfattas som att det kränkande inte var att bilderna spridits mot målsägandens vilja (någon spridning av dessa bilder hade inte skett, de utgjorde enbart utpressningsmedel) utan att bilderna *oavsett spridning* var kränkande. De var *för henne kränkande*. De flesta torde hålla med om att det utgör en kränkning att få intima bilder eller filmer utlagda på internet mot sin vilja. Att enbart inneha sådana bilder eller dela dem till andra torde dock inte utgöra en kränkning *om det inte sker mot ens vilja*. Den diskurs som konstrueras med formuleringen är således, *prima facie*, att bilderna *i sig* är något negativt och icke-önskvärt.²⁹⁴ Att frivilligt producera och dela sådana bilder är att gå utanför normen och bilderna är för flickorna kränkande *även om de tas på eget initiativ och delas frivilligt*. Liknande formuleringar återfinns sedan på flera ställen i tingsrättens domskäl i samma avgörande.

”Av chattkonversationen framgår att X vid flera tillfällen hotat Y med att göra det *för henne sexuellt kränkande bildmaterialet* tillgängligt för andra.”²⁹⁵

” [...] och att X hotat göra *det för Y sexuellt kränkande* och *av honom sparade bildmaterialet* tillgängligt för andra på internet.”²⁹⁶

Notera att det i det sista citatet, liksom i flera av de övriga, formuleringen *för henne sexuellt kränkande* avser bilder på poseringar som målsäganden tagit frivilligt eller förmåtts till genom påverkan ifrån den tilltalade. De har inte tillkommit under tvång. Formuleringen tycks insinuera att bilderna är kränkande *i sig*, inte därför att de har spridits även om det är spridningen som har skett mot målsägandenas vilja.

I ett par andra avgöranden som avser sexuella handlingar som utförts under tvång har bilderna som använts som utpressningsmedel beskrivits på liknande sätt. I ett mål ifrån 2015 återkommer formuleringen ”göra *för henne sexuellt kränkande bildmaterial* tillgängligt”²⁹⁷ i gärningsbeskrivningarna i åtalet om det material som används som utpressningsmedel. Även tingsrätten plockar upp lydelsen i sina domskäl och säger att den tilltalade hotat med att ”[...] göra *för henne sexuellt kränkande bildmaterial* tillgängligt.”²⁹⁸ Hovrätten talar också om kränkande bilder:

²⁹³ TR B 586-14 s. 127. Se även s. 61 i HovR T 3014-15.

²⁹⁴ Att kränka betyder att *göra någon sjuk eller svag* efter det äldre ordet krank. Att kränka betyder också att genom ord eller handling orsaka känsloreaktion hos *någon* eller överträda eller ingripa i *något*. Överträdelsen kan gälla ett avtal, äktenskapliga regler (mökränkning) eller att kränka någons rättigheter eller frihet. Känslomässigt kan det vara att plåga eller besvära, att orsaka smärta eller sorgsenhet, att skada eller förstöra, nedsätta eller förolämpa. Se SAOB, uppslagsorden kränka och krank.

²⁹⁵ TR B 586-14 s. 57. Se även s. 56, s. 63, s. 88, s. 107 f., s. 133 och s. 192.

²⁹⁶ TR B 586-14 s. 109.

²⁹⁷ Se HovR B 5801-15 s. 345.

²⁹⁸ TR B 8098-13 s. 201.

”Målsäganden S, som även hon var mycket ung vid tillfället, har velat skydda sin lillasyster från att drabbas av att få *den kränkande bilden* utlagd.”²⁹⁹

7.3.2 En mer neutral diskurs

Inte alla domskäl präglas emellertid av detta sätt att formulera sig kring utpressningsmaterialet. I ett mål ifrån 2013 beskrivs de bilder som använts som utpressningsmedel i åtalet som *pornografiska*.³⁰⁰ Domstolen använder också denna benämning när de ska beskriva bilderna och filmerna som åtalet avser.³⁰¹ Ibland talas enbart om bilder vilket framgår av följande.³⁰²

“De har givit en mycket likalydande bild hur X gått till väga, hur han använt sig av alias, hotat att publicera *bilder* om inte målsägandena gör vissa saker”³⁰³

I ett annat mål från 2015 återfinns detta stycke i tingsrättens domskäl som visar på andra möjliga sätt att uttrycka sig.

”Han har vidare agerat hänsynslöst genom att utnyttja Y:s rädsla för att han ska berätta om det hon gjort för hennes släkt och vänner och berätta för Y att han har tillgång till inspelningar från när hon tidigare poserat i webb-cam och han har även skickat en sådan inspelning till henne. För henne måste detta uppfattats som hotfullt och kränkande”.³⁰⁴

Här verkar det vara den tilltalades hotelse om spridning som är kränkande och inte det frivilligt skapade visuella materialet i sig. Märk väl, att hotelserna är verkningsfulla råder det inget tvivel om. Den tilltalades hot i målet avsåg dels att avslöja att hon visat sig naken för den tilltalade och dels att sprida bilder som han fått tidigare till hennes familj och vänner.³⁰⁵ De bilder som utgör utpressningsmedel omtalas i hovrätten på följande vis:

”Vidare finns fall där flickor hotats med att *bilder eller filmer* på dem skulle spridas till andra eller att andra skulle få vetskap om att de tidigare visat sig nakna om de inte på nytt visade sina underliv.”³⁰⁶

Också i det mål där åtalet i första hand avsett våldtäkt mot barn återfinns en annan formulering.

²⁹⁹ HovR B 5801-15 s. 54.

³⁰⁰ HovR B 8349-13. Även om uttrycket pornografisk inte är oproblematiskt (jfr. 2.3.4. ovan beträffande hämndporr) kan den antas vara mer lämplig i ett sammanhang som präglas av frivillighet än där tvång förekommit.

³⁰¹ HovR B 8349-13 s. 5, 29, 37.

³⁰² Målsägandena som omtalas här var till skillnad ifrån övrig behandlad rättspraxis män.

³⁰³ HovR B 8349-13 s. 40.

³⁰⁴ TR B 1178-13, s. 376.

³⁰⁵ TR B 1178-13, s. 212, 292 och 296. Se även s. 277, s. 323, s. 426, s. 447 och s. 472.

³⁰⁶ HovR B 693-15 s. 34 och s. 303. Se även TR B 1178-13 s. 24 för liknande formulering.

“X har genom att hota att sprida *bilder* han haft av flickorna A, B och C på internet och förstöra deras liv förmått dem att utföra de sexuella handlingar som framgår av åklagarens gärningsbeskrivningar.”³⁰⁷

7.3.3 Diskursiv praktik

Som inledningsvis nämnts har Faircloughs kritiska diskursanalys i tre steg tillämpats. Analysen omfattar den diskursiva praktiken inom rättstillämpningen i sex stycken orefererade mål som avser virtuella övergrepp. Med diskursiv praktik avses sambandet mellan textmassan (här: rättsfallen) och den sociala praktiken. Den här relevanta diskursiva praktiken (gällande rätt) formas inom ramarna för den rättsliga diskursordningen. I den diskursiva praktiken produceras och konsumeras texter genom påverkan av diskurser. Materialet har avgränsats till mål från 2013 till 2016. Könsmaktsordningen, som den presenterats ovan, och dess strukturer i samhället utgör ramen för den sociala praktik som analysen utgår ifrån. I det första steget skall textmassans produktion och konsumtion diskuteras. Den text som analyseras är en produkt av rättsskipningen inom den juridiska diskursiva praktiken. Den juridiska diskursiva praktiken är till sin natur inte särskilt påverkad av andra diskurser och således inte särskilt interdiskursiv.³⁰⁸ Däremot kan den vara intertextuell eftersom den bygger på tidigare skrifter i form av domar, förarbeten och åklagarens stämningsansökan. Den kan därför snarare sägas befästa en traditionell diskursordning än att utmana den.

7.3.4 Textanalys

I det andra steget skall texten i sig analyseras utifrån *transitivitet* och *modalitet*. Transitivitet är ett mått på hur händelser eller gärningar kopplas samman med subjekt och objekt och svarar exempelvis på vem som ansvarar för en viss gärning. Modalitet å sin sida förklarar hur mycket textförfattaren instämmer till det sagda genom sitt uttryckssätt.³⁰⁹

det för henne kränkande och av honom sparade bildmaterialet
det för henne sexuellt kränkande

I ordet kränkande ligger en värdering, det är ett negativt värdeladdat ord. Genom att uttrycka det som att bilden är kränkande *för* henne konstrueras bilden av *henne som passiv* eftersom formuleringen osynliggör hennes ställningstagande att ta bilden och dela den med förövaren. På samma vis konstrueras förövaren som aktiv som har sparat bildmaterialet. ”Hon” är inte en agent, en aktör i sammanhanget men bilden är kränkande *för henne*. Formuleringen att något *är* kränkande uttrycker också att det är en sanning, en objektiv modalitet vilket påverkar hur läsaren uppfattar det. Det

³⁰⁷ TR B 1924-12 s. 16.

³⁰⁸ Jfr ovan om rättsdogmatik.

³⁰⁹ Winther Jørgensen & Phillips (2000) s. 87 f.

förstärker bilden av att ingen annan tolkning av utpressningsmaterialet existerar än att det är *kränkande*. Formuleringen kan ställas emot andra exempel.

flickor hotats med att bilder eller filmer på dem skulle spridas till andra eller att andra skulle få vetskap om att de tidigare visat sig nakna om de inte på nytt visade sina underliv

Formuleringen *bilder eller filmer på dem* säger i och för sig inte något om flickornas aktiva val att ta bilderna men det framstår mer som att bilderna eller filmerna oaktat existerar och dess innehåll värderas inte. Därmed framstår själva spridningen som det som skulle kunna vara problematiskt. Förövaren är fortfarande aktiv vilket framträder ännu tydligare i följande formulering som avser förövarens modus operandi.

hur han använt sig av alias, hotat att publicera bilder om inte målsägandena gör vissa saker

Förövarens ansvar för handlingen är här tydlig och modaliteten som framträder är att vad gärningspersonen gjort är ostridigt och odiskutabelt.

7.3.5 Den diskursiva praktiken i kontext

I det tredje steget ska texten kontextualiseras. Framställningen utgår ifrån feministisk teori där könsmaktsordningen anses genomsyra vårt samhälle på alla nivåer. I en könsmaktsordning gäller uttalade normer för män och kvinnor som inte sällan också reproduceras och upprätthålls inom rättsliga sammanhang. Rätten är med denna utgångspunkt inte fristående ifrån de normer och attityder som återfinns i resten av samhället.

I denna undersökning har sex mål där brottsoffren tvingats utföra sexuella handlingar på sig själva analyserats. Tvånget har bestått i hot om att gärningspersonen annars skall sprida bilder eller filmer på målsäganden på internet eller till deras familj eller vänner. I likhet med vad som anförts ovan angående hämndporr och våldtäktskultur utgår jag ifrån att män och kvinnor har olika ramar att förhålla sig till också beträffande sexualitet. Bestraffning och skuldbeläggning av kvinnor som frångår normer om kvinnlig sexualitet är inte ett nytt fenomen.³¹⁰ Hämndporr är nutida exempel på detta. Målsägandena i undersökningsmaterialet är i samtliga mål utom ett kvinnor och lever, liksom de flesta unga idag, en stor del av sitt liv på internet.³¹¹ Liksom hämndporr verkar för att skuldbelägga att en ung kvinna tidigare brutit mot normen visar undersökningen ovan att det i hälften av avgörandena konstruerats en diskurs där nakenbilder eller filmer där brottsoffret utför sexuella handlingar är *för henne kränkande* även om de framställts frivilligt och inte spridits. Att hotet är verkningsfullt betvivlas inte. Med utgångspunkt i könsmaktsordningen kan följande tas för visst.

³¹⁰ Se t.ex. ovan (2.2) om skuldbeläggning av våldtäktsoffer. Se även 2.3.4.

³¹¹ Se dock HovR B 8349-13 där flera målsägande var män.

Brottsoffren i undersökningen torde ha upplevt hotet som starkt för att de *känner till* dessa förhållningsregler som dessutom är ännu starkare för unga kvinnor. Att i värderande ordalag beskriva de bilder av sexuell natur som unga, oftast kvinnor, frivilligt producerar och delar skulle därmed kunna förstärka de hot som möjliggjort brotten. Att normer om sexualitet och skuldbeläggande på detta sätt reproduceras inom en rättslig diskurs är inte oproblematiskt.

Å ena sidan kan det därför hävdas att den diskursiva praktiken där brottsoffrets val värderas på sätt som framställts ovan upprätthåller de strukturer som möjliggör virtuella övergrepp. Å andra sidan kan det konstateras att formuleringen enbart förekom i hälften av fallen. Både neutrala diskurser och värderande sådana förekommer således inom den rättsliga diskursiva praktiken. Även om den rättsliga diskursiva praktiken innehåller reproducerande moment som förstärker den ordning där kvinnor positioneras som passiva kan den också sägas bana väg för förändring genom att i neutrala ordalag diskutera unga kvinnors val att ta eller dela intima bilder på sig själva.

7.4 Virtuella våldtäkter – ett alternativ?

Enligt barnkonventionen har Sverige en skyldighet att förhindra att barn deltar i olovliga sexuella handlingar. Barn är enligt konventionen alla individer under 18 år, även om hänsyn kan tas till att barnet, enligt nationell rätt, innehar sexuell självbestämmanderätt. Det intresse som sexualbrottslagstiftningen skall skydda är den sexuella integriteten och självbestämmanderätten. Jag har inledningsvis frågat vilket skydd som finns för virtuella övergrepp i gällande rätt. Med andra ord om den sexuella integriteten anses skyddsvärd även vid virtuella övergrepp. Rättsfallsanalysen visar att gärningarna bestraffas som poseringsbrott, som sexuellt tvång eller sexuellt övergrepp mot barn. Bestämmelserna är subsidiära till våldtäktsbestämmelserna och har samma straffskala. Det har ovan framkommit att både Finland och Norge har en annorlunda syn på sexualbrott än vi. I Finland utgör brottet ett sammansatt brott och i Norge har egenhändighetsaspekten mindre betydelse eftersom alla sexualbrott, åtminstone teoretiskt, kan begås virtuellt. Att vårt betraktelsesätt är det enda möjliga torde därmed inte kunna tas för givet.

Ett par saker talar för att virtuella övergrepp utförda under tvång kan betraktas som våldtäkt eller våldtäkt mot barn.³¹² För det första har HD i NJA 2013 s. 548 uttalat att en handling som består i att föra in fingrar i en kvinnas underliv alltid ska anses ha en sexuell prägel om den utförs under tvång. Handlingarna torde således utgöra sexuella handlingar. För det andra nämns i förarbetena att det skall påverka bedömningen av kränkningens allvar, och alltså jämförligheten med ett samlag, om sexualhandlingen inneburit smärta eller förnedring. Det synes inte ha beaktats i ett par av

³¹² I den fortsatta framställningen förutsätts således att kravet på tvång anses uppfyllt enligt 6 kap. 1 § BrB. Om så inte är fallet kan det självfallet aldrig bli tal om våldtäkt.

rättsfallen ovan.³¹³ För det tredje anförs i propositionen att lägre krav ska gälla för att anse en sexuell handling kvalificerad *om brottsoffret är ett barn*. Allt detta talar för att vissa av de sexualhandlingar som förekommer i rättsfallen ovan skulle kunna betraktas som våldtäkt eller våldtäkt mot barn. Enligt praxis har dock krävts att det är en annan person på platsen som utför de sexuella handlingarna för att vi ska kunna tala om våldtäkt eller våldtäkt mot barn. Det innebär att de gärningar, som vid ett fysiskt övergrepp per automatik kvalificerat för våldtäktsbestämmelserna, inte anses lika skyddsvärda om de utförts av brottsoffret självt. Kränkningens allvar är, åtminstone enligt föreliggande praxis, inte jämförlig med samlag. Detta trots att sexualhandlingen, som den definierats i gällande rätt, inte längre torde uppställa krav på egenhändighet om tvång föreligger. Vid virtuella övergrepp kan därmed samlaget som jämförelsenorm sägas kvarstå, handlingarna tycks aldrig anses kvalificerade eftersom de inte inbegriper en annan person.

De skäl som kan anföras mot att tillämpa våldtäktsbestämmelserna vid virtuella sexuella övergrepp är flera. För det första är legalitetsprincipens analogiförbud grundläggande inom straffrätten. Det är en viktig princip som också fortsättningsvis bör vara styrande inom straffrätten. Det är således inte orimligt att argumentera för att en tillämpning av någon av våldtäktsbestämmelserna vid virtuella övergrepp går utöver lagtextens ordalydelse. Det har tvärtom ofta framhållits som ett argument i rättstillämpningen. Straffrättens relativa proportionalitet kan likaså anföras mot en tillämpning av den grövsta av sexualbrottsbestämmelserna vid dessa gärningar. Våldtäkt och våldtäkt mot barn bör även fortsättningsvis omfatta de allvarligaste integritetskränkningarna. Å ena sidan kan här erinras det mål där målsäganden tagit livet av sig eller de mål som innehåller inslag av stark förnedring eller smärta. Å andra sidan kan noteras att ingen omedelbar livshotande fara förelåg eftersom brottsoffren inte sällan befinner sig hemma i sitt sovrum med förövaren på långt avstånd. Brottsoffret torde kunna hindra övergreppet enbart genom att stänga ned datorn. En sådan hållning förringar dock det tvång som brottsoffren utsatts för. Att barnen befinner sig hemma eller att övergreppen sker via mobiltelefoner och sociala medier skulle också kunna tänkas verka försvårande eftersom hemmet ska vara en trygg plats och spridningsrisken av bildmaterialet är närmast obegränsad.

När det gäller tillämpningens förhållande till legalitetsprincipen kan följande konstateras. Redan 2010 anfördes i en statlig utredning att digitala övergrepp utan kroppslig beröring är sexuella handlingar och att kravet på egenhändighet inte bör gälla när en sexualhandling tillkommit genom tvång. Enligt utredningen ansågs dock formuleringen *genomför* i bestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn hindra att kravet på egenhändighet frångicks. I NJA 2015 s. 501 konstaterades också att egenhändighet inte bör krävas då en sexuell handling vidtagits under tvång. Högsta domstolen ansåg dock, till

³¹³ Det är särskilt anmärkningsvärt i HovR B 3104-13 och HovR B 5801-15 där det rör sig om barn under 15 år, tvång och grovt förnedrande handlingar. Omständigheterna har dock verkat försvårande beträffande gradindelningen.

skillnad från vad som anförts i utredningen, att formuleringen *genomför* inte hindrade att kravet på egenhändighet frångicks. Högsta domstolen bedömde det virtuella övergreppet som sexuellt övergrepp mot barn. I doktrinen har även anförts att ordalydelsen i 6 kap. 1 § 1 st. BrB *inte* torde hindra tillämpning vid digitala övergrepp. Som nämnt ovan avgörs i juni ett mål om virtuella övergrepp i Attunda tingsrätt där åklagaren stämt för våldtäkt mot barn. I höst redovisas också en statlig utredning som bland annat behandlar virtuella sexuella övergrepp. Kanske får vi därför inom en snar framtid ett svar ifrån både rättspraxis och anvisningar ifrån lagstiftaren om hur virtuella övergrepp skall bedömas. För att undvika diskussionen om legalitet och samtidigt låta skyddet för den sexuella integriteten omfatta även virtuella sexuella övergrepp torde en bestämmelse som specifikt behandlar dessa gärningar vara en god idé. Förslagsvis kunde den graderas genom indelning i två kategorier såsom våldtäkt och sexuellt tvång eller våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn.

7.5 Avslutande ord

Vårt straffsystems relativa proportionalitet innebär att rangordning av något slag är oundviklig. Även om alla sexualbrott kränker den sexuella integriteten är de föremål för gradering inom straffrätten. Det avgörande för graderingen är enligt nuvarande systematik hur kvalificerad den sexuella handlingen är. De sexuella momenten vid virtuella övergrepp kan som bekant vara identiska med, och således lika kvalificerade som, de som sker vid ett fysiskt övergrepp men behandlas inte alltid på samma vis i rättstillämpningen. Det kan framförallt bero på att det vaginala samlaget kvarstår som jämförelsenorm vid våldtäkt. Det innebär att ett flertal sexuella handlingar som framförallt vidtas mot unga brottsoffer inte anses lika straffvärda som samma handlingar vid fysiska övergrepp. Inför framtiden torde det relevanta vara att söka tillförsäkra att även unga människor, vars tillvaro är starkt knuten till internet, erhåller ett straffrättsligt skydd för sin sexuella integritet och sitt sexuella självbestämmande.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Sverige

NJA II 1962 s. 189 Avd. II, Tidskrift för lagskipning, Utg. Av Nils Regner, P.A. Norstedt & Söners förlag.

Prop. 1983/84:105 om ändring i brottsbalken m.m. (sexualbrotten)

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning

Prop. 2008/09:149 Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften

Prop. 2012/13:69 Kränkande fotografering

Prop. 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning

SOU 1944:69 Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk

SOU 1976:9 Sexuella övergrepp. Förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott

SOU 1982:61 Våldtäkt och andra sexuella övergrepp

SOU 2001:14 Sexualbrotten – Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor

SOU 2010:71 Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag

SOU 2016:7 Integritet och straffskydd

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag

Rskr. 1962:390

Rskr. 2008/09:235

Dir. 2014:123 Översyn av våldtäktsbrottet

Dir. 2014:144 Tilläggsdirektiv till 2014 års sexualbrottsutredning (Ju 2014:21)

Dir. 2015:5 Tilläggsdirektiv till 2014 års sexualbrottskommitté (Ju 2014:21)

Norge

Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Skottland

McGlynn, Clare & Rackley, Erika, *Evidence submission to Scottish Justice Committee on Image-based sexual abuse*, ABSH3, 2015. [cit. McGlynn & Rackley 2015]

Litteratur

- Anderson, Irina & Doherty, Kathy, *Accounting for Rape – Psychology, Feminism and Discourse Analysis in the Study of Sexual Violence*, 2008, Routledge.
- Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, 2004, Bokbox förlag.
- Andersson, Ulrika, *Sexuella handlingar utan sexuella syften – HD prövar så kallade otrohetskontroller*, JT nr 2, 2013/14, s. 368-372.
- Asp, Petter, *Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuellt tvång?* JT nr 1 2008/09, s. 75-65.
- Asp, Petter, *Sex och samtycke*, 2010, Iustus förlag.
- Asp, Petter, *Håller den Victorska tesen? – om blankettstraffbud, normgivningsmakt och krav på uppsåtstäckning*, 2015, SvJT s. 370-381.
- Asp, Petter & Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2010, Iustus förlag.
- Asp, Petter & Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2013, 2 uppl., Iustus förlag.
- Axberger, Hans-Gunnar, *Ära och integritet*, JT 1994/95 s. 716-728.
- Benedict, Helen, *The language of rape* i: Buchwald, Emilie & Fletcher, Pamela R. & Roth, Martha (red.) *Transforming a Rape Culture*, 1993, Milkweed Editions, s. 101-105.
- Bergenheim, Åsa, ”... kan ej för otukt fällas...” *Om vetenskapens och det svenska rättsväsendets förhållningssätt till incest och sexuella övergrepp mot barn under perioden 1850-1910*, 1998, Umeå universitet.
- Bergenheim, Åsa, *Brottet, offret och förövaren. Vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000.*, 2005, Carlsson Bokförlag.
- Boe, Erik Magnus, *Grunnleggende juridisk metod. En introduksjon til rett og rettstenkning*, 2012, 3 uppl., Universitetsforlaget.
- Bogdan, Michael, *Concise introduction to comparative law*, 2013, Europa Law Publishing.
- Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd för brott*, 2012, 2 uppl., Norstedts Juridik.
- Buchwald, Emilie & Fletcher, Pamela R. & Roth, Martha, *Transforming a Rape Culture*, 1993, Milkweed Editions.
- Burgess-Jackson, Keith, *Rape: A philosophical investigation*, 1996, Dartmouth. Citerad i: Bergenheim, Åsa, *Brottet, offret och förövaren. Vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn*, 2005, Carlsson Bokförlag.
- Burman, Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, 2007, Iustus förlag.
- Burman, Monica, *Brottsoffer i straffrätten* i: Lernestedt, Claes & Tham, Henrik (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, 2011, Norstedts Juridik, s. 279-298.
- Diesen, Christian, *Utom rimligt tvivel – om beviskrav och bevisvärdering i brottmål*, JT nr 2 1996/97, s. 525-535.
- Ekelöf, Per Olof & Boman, Robert, *Rättegång IV*, 1992, 6 uppl., Norstedts Juridik.

- Ekelöf, Per Olof & Edelstam, Henrik & Heuman, Lars, *Rättegång IV*, 2009, 7 uppl., Norstedts Juridik.
- Enarsson, Therese, *Utsatthet på nätet. Möjligheter till rättslig upprättelse vid ärekränkningar på internet*, JT nr 4 2014/15, s. 874-893.
- Franke, Katherine M., *What's Wrong With Sexual Harassment?* Stanford Law Review nr 4 1997 s. 691-772.
- Franke, Katherine M., *Putting sex to work* i Denver University Law Review, 1998, årgång 75 nr 4 s. 1139-1180.
- Gillispie, Allisdair, *Adolescents, Sexting and Human Rights*, Human Rights Law Review nr 4 2013.
- Gunnarsson, Åsa & Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, 2009, 1 uppl., Studentlitteratur.
- Hassan Jansson, Karin, *Kvinnofrid. Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600-1800*, 2002, Uppsala universitet.
- Jansson, Tove, *Pappan och havet*, 1965, 3 uppl., Geber.
- Jareborg, Nils & Friberg, Sandra, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2010, Iustus förlag.
- Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 2014, 4 uppl., Norstedts Juridik.
- Jareborg, Nils & Friberg, Sandra & Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2015, 2 uppl., Iustus förlag.[cit. Jareborg m.fl. 2015]
- Jeffner, Stina, *"Liksom våldtäkt, typ" Om betydelsen av kön och heterosexuallitet för om ungdomars förståelse av våldtäkt*, 1997, Uppsala universitet.
- Larsson, Sara, *"Fina flickor" kan inte våldtas – Föreställningar om kön och sexualitet i den rättsliga konstruktionen av våldtäkt* i: Granström, Görel (red.) *Den onda cirkeln: Om brottsoffer, genus och rätten*, 2004, Uppsala Publishing House, s. 131-173.
- Leijonhufvud, Madeleine, *Samtyckesutredningen, lagskydd för den sexuella integriteten, ett förslag till förstärkt skydd för den personliga integriteten*, 2008, Thomson förlag. [cit. Leijonhufvud 2008]
- Leijonhufvud, Madeleine, *Svensk sexualbrottslag. En framåtsyftande tillbakablick*, 2015, 1 uppl, Norstedts Juridik. [cit. Leijonhufvud 2015]
- Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Suzanne & Ågren, Jack, *Straffansvar*, 2015, 9 uppl., Wolters Kluwer.[cit. Leijonhufvud m.fl. 2015]
- Lernestedt, Claes, *Sexualitet i betraktarens öga – Tendenser i svensk sexualstraffrätt, sedda bl.a. genom ett rättsfall och debatten kring det*, Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland, 2004, s. 398-434.
- Lernestedt, Claes, *Liberalen, straffrätten och samhällsgemenskapen* i: Asp, Petter & Lernestedt, Claes (red.) *Josefs resa – vänbok till Josef Zila*, 2007, Iustus förlag, s. 121-157.
- Levit, Nancy & R.M. Verchick, Robert, *Feminist Legal Theory – A primer*, 2016, 2 uppl., New York University Press.
- MacKinnon, Catherine A., *Sexual Harassment of Working Women. A Case of Sex Discrimination*, 1979, Yale University Press.
- MacKinnon, Catherine A., *Toward a feminist theory of the state*, 1989, Harvard University Press.

- Mellqvist, Mikael & Wirdemark, Kristina, *Processrätt – grunderna för domstolsprocessen*, 2012, 2 uppl., Iustus förlag.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna *The Reform of Sex Crime Law and the Gender-Neutral Subject* i: Svensson, Eva-Maria & Pylkkänen, Anu & Niemi-Kiesiläinen, Johanna (red.) *Nordic Equality at a Crossroads. Feminist Legal Studies Coping with Difference*, 2004, Ashgate. Citerad i: Wegerstad, Linnea, *Om erotik, makt och sexualbrottens sexualiteter* i: Svensson, Eva-Maria & Andersson, Ulrika & Brækhus, Hege & Burman, Monica & Hellum, Anne & Jørgensen, Stine & Pylkkänen, Anu (red.) *På vei: Kjønn og rett i Norden*, 2011, Makadam, s. 273-297.
- Sackemark, Alexandra & Schultz, Mårten & Alderhorn, Mikaela & Caicedo Gordh, Sebastian & Rosell Johan, *Näthat: rättigheter och möjligheter*, 2015, 2 uppl, Karnov Group Sweden. [cit. Sackemark & Schultz 2015]
- Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap (del I)*, JT nr 3 1995/96 s. 726-748. [cit. Sandgren 1995/96a]
- Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap (del II)*, JT nr 4, 1995/96 s. 1035-1059. [cit. Sandgren 1995/96b]
- Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, TfR 4-5/2005 s. 648-656.
- Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 2015, 3 uppl., Norstedts Juridik.
- Smart, Carol, *Feminism and the power of law*, 1989, Routledge.
- Suler, John, *The online disinhibition effect*, Cyber Psychology & Behavior, 2004, årgång 7 nr 3, s. 321–326.
- Svensson, Eva-Maria, *De lege interpretata – om behovet av en metodologisk reflektion*, JP, Jubileumsnummer 2014.
- Thomsson, Ulrika ”Rätten till våra kroppar”: kvinnorörelsen och våldtäktsdebatten i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 4 2000, s. 51-63.
- Träskman, Per Ole, *Våldtäkt, våldtäktsman, gärningsbeskrivning och egenhändigt brott* i: Andersson, Thorbjörn & Lindell, Bengt (red.) *Festskrift till Per Henrik Lindblom*, 2004, Iustus förlag, s. 675-696.
- Wegerstad, Linnea, *Om erotik, makt och sexualbrottens sexualiteter* i: Svensson, Eva-Maria & Andersson, Ulrika & Brækhus, Hege & Burman, Monica & Hellum, Anne & Jørgensen, Stine & Pylkkänen, Anu (red.) *På vei: Kjønn og rett i Norden*, 2011, Makadam, s. 273-297.
- Wegerstad, Linnea, *Skyddsvärda intressen och straffvärda kränkningar*, 2015, Juridiska fakulteten, Lunds universitet.
- Wersäll, Fredrik och Rapp, Kajsa, *Utan samtycke – Om våldtäktsbrottets konstruktion i svensk rätt* i: Norée, Annika (red.) *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, 2007, Norstedts juridik, s. 429-440.
- Westerstrand, Jenny, *Horan som rättssubjekt – en dröm med (levda) förhinder* i: Svensson, Eva-Maria m.fl. (red.) *Kjønn og rett i Norden*, 2011, Makadam, s. 318-348.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, 2000, 1 uppl., Studentlitteratur.

Elektroniska källor

Se Zeteo Internet:

Se Berggren, Nils-Olof & Bäcklund, Agneta & Leijonhufvud, Madeleine & Munch, Johan & Träskman, Per Ole & Victor, Dag & Wennberg, Suzanne & Wersäll, Fredrik, *Brottsbalken. En kommentar*, (1 juli 2015, Zeteo) kommentaren till 6 kap. 1 §. [cit. Berggren m.fl. 2015a]

Se Berggren, Nils-Olof & Bäcklund, Agneta & Leijonhufvud, Madeleine & Munch, Johan & Träskman, Per Ole & Victor, Dag & Wennberg, Suzanne & Wersäll, Fredrik, *Brottsbalken. En kommentar*, (1 juli 2015, Zeteo) kommentaren till 6 kap. 2 §. [cit. Berggren m.fl. 2015b]

Samtliga hämtade 2016-05-20.

Se Karnov Internet:

Lernestedt, Claes, *Är våldtäkt fortfarande ett egenhändigt brott? Och borde det vara det?* Rättsfallsanalys Karnov Nyheter 2012-06-04.

[cit. Lernestedt 2012]

Nilsson, Göran: Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2015-05-05.

[cit. Nilsson 2015a]

Nilsson, Göran: Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 2 §, Lexino 2015-05-15.

[cit. Nilsson 2015b]

Nilsson, Göran: Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 4 §, Lexino 2015-05-15.

[cit. Nilsson 2015c]

Ulväng, Magnus: Brottsbalk (1962:700) 1 kap. 1 §, Lexino 2012-09-18.

[cit. Ulväng 2012]

Samtliga hämtade 2016-05-20.

Övriga elektroniska källor

Svedin, Carl-Göran, Priebe, Gisela, Wadsby, Marie, Jonsson, Linda & Fredlund, Cecilia (red.) *Unga, sex och Internet – i en föränderlig värld*, 2015, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Linköpings universitet, Lunds universitet. [cit. Svedin m.fl. 2015]

Hämtad 2016-05-17 från <http://www.allmannabarnhuset.se/produkt/unga-sex-och-internet-i-en-foranderlig-varld/>

ECPAT Hotline 2015, *Dokumenterade sexuella övergrepp på barn på internet – en årsrapport*. [cit. ECPAT 2015]

Hämtad 2016-05-18 från http://www.ecpat.se/kategorier/ecpat-hotline/hotlinerapporten?utm_source=Startsida&utm_medium=hero&utm_campaign=Hotlinerapport

Se SAOB, uppslagsorden *kränka* och *krank*.

Hämtad 2016-05-20 från

<http://www.saob.se/fritextsok/?conc=kr%C3%A4nka&pz=7&hy=702&bx=1216&cb=K>

Ungar och medier (2015). *Fakta om barn och ungas användning och upplevelser av medier*. [cit. Ungar och medier 2015]
Hämtad 2016-05-17 från www.statensmedierad.se

Jeney, Petra, *Combatting sexual abuse online*, Studie för EU-parlamentets utskott för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor (LIBE) (2015-12-16) [cit. Jeney 2015]
Hämtad 2016-05-23 från
<http://www.europarl.europa.eu/committees/sv/libe/supporting-analyses.html?method=search&wordSearchType=TITLE&content=online+sexual+abuse&author=&publicationNumber=&publicationType=&publicationFromDate=&publicationToDate=#studies>

Övriga referenser

Brå (2007:11) *Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. Omfattning, karaktär och åtgärder*. Rapport 2007:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brå (2015:6) *Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet*. Rapport 2015:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Jonsson, Linda, Warfvinge, Christina & Banck, Lena, *Barn och sexuella övergrepp via IT: Erfarenheter från Onlineprojektet på BUP-Elefanten i Linköping*, Landstinget i Östergötland. BUP-Elefanten, 2009 [cit. Jonsson m.fl. 2009].

Svensson, Måns & Dahlstrand, Karl, *Nätkränkningar. Svenska ungdomars normer och beteenden*. (2014) Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. [cit. Svensson & Dahlstrand 2014]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725
NJA 1981 s. 253
NJA 1988 s. 40
NJA 1992 s. 594
NJA 1993 s. 310
NJA 1993 s. 616
NJA 1996 s. 176
NJA 1996 s. 418
NJA 1996 s. 461
NJA 2004 s. 176
NJA 2008 s. 482 I och II
NJA 2008 s. 946
NJA 2008 s. 1096 I och II
NJA 2009 s. 447 I och II
NJA 2013 s. 548
NJA 2015 s. 86
NJA 2015 s. 501

Hovrätt

RH 2004:58
RH 2006:57
RH 2010:9

Svea HovR dom 2009-12-22, mål nr B 7212-09
Svea HovR dom 2011-02-22, mål nr B 10324-10
Svea HovR dom 2013-11-25, mål nr B 8349-13
Svea HovR dom 2015-06-24, mål nr B 693-15
Svea HovR dom 2015-06-30, mål nr B 3427-15
Svea HovR dom 2015-12-14, mål nr T 3014-15
Svea HovR dom 2016-03-01, mål nr B 5801-15

Göta HovR dom 2012-03-08, mål nr B 3448-11
Göta HovR dom 2012-07-02, mål nr B 1332-12
Göta HovR dom 2013-02-12, mål nr B 1883-12
Göta HovR dom 2014-02-03, mål nr B 3104-13
Göta HovR dom 2014-02-18, mål nr B 2417-13

HovR för Övre Norrland dom 2012-12-11, mål nr B 300-12
HovR för Nedre Norrland dom 2013-05-06, mål nr B 304-13
HovR för Västra Sverige dom 2013-09-27, mål nr B 3664-13

Tingsrätt

Solna TR dom 2003-01-24, mål nr B 2217-02

Göteborgs TR dom 2008-02-12, mål nr B 9170-07

Hässleholms TR dom 2013-01-10, mål nr B 610-12

Ångermanlands TR dom 2013-02-13, mål nr B 1924-12

Örebro TR dom 2013-11-04, mål nr B 1271-13

Gotlands TR dom 2014-12-30, mål nr B 1178-13

Nacka TR dom 2015-03-12, mål nr B 586-14

Solna TR dom 2015-06-04, mål nr B 8098-13

Linköpings TR dom 2015-10-12, mål nr B 2099-14

Attunda TR dom 2016-01-27, mål nr B 3997-15 (deldom)

Falu TR dom 2016-02-02, mål nr B 3183-15

Europadomstolen

M.C v. Bulgaria Application no. 39272/98, 4 december 2003.